

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

**GİRESUN DERELİ İLÇESİNDEKİ HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ
İNANIŞ VE UYGULAMALARIN GEÇMİŞTEN BUGÜNE
YANSIMALARI**

Şaziye ÇETİN

Nina PETROVICI

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2023

GİRESUN DERELİ İLÇESİNDEKİ HALK HEKİMLİĞİ İLE İLGİLİ İNANIŞ
VE UYGULAMALARIN GEÇMİŞTEN BUGÜNE YANSIMALARI

Şaziye ÇETİN

Nina PETROVICI

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2023

KABUL VE ONAY

Şaziye ÇETİN tarafından hazırlanan “Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları” başlıklı bu çalışma, 07.12.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVICI (Danışman)

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

07/12/2023

Şaziye ÇETİN

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi, Nina PETROVICI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Şaziye ÇETİN

ÖN SÖZ

Toplumun içinde var olan gelenek, görenek, dil, edebiyat yani maddi ve manevi unsurlar kültürü oluşturmaktadır. Kültür her toplumda değişiklik göstermekte ve bir milletin kendine has olgular bütünü oluşturmaktadır. Toplumun bireyleri aracılığıyla maddi ve manevi kodlar, nesilden nesile miras olarak aktarılmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile kültürel hazine ürünlerinin korunması ve aktarılması amaçlanmıştır. SOKÜM'ün alanları başlıkları altında Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar yer almakta ve bu kategoriye halk hekimliği de dahil edilmektedir.

Çalışmamızı oluşturan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri maddi ve manevi unsurları barındırmaktadır. Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları adlı çalışmamızda Dereli ilçesinin bazı mahalle ve köyleri ile sınırlı tutulmuştur. İnsanların hastalandığı zaman hangi tedavi uygulama ve yöntemlerine başvurulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamda benden ilgi ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVICI'e, her daim okumaya ve araştırmaya teşvik eden Nisan 2020'de uçmağa varan sevgili babam Ahmet ÇORUH'a, kıymetli annem Elmas ÇORUH'a, desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Mehmet Ali ÇETİN'e, araştırma sürecinde bana çalışma fırsatı veren kızım Bengü Su ve oğlum Hasan Asaf ÇETİN'e, ablalarım ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca derleme esnasında bana kıymetli zamanlarını ayıran kaynak kişilerime de teşekkür ederim.

Şaziye ÇETİN

ARDAHAN-2023

ÖZET

ÇETİN, Şaziye. *Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2023.

İnsan yaşamı için en değerli şey sağlıktır ve sağlık için insanlar birçok tedavi yoluna başvurmaktadır. Günümüzde insanlar hasta olduklarında sağlık kuruluşlarına müracaat etmektedir. İnsanlar, sağlık kuruluşlarına gidemediklerinde hastalıklarının tedavilerinde geleneksel tedavi yöntemlerini uygulamaktadır. İnsanların sağlık kuruluşlarına gitmeyip geleneksel tedavi yöntemlerini uygulamalarıyla devreye halk hekimliği girmektedir.

Halk hekimliği; insanların olanaklarının olmadığı, çeşitli sebeplerle doktora gidemediği veya pratik olarak tercih ettiği hastalık durumlarında hastalıkların sağaltmalarında başvuru yöntem ve uygulamalarıdır. Giresun Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde sağlık kuruluşlarına müracaat etmenin yanı sıra halk hekimliği yöntem ve uygulamalarına başvurulduğu görülmektedir. Dereli ilçesinde halk hekimliği yöntem ve uygulamalarında doğadaki kaynaklar, İslami ve eski Türk inanışının unsurları da tespit edilmektedir. Geleneksel halk hekimliği tedavi yöntemleri ele alındığında bazı sağaltma yöntem ve uygulamalarında eski Türk inanış anlayışının geçmişten günümüze kadar gelerek varlığını sürdürdüğü de anlaşılmaktadır.

Tarihi kaynaklarda Giresun ilinde Türk izlerinin tespiti 14. yüzyıl olarak geçmektedir. Araştırmacılara göre Giresun'dan daha önce Türklerin Dereli' ye geldiği düşünülmektedir. İslamiyet'in kabulü ve bu coğrafyaya yerleşilmesi ile birlikte eski Türk inanış anlayışı terk edilmemiş ve bu anlayış İslamiyet ile sentezlenerek devam etmiştir. Araştırma konumuz olan halk hekimliği, Dereli ilçesinde geleneksel halk hekimliğinde eski Türk inanış anlayışının izlerini görmenin mümkün olduğunu göstermektedir.

Araştırmamız, Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları başlığı altında; giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları ve yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Giresun Dereli ilçesi hakkında genel bilgiler verilerek Dereli ilçesinin tarihi, coğrafyası, ekonomisi,

sosyo-kültürel yapısı ve tarihi ziyaret mekanları; ikinci bölümde halk hekimliği başlığı dahilinde halk hekimliğine dair bilgiler ve halk hekimliğinde sağaltma yöntemlerinin tasnifi; üçüncü bölüm Giresun Dereli ilçesi halk hekimliği uygulamalarına yer verilerek ilçedeki hastalıkların tedavi uygulamaları ve hastalıkların tedavi yöntemleri ele alınmıştır. Tezin son kısmında sonuç, kaynakça, elektronik kaynaklar, kaynak kişi listesi, Dereli ilçesi ve köylerini gösteren harita, fotoğraflar, sözlük ve derleme soruları ekleriyle tez sonlandırılmıştır.

Çalışmamızda Giresun Dereli ilçesindeki insanların hasta olduklarında ve hastaneye gitmediklerinde kendi imkânlarıncaya hangi tedavi yöntem ve uygulamalara başvurduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Dereli, sağlık, hastalık, halk hekimliği, tedavi.

ABSTRACT

ÇETİN, Şaziye. *Belief about Folk Medicine in Dereli District of Giresun and Reflections of Practices from Past to Present*, Master Thesis, Ardahan, 2023.

The most valuable thing for human life is health, and people resort to many treatments for health. Today, people apply to health institutions when they are sick. When people cannot go to health institutions, they apply traditional treatment methods in the treatment of their diseases. Folk medicine comes into play when people do not go to health institutions and apply traditional treatment methods.

Folk medicine; They are the methods and applications used in the treatment of diseases in cases where people do not have the means, cannot go to the doctor for various reasons or practically prefer them. In the Dereli district of Giresun, it is seen that folk medicine methods and practices are used in addition to applying to health institutions in the treatment of diseases. In Dereli district, sources in nature, elements of Islamic and old Turkish belief are also determined in folk medicine methods and practices. When traditional folk medicine treatment methods are considered, it is understood that the old Turkish belief understanding has continued its existence from the past to the present in some treatment methods and applications.

In historical sources, the detection of Turkish traces in Giresun province is mentioned as the 14th century. According to researchers, it is thought that Turks came to Dereli before Giresun. With the acceptance of Islam and its settlement in this geography, the old Turkish understanding of belief was not abandoned and this understanding continued by being synthesized with Islam. Folk medicine, which is our research subject, shows that it is possible to see the traces of the old Turkish belief in traditional folk medicine in Dereli district.

Our research is under the title of Reflections of Beliefs and Practices Related to Folk Medicine in Giresun Dereli District from Past to Present; It consists of an introduction and three main sections. In the introduction part, the subject, purpose, importance, scope, limitations and method of the thesis; In the first part, general information about Giresun Dereli district is given, and the history, geography, economy,

socio-cultural structure and historical places of visit of Dereli district; in the second part, information about folk medicine and classification of treatment methods in folk medicine; In the third part, the folk medicine practices of Giresun Dereli district are included and the treatment practices of the diseases in the district and the treatment methods of the patients are discussed. In the last part of the thesis, the thesis is concluded with the conclusion, bibliography, electronic resources, reference person list, map showing Dereli district and its villages, photographs, dictionary and compilation questions.

In our study, it was tried to determine what treatment methods and practices people in Giresun Dereli district resort to when they are sick and do not go to the hospital.

Key words:

Dereli, health, disease, folk medicine, treatment.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	4
GİRESUN DERELİ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. DERELİ’NİN TARİHİ	4
1.2. DERELİ’NİN COĞRAFYASI.....	5
1.2.1. İlçenin Nüfusu	6
1.2.2. İlçenin Ekonomisi	7
1.2.3. İlçenin Sosyo-Kültürel Yapısı	8
1.3. DERELİ’NİN TARİHİ ZİYARET MEKÂNLARI.....	9
1.3.1. Hacı Mustafa Türbesi.....	9
1.3.2. Hamza Şeyh Ocağı (Sarıyakup- Hamzaşah).....	10
1.3.3. Seyyid Şeyh Habib Efendi	10
1.3.4. Al Ocağı	11
1.3.5. Kırklar Tepesi.....	12
2. BÖLÜM.....	14
HALK HEKİMLİĞİ.....	14
2.1. HALK HEKİMLİĞİNE DAİR BİLGİLER	14
2.1.1. Halk Hekimi ve Halk Hekimliği.....	14
2.1.2. Kültler ve Halk Hekimliği.....	15
2.1.2.1. Ateş Kültü	15
2.1.2.2. Su Kültü	17
2.1.2.3. Atalar Kültü	18

2.1.2.4. Dağ Kültü.....	18
2.1.3. Halk Hekimliğinin Tarihçesi	19
2.1.4. Türklerde Halk Hekimliği	21
2.1.5. Türk Halk Hekimliği Sağaltıcıları	25
2.1.5.1. Şaman/ Kam.....	25
2.1.5.2. Bakşı.....	26
2.1.5.3. Emçi/ Otaçı	27
2.1.5.4. Okuyucu/ Üfürükçü	28
2.1.5.5. Ocaklı	29
2.1.5.6. Kırıkçı/ Çıkıkçı	29
2.2.HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTMA YÖNTEMLERİNİN	
TASNİFİ.....	29
3. BÖLÜM.....	32
DERELİ İLÇESİ HALK HEKİMLİĞİ.....	32
3.1.DERELİ İLÇESİNDEKİ HALK HEKİMLİĞİ İNANIŞ VE	
UYGULAMALARI	32
3.1.1.Doğum Öncesinde Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve	
Uygulamaları	32
3.1.1.1. Kısırlığı Gidermek ve Hamile Kalmak.....	32
3.1.1.2. Hamileliği Önleme	34
3.1.1.3. İstenmeyen Gebelik.....	34
3.1.2. Hamilelik Döneminde Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve	
Uygulamaları	35
3.1.2.1. Düşüğü Engellemek için Başvurulan Uygulamalar	35
3.1.2.2. Cinsiyet Belirleme ve Cinsiyet Tahmini ile İlgili İnanış ve	
Uygulamalar	36
3.1.2.3. Hamile Kadının Kaçınması Gereken Durumlar ile İlgili	
İnanışlar.....	37
3.1.2.4. Bebeğin Akıbeti ile İlgili İnanışlar	38
3.1.3. Doğum Anındaki İnanış ve Uygulamalar	39
3.1.3.1. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılan İnanış ve Uygulamalar.....	39

3.1.3.2. Plasenta ve Göbek Bağı/ Kordonu ile İlgili İnanış ve Uygulamalar	41
3.1.3.3. Bebeğin Yaşaması ile İlgili İnanış ve Uygulamalar	42
3.1.4. Doğum Sonrasında Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları	43
3.1.4.1. Annenin Sütünün Gelmesi İçin Yapılan Uygulamalar	43
3.1.4.2. Bebeğin İleriki Yaşlarında Kokmaması için Yapılan Tuzlama Uygulaması	44
3.1.4.3. Lohusalık Dönemi ile İlgili İnanış ve Uygulamalar	44
3.1.4.3.1. Al Basması.....	45
3.1.4.3.2. Sal Basması.....	46
3.1.4.3.3. Kırk Basması	47
3.1.4.4. Gezeğen/ Mastit	47
3.1.4.5. Kırklanma	48
3.1.4.6. Pişik	49
3.1.4.7. Yürüme Zamanı Gelip Yürüyemeyen Çocuk için Yapılan Sağaltma Yöntemleri	49
3.1.4.8. Konuşması Geciken Çocuk İçin Yapılan Sağaltma Yöntemleri	50
3.1.4.9. Göz Çapaklanması.....	51
3.1.4.10. Sünnet ile İlgili İnanışlar	52
3.1.5. Dereli İlçesinde Zaman ile İlgili Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları	53
3.1.6. Diğer Halk Hekimlikleri	54
3.1.6.1. Adet Sancısı	54
3.1.6.2. Ağrılar.....	54
3.1.6.2.1. Baş Ağrısı	54
3.1.6.2.2. Bel Ağrısı.....	55
3.1.6.2.3. Bilek Ağrısı/ Yel.....	56
3.1.6.2.4. Boğaz Ağrısı	56
3.1.6.2.5. Diş Ağrısı.....	57

3.1.6.2.6. Karın Ağrısı	57
3.1.6.2.7. Kulak Ağrısı	58
3.1.6.2.8. Romatizma Ağrısı	58
3.1.6.3. Alt İslatma/ İdrar Kaçırma.....	59
3.1.6.4. Alerji.....	60
3.1.6.4.1. Arı Alerjisi.....	60
3.1.6.4.2. Et Alerjisi/ Et Tutması.....	60
3.1.6.5. Arpacık/ İtdirseği.....	61
3.1.6.6. Ateş.....	62
3.1.6.7. Bitlenme.....	62
3.1.6.8. Boğmaca	62
3.1.6.9. Boy Uzunluğunu Engellemek İçin Yapılan Uygulama	63
3.1.6.10. Böbrek Taşı/ Kumu Düşürme	64
3.1.6.11. Burun Kanaması.....	64
3.1.6.12. Bronşit	64
3.1.6.13. Çıban.....	65
3.1.6.14. Dikilme	65
3.1.6.15. Diş Sararması	65
3.1.6.16. El- Ayak Çatlakları.....	65
3.1.6.17. Erişiklik/ Erüşüklük/ Dışarlık	66
3.1.6.18. Göbek Düşmesi	66
3.1.6.19. Güneş ve Hamilelik Dönemi Lekeleri	67
3.1.6.20. Hemoroid/ Basur	68
3.1.6.21. İdrar Yolu Enfeksiyonu	68
3.1.6.22. İshal / Amel/ Cırcır	69
3.1.6.23. Kabakulak	69
3.1.6.24. Kabız.....	69
3.1.6.25. Kanama	70
3.1.6.26. Kanser	70
3.1.6.27. Kansızlık	70
3.1.6.28. Kızamık.....	71

3.1.6.29. Kıl Dönmesi	71
3.1.6.30. Kırık-Çıkık-Ezik.....	71
3.1.6.31. Kuduz.....	72
3.1.6.32. Mantar/ Egzama	72
3.1.6.33. Mide Bulantısı.....	73
3.1.6.34. Mide Yanması / Mide Ekşimesi	73
3.1.6.35. Nasır	73
3.1.6.36. Nazar.....	74
3.1.6.37. Ödem	75
3.1.6.38. Öksürük.....	75
3.1.6.39. Pamukçuk.....	76
3.1.6.40. Prostat	76
3.1.6.41. Saç Bakımı.....	76
3.1.6.42. Saçkıran	76
3.1.6.43. Sarılık.....	77
3.1.6.44. Ses Kısıklığı.....	78
3.1.6.45. Siğil/ Kurbağagözü.....	78
3.1.6.46. Soğuk Algınlığı/ Grip	79
3.1.6.47. Suçiçeği.....	80
3.1.6.48. Tansiyon.....	80
3.1.6.49. Temre/ Temriye	81
3.1.6.50. Tırnak Dolaması.....	81
3.1.6.51. Uykusuzluk	81
3.1.6.52. Uyuz	82
3.1.6.53. Yanık	82
3.1.6.54. Yaralar	83
3.1.6.54.1. Ağız Yarası/ Aft	83
3.1.6.54.2. Cilt Yarası.....	84
3.1.6.55. Zehirlenme	84
3.1.6.55.1. Sindirim Yolu ile Zehirlenmeler	84
3.1.5.55.2. Solunum Yolu ile Zehirlenmeler	84

3.2. DERELİ HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE KÜLT ÖRNEKLERİ.....	85
3.2.1. Irvasa Yoluyla Sağaltmalar	86
3.2.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar	87
3.2.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar	88
3.2.4. Bitki Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar	89
3.2.4.1. Karahindiba.....	90
3.2.4.2. Ebegümecei	90
3.2.4.3. Sinirotu	90
3.2.4.4. Patates.....	91
3.2.4.5. Papatya.....	91
3.2.4.6. Devedikenı	91
3.2.4.7. Hatmiçiçeğı	91
3.2.4.8. İhlamur.....	91
3.2.4.9. Kazayağı	91
3.2.4.10. Gelincik.....	91
3.2.4.11. Mısır	92
3.2.4.12. Kiraz Sapı	92
3.2.4.13. Maydanoz.....	92
3.2.4.14. Kekik	92
3.2.4.15. Karalahana	92
3.2.4.16. Ayva yaprağı	92
3.2.4.17. Yivdin Çileğı.....	92
3.2.4.18. Karaavu/ Karaağı/ Orman Gülü	93
3.2.4.19. Isırgan	93
3.2.4.20. Domuz Aşağı (Sıklemen Yumrusu)	94
3.2.5. Hayvan Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar	94
3.2.6. Maden Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar	95
3.2.7. Dereli Halk Hekimliğinde Kült Örnekleri.....	96
3.2.7.1. Ateş Kültü	96
3.2.7.2. Su Kültü	96
3.2.7.3. Dağ ve Atalar Kültü	97

SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	102
EKLER.....	113
EK 1. DERELİ İLÇESİ VE KÖYLERİNİ GÖSTEREN HARİTA.....	113
EK 2. FOTOĞRAFLAR.....	114
EK 3. SÖZLÜK.....	118
EK 4. DERLEME SORULARI.....	120
EK 5. ORJİNALLİK RAPORU FORMU	122
EK 6. ETİK KURUL KARARI.....	123
ÖZ GEÇMİŞ	124

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DLT	Divanü Lügati't- Türk
Ed.	Editör
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	Milattan Önce
KK	Kaynak Kişi
s.	Sayfa numarası
S.	Sayı
Vb.	Ve benzeri
Vs.	Vesaire

GİRİŞ

Tezimizin konusu, insanların hasta olduğunda modern tıbbın imkânlarından faydalanamamasının yanı sıra hastalıkların tedavisinde başvurulan geleneksel halk hekimliğidir. Aynı zamanda Giresun Dereli ilçesinde geçmişten günümüze kadar gelen geleneksel halk hekimliği uygulama ve yöntemlerini tespit etmektedir. Hastalıkların tedavisinde uygulanan yöntemlerin, deneme yanılma yoluyla veya daha önce büyüklerinden gördükleri iyileştirme yöntemleri ile yapıldığıdır. Geleneksel halk hekimliği inanış ve uygulamaları geçmişten günümüze nesilden nesile aktarılarak bu zamana geldiği görülmektedir. Dereli halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamaları, tezimizin konu bütünlüğünü oluşturmaktadır.

İnsanlar, dünyada var olduklarından beri doğadaki imkânlardan faydalanmış ve hastalıkların tedavilerinde de doğadan yararlanarak şifa arayışı içinde olmuştur. Halk hekimliği geleneğin yapısı, halkın hastalığa bakışı ve kültürün etkisi ile vücut bulmuştur. Modern tıbbın yanında geleneksel tedavi uygulamaları kocakarı işi olarak görülse de başvurulan yöntemlerden birisi halk hekimliği olmuştur. Doğada var olandan faydalanma amacı içinde olunmuş ve tecrübeler ile bitkiler ilaç olarak hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Bitkilerin yanı sıra inanış çerçevesinde gelişen bazı nesneler de tedavi amacı ile kullanılmıştır.

Dereli ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda Nurettin Tatar'ın Bütün Yönleriyle Dereli, Erdoğan Altınkaynak'ın editörlüğünü yapmış olduğu Giresun Kent Kültürü, Mehmet Fatsa'nın XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat) ve Geçmişten Günümüze Giresun adlı çalışmalar ile Dereli ilçesi tarihi, coğrafi, kültürel, sosyal ve ekonomik olarak ele alınmıştır. Abonoz Küçük, Giresun Çepni Folkloru adlı çalışmasında Dereli bölgesindeki Çepni köyleri ve kültürüne; Giresun Yöresinde Bir Alevi-Bektaşî Çepni Yerleşimi: Zırhan Mahallesi adlı makalesinde Dereli yöresinde Güvenç Abdal Ocağı'na bağlı Alevi-Bektaşî ocağına bağlı Çepni köyünün olduğuna değinilmiştir. Derya Kaya'nın yüksek lisans tezi Dereli Monografisi ise çalışmamızda faydalı olmuştur. Hatice Kaymaz'ın Dereli İlçe Merkezinin Coğrafyası ve Serdar Özdoğan'ın Giresun Dereli İlçesi Geğrez Havzası Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri adlı yüksek lisans tezleri de Dereli hakkında bazı bilimsel çalışmalar arasında olmuştur.

Dereli halk hekimliği inanış ve uygulamalarına dair daha önce kapsamlı bilimsel bir araştırma yapılmamıştır. Halkın kültürel belleğinde yer alan bu inanış ve uygulamalar yavaş yavaş terk edilmeye başlamıştır. Tezimizin amacı da bu inanış ve uygulamaları araştırıp derleyip ve yazıya geçirerek Giresun Dereli ilçesindeki kültürel mirası kayıtlara geçirmektir.

Halkın hastalığa bakışı ve kültürün etkisi ile halk hekimliği oluşmuştur. İnsanlar, modern tıbbın imkânlarından faydalanmaktadır ve çeşitli sebeplerle hastanelere gitmediklerinde geleneksel tedavi yollarına da başvurmaktadır. Sağlıklı yaşam için bitkisel ürünlere eğilim ile doğal olana yönelimler meydana gelmektedir. Tecrübeler ile bir sonuca varılarak bitkilerden de yararlanılmıştır. Geleneksel halk hekimliğinin içinde sadece bitkiler ile tedavi edilmediği ve bunun yanında farklı tedavi yöntemlerine başvurulduğu araştırmamızda da görölmüştür. Halk hekimliğinde kimi uygulamalar devam etse de kimi uygulamalar terk edilmiştir. Bu uygulamalar yıllar geçmiş olsa dahi geleneğin içinde nefes almış ve bugüne kadar gelmiştir. Bu da çalışmamızın önemini oluşturmaktadır.

İlçenin rakımı 3000 metre yükseklikteki Karagöl-Kırklar Dağı'nın rakımına kadar ulaşmaktadır ve yüz ölçümü yaklaşık 820 km² dir. İlçe nüfusu 2021 yılına göre 9.695 erkek ve 9.298 kadından oluşmakta olup toplam nüfus 18.993'tür. Dereli ilçesinin Bahçeli, Dereli, Fatih, Güzyurdu, Hapan, Kulakkaya, Kuşluhan, Kuzca, Sütlüce, Şıhlar, Yuva ve Yeni Mahalleleri ile toplam on iki tane mahallesi vardır. İlçenin Akkaya, Aksu, Alancık, Çalca, Çalköy, Çamlı, Çengel, Eğrianbar, Güdül, Güzelköy, Heydere, Hisar, İçmesu, Kızıлтаş, Konuklu, Kurtulmuş, Küçükahmet, Küknarlı, Kümbet, Maden, Meşeliyatak, Pınarlar, Sarıyakup, Tamdere, Taşlıca, Tepeköy, Tepeküknarlı, Uzundere, Yaylacık, Yeşilkaya, Yeşiltepe, Yeşilvadi, Yıldız ve Yüce köyleri ile toplam otuz dört köyü mevcuttur.

Araştırmamızın kapsamı Doğu Karadeniz'de bulunan Giresun ili Dereli ilçesinin Bahçeli, Dereli, Eldirek, Kuşluhan, Kuzca ve Sütlüce Mahalleleri; Akkaya, Alancık, Çalköy, Çamlı, Güdül, Eğrianbar, Heydere, Hisar, Kızıлтаş, Küçükahmet, Kümbet, Meşeliyatak, Uzundere, Yaylacık, Yeşilkaya ve Yüce köyleri ile sınırlandırılmıştır.

Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları adlı çalışmamızda nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sahamız olan yörede halk hekimliği ve bununla ilgili inanış ve

uygulamalar terk edilmiş ve unutulmaya başlanmıştır. Dereli halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamaların gelecek nesillere aktarılması amacıyla hazırlanmış olan çalışmamız nitel araştırma yöntemlerinden görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte yazılı ve sözlü kaynaklara da başvurulmuştur.

Alan araştırmasında sahaya çıkmadan önce soru formu hazırlanmıştır. Defter, kalem, ses kayıt cihazı ve telefon alınarak araştırma sahasına gidilmiştir. Önceden hazırlanmış soru formları kaynak kişilere sorulmuştur. Kaynak kişilere görüşme esnasında soru formları dışında da sorular yönlendirilerek çalışmamızda yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

1. BÖLÜM

GİRESUN DERELİ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. DERELİ’NİN TARİHİ

Dereli isminin kökenine dair kesin bir bilgi yoktur. Dereli ismi ilk kez 1515 yılında “karye-i Derelü” şeklinde tahrir defterinde kullanılmıştır (BOA,TT, nr.52, s., 648-650; Fatsa, 2015, s.16).

Dereli’nin tarihine değinirken Giresun şehri ile ele almakta fayda olacaktır. Giresun, 1397 yılında Türkmen beyi Bayram Şah’ın torunu Emir Oğlu Süleyman Bey tarafından fethedilerek Türk yurdu haline getirilmiştir. Giresun ve çevresinde Türk nüfusu yoğun olarak bu tarihten itibaren görülmeye başlanmıştır. Giresun’dan daha önce Dereli’de Türklerin olduğu çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir. Dereli’nin Kuşluhan ve Zırlıhan isimli iki Türkmen beyinin hâkimiyeti altında olduğu bilinmektedir. Orta Asya Horasan’dan gelen Oğuz Türkmen boyları, Kelkit Vadisi boyunca Şebinkarahisar’a ve Dereli’nin güneyine yerleşmeye başlamışlardır. İstanbul’un Haçlıların eline geçmesinden sonra Sinop çevresindeki Çepniler yani Oğuz boyları doğuya doğru ilerleyerek Giresun çevresi ve Dereli ilçesine de yerleşmişlerdir. (URL-39, Erişim Tarihi: 11.08.2023). Faruk Sümer’in Oğuzlar/ Türkmenler adlı çalışmasında Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı yerler arasında Trabzon, Torul, Vakfıkebir ve Görele alanında olduğunu ve Çepni yöresinde Kaya-Dibi, Kurtulmuş, Yenice-Hisar, Seyyid, Çandarlı, Firuzlu, Halkalı, Yakalkan, Kilise, Kul-Çukuru, Şaban, Dikmeci, Yamğurca, Emürlü, Sarban, Uzun-Dere, Tana-Deresi, Derelü, Karınca gibi büyük bir kısmı Türkçe adlar taşıyan köylerin varlığını ifade etmektedir. Dereli de dahil olmak üzere Giresun ve Trabzon’un bir bölümünün 1515 yılındaki tahrir defterlerinde Vilayet-i Çepni olarak gösterildiği görülmektedir (Sümer, 1972, s.331).

Giresun ve çevresi yazılı tarih öncesi Hititler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet’in 1461 yılında Trabzon seferinden sonra Türk çatısı altına geçmiştir (URL-1, Erişim Tarihi: 06.12.2021). Osmanlı Devleti zamanında Derelü olarak bilinen yerleşim yeri, Giresun şehri ile aynı tarihi olayları yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmet

zamanında Seyyid Vakkas komutasındaki ordu ile sınırlar içerisine dahil olmuştur. Dereli; 1926 yılında nahiye, 1958’de ise ilçe olmuştur (Altınkaynak, 2008, s.104).

Fatsa, Şebinkarahisar Kalesi ve çevresinde ticari koloni ile sahil bölgesi arasındaki ulaşım bağlantı noktası Dereli istikâmeti olduğunu ve bu yol üzerinde Hristiyan tüccarların istihkâmlar kurduklarını ifade etmektedir. 1243 Köseadağ yenilgisiyle Anadolu’da çok sayıda beylikler ortaya çıkmıştır. Bu sürecin sonucu ile Çoruh- Kelkit Vadisi’nin kuzeyinde bağımsız hareket eden beyliklerden biri de Hacıemiroğulları olmuştur. Çepni aşiretlerinden oluşan Hacıemiroğulları Beyliği hükümdarı Süleyman Bey, Dereli’nin güneyinde yer alan bir köyü de iskâna açmıştır. Hacıemiroğulları Beyliği hükümdarı, Yıldırım Bayezid’in himayesini kabul etmiş ve Dereli’nin güney kısmını kapsayan Canik havalisi 1398’de Osmanlı yönetimine girmiştir. Dereli ilçesinin kuzeyini teşkil eden coğrafyanın içinde olduğu vadinin 1486 tarihinden sonra iskâna açıldığı belgelerden anlaşılmaktadır (Fatsa, 2015, s.16-20).

1.2. DERELİ’NİN COĞRAFYASI

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Dereli, Giresun ilinin güneyinde, Karadeniz sahilinden 28 km. içeride Aksu vadisi üzerinde kurulmuş bir ilçedir. Denizden uzak iç kesimde yer alan ilçe, dağlık ve engebeli bir yapıya sahiptir. Denizden yüksekliği 199 metre olup yüzölçümü ise 820 km’dir. Giresun Dağları adıyla bilinen dağlar yer yer 2000 m yüksekliğe kadar ulaşır. Ayrıca Giresun Dağları üzerinde buzul göllerine de rastlanmaktadır (URL-2,Erişim Tarihi: 06.12.2021). İlçenin doğusunda Keşap ve Yağlıdere, batısında Ordu ve Bulancak, kuzeyinde Giresun il merkezi, güneyinde Alucra ve Şebinkarahisar yer almaktadır (Altınkaynak, 2008, s.104).

İlçe, Giresun sahilinden uzakta yer almakta ve iç kesimde bulunmaktadır. Dağlar yüksektir ve çeşitli göller mevcuttur.

Giresun Dağları, Doğu Karadeniz Dağları’nın içinde yer almaktadır ve Giresun Dağları’nın en yüksek dağları da Dereli sınırları içindedir. Dağlar sahilden itibaren yükseldiği gözlemlenirken Dereli sınırları içinde dağların dik yamaçlar halinde yükseldiği görülmektedir. Coğrafi şekil olarak Dereli sınırları içerisinde ova görünümü yoktur. Dağların 1500 metresinden itibaren yaylalar görülmektedir. Bu yaylaların birkaç tanesi de şunlardır: Bektaş, Yuva, Hapan, Kümbet, Koyunalan, Çağman ve Kulakkaya

yaylaları. Bitki örtüsü bakımından da zengin bir yapıya sahiptir. Her mevsim yağış almaktadır ve çevresi de gür ormanlarla çevrilidir (Tatar, 1991, s.42-47).

Dereli Giresun iline bağlı nahiye iken 1958 yılında ilçe olmuş ve aynı yıl içinde belediye kurulmuştur. Belediyenin bugünkü durumu ile Dereli, Kuşluhan, Sütluce, Kuzca ve Bahçeli mahallesi olmak üzere toplam beş mahallesi bulunmaktadır. 1998 yılında onaylanıp 1999 yılı içinde fiilen hizmete geçen Kulakkaya, Şıhlar ve Hapan köylerinin birleşmesiyle Yavuzkema1 Belde Belediyesi kurulmuştur (URL-1,Erişim Tarihi: 11.12.2022).

1.2.1. İlçenin Nüfusu

Şehir merkezinin nüfusu 6043 olup toplam nüfus 21319 olduğu kayıtlara geçmiştir (URL-2, Erişim Tarihi: 11.01.2023). Dereli ilçesinin yıllara göre nüfus dağılımı da aşağıdaki tablodadır.

Yıl	Toplam	Şehir	Kırsal
1960	30.189	1.234	28.955
1965	34.269	2.003	32.266
1970	35.554	4.250	31.304
1975	35.773	4.188	31.585
1980	36.758	4.550	32.208
1985	37.248	4.858	32.390
1990	34.422	6.058	28.364
2000	27.860	8.124	19.736
2007	22.902	5.702	17.200
2008	22.124	5.652	16.472
2009	21.832	5.978	15.854
2010	21.319	6.043	15.276

Yıl	Toplam	Şehir	Kırsal
2011	21.045	5.940	15.105
2012	20.875	5.871	15.004
2013	20.870	5.648	15.222
2014	20.615	6.847	13.768
2015	20.215	7.039	13.176
2016	22.840	9.859	12.981
2017	21.102	8.921	12.181
2018	20.405	5.549	14.856
2019	19.731	6.942	12.789
2020	19.369	6.036	13.333
2021	18.993		

Kaynak: URL 13- 14, Erişim Tarihi: 29.03.2023

Yukarıda verilen tabloda görüldüğü gibi ilçe nüfusunun çoğu kırsalda yaşamaktadır ve nüfus yıllara göre değişim göstermektedir.

1.2.2. İlçenin Ekonomisi

Dereli'nin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. En önemli tarım mahsulü fındıktır. Ağustos ayı ile birlikte fındık hasadı başlamaktadır. Giresun Dereli ilçesi doğal güzellikleri içinde barındırdığından dolayı yaylalar önemli turizm merkezleri olmuştur. İlçenin yaylaları turizm açısından önemli bir yere sahip olması ile birlikte ilçeye ekonomik olarak katkı sağlamaktadır.

Bitki örtüsü zengin olduğundan yaylalarda hayvancılık ön sıradadır. İlk sırayı küçükbaş hayvan yetiştiriciliği alırken ikinci sırayı büyükbaş hayvan yetiştiriciliği takip etmektedir (Tatar, 1991, s.47). Bölgede küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, arıcılık ve tatlı su balıkçılığı da görülmektedir. Yörenin kadınları hayvansal ürünleri ve yetiştirdikleri mahsulleri her perşembe ilçe pazarında satarak gelir elde etmektedir

(Özdoğan, 2020, s.28). Halk, yaz aylarında yayla turizminin etkisiyle tereyağı, peynir, süt, yoğurt; patates, karalahana, kekik, çilek gibi insanların kendi yetiştirdikleri mahsulleri satarak ekonomik gelir elde etmektedir.

Giresun sahil yolundan başlayarak Şebinkarahisar, Sivas ve Erzincan'a ulaşan tarihi transit yolunun olması Dereli yolu istikâmetinde olması ticaret için olumlu bir durum olmuştur. İlçenin Aksu Deresi'nin yatağındaki dar alanda olması ekonomik bakımdan sanayi tesisine imkân vermemiştir. İlçe ekonomisine turizmin katkısı da vardır. Giresun ilinin üç önemli turizm merkezi Kümbet, Bektaş ve Kulakkaya yaylaları Dereli sınırları içinde yer almaktadır (Fatsa, 2015, s.154-159).

1.2.3. İlçenin Sosyo-Kültürel Yapısı

Kümbet, Bektaş, Kulakkaya, Alçakbel ve Tamdere Yaylalarının turizme katkısı büyüktür. Hisar Kalesi, Hanalanı Harabesi, Meryemana Manastırı, Kuşluhan Kalesi kültürel yapı içinde önemli tarihi eserlerdir. Uluslararası Kümbet Kültür ve Sanat Festivali, Sağrak Gölü Şenliği ile Bektaş Yayla Festivalleri de gerçekleştirilmektedir (URL-2, Erişim Tarihi: 29.03.2023).

Cenik olarak adlandırılan köylerde havaların ısınmasıyla, hayvanları otlatmak için yaylara göç edilir. Yapılan yayla göçleri çeşitli isimler olarak adlandırılmıştır. Giresun yöresinde yaylalara yılda üç kısım göç olduğunu araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Birinci göç, yaz göçü adını almaktadır ve bu göç hayvanların göç ettirildiği vakittir. Nisan ve mayıs aylarında ailedeki çalışan insanlar yaylalara çıkmakta, tarlayı imar etmekte ve hayvanları yerleştirerek bakımlarını sağlamaktadır. İkinci göç, otçu göçü olarak adlandırılmaktadır ve köydeki tarla ve bahçe işi bittiğinde yayla sezonunun ortasına denk gelmektedir (Kufacı, 2016, s.264). Üçüncü göç ise güz göçü olarak ifade edilmiştir (Korkmaz, 2016, s.125). Dereli ilçesinde mayıs ayı ile yaylalara göç telaşı başlamaktadır.

Giresun Dereli ilçesinde Kümbet yaylası Aymaç mesire alanında Temmuz ayının ortasında şenlik düzenlenmektedir. Bu şenliklerin temelinde otçu göçü geleneğinin olduğu görülmektedir. 1988 yılında yapılan Otçu Göçü Şenliği, 1989 yılında Kümbet Yayla Şenliği, şimdi ise Uluslararası Kümbet Kültür ve Sanat Festivali olarak adlandırılmaktadır (URL-2, Erişim Tarihi: 18.06.2022). Kümbet, Kulakkaya, Bektaş ve

Alçakbel gibi yaylalar canlı turizm merkezidir. Temmuz ayında yayla şenlikleri ile daha da renkli hale gelmektedir.

İlçe merkezinde 1 ilkokul, 2 ortaokul, 3 lise ve 1 Meslek Yüksekokul yaşanan doğal afete kadar mevcuttu. İlçede 22 Ağustos 2020 tarihinde meydana gelen sel nedeniyle ilçede yapıların yıkımıyla değişiklikler olmuştur. Dereli Meslek Yüksekokul' u Giresun Keşap ilçesinde eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

1.3. DERELİ'NİN TARİHİ ZİYARET MEKÂNLARI

Giresun Dereli ilçesi sınırları içerisinde önemli yere sahip olan şahsiyetlerin mezarlarına ve inanış olarak önemli yere sahip olan mekânlara bu bölümde değinilecektir. Keramet ehli olan Hacı Mustafa, Seyyid Şeyh Habib Efendi ve Hamza Şeyh; Al Ocağı ve Kırklar gibi ziyaret mekânları insanların dertlerine derman aradıkları mekânlar olarak görülmektedir. Bu bölümde adı geçen mekânlar ele alınacaktır.

1.3.1. Hacı Mustafa Türbesi

Mehmet Fatsa, keramet ehli olan Hacı Mustafa için şu bilgileri aktarmaktadır; Hacı İlyas, Hacı Mustafa ve Şeyh Hamza üç ermiş kardeştir. Hacı Mustafa Kızıлтаş'a, Şeyh Hamza Sarıyakup' a, Hacı İlyas da Göcü' ye yerleşmiştir. Kardeşlerinin hasretine dayanamayan Şeyh Hamza, ziyaret için yola çıkmıştır. İlk önce Göcü' de bulunan Hacı İlyas'ın yanına gider. Kardeşini tarlada çift sürerken bulan Hamza Şeyh, mendilinde getirdiği sütü Hacı İlyas'a vermiştir. Hacı İlyas bu durumu görünce kardeşinin Allah'a yakınlığını ve kerametini takdir etmiştir. Şeyh Hamza, Hacı Mustafa'yı sorunca Hacı İlyas da çift sürdüğü sabanını tek eliyle yukarıya kaldırarak Kızıлтаş köyünün olduğu yeri göstermiştir. Şeyh Hamza yalnızca kendisinin keramet sahibi olmadığını görmüştür (Fatsa, 2015, s.29). İnsanlar bu mekâna gelerek dualar okur ve dertlerine derman dilerler.

Fotoğraf 1: Hacı Mustafa Türbesi (Mehmet Fatsa'nın arşivinden)

1.3.2. Hamza Şeyh Ocağı (Sarıyakup- Hamzaşlıh)

Hamza Şeyh'in Zaviyesi' ni kurduğu köyün adının Sarı Yakup ve çevresinde bulunan farklı bir yerleşim yerinin de Saru İlbey olduğu kayıtlarda geçmektedir. Fetih sürecinde Hamza Şeyh, bölgeye yapılan akınlara komuta eden akıncı beylerin yanında manevi bir güç unsuru olduğu ve günümüzde de Hamza Şeyh ocağına şifa uman insanların geldiği de görülmektedir (Fatsa, 2015, s.33-39).

Fotoğraf 2: Hamza Şeyh Ocağı (Mehmet Fatsa'nın arşivinden)

1.3.3. Seyyid Şeyh Habib Efendi

1643 tarihli avarız defterinde adı geçen Seyyid Şeyh Habib Efendi'nin Ruşenî dervişlerinden olabileceği, kendisinden “meşayih-i izâm ve evliya-i kiram” diye bahsedildiği, Sarıyakup Köyü'nde Hamza Şeyh tarafından kurulan zaviye daha sonra

Seyyid Şeyh Habib Efendi tarafından işletildiği ve Hz. Peygamber soyundan olan tasavvuf erbabı olduğu ifade edilmiştir (Fatsa, 2015, s.35-37).

Fotoğraf 3: Seyyid Şeyh Habib Efendi'nin Mezarı (Mehmet Fatsa'nın arşivinden)

Anlaşıldığı üzere Dereli' de geçmişte önemli keramet erbapları yaşamıştır. Bu önemli şahsiyetler; Hacı İlyas (Kızıлтаş), Hacı Mustafa (Kızıлтаş), Hamza Şeyh (Sarıyakup), Seyyid Şeyh Habib Efendi (Yuva), Şeyh Mustafa (Yavuzkema) ve Şeyh Mahmud (Konuklu) gibi kayıtlarda adı zikredilen keramet ehlileridir. Bu önemli insanların kabirleri dertlerine çare arayan insanların uğrak yerleri olmuştur.

1.3.4. Al Ocağı

Al ocağı ile ilgili anlatılar vardır. Mehmet Fatsa araştırmasında Al Ocağı hakkında şu anlatıya yer vermiştir: Dereli ilçesinin Kızıлтаş köyünde Hacı İbrahim adlı bir şahıs varmış ve bir gün balık tutmak için Geyik Gölü'ne gitmiş. Gölde peri kızını yakalamış ve onunla evlenmiştir. Evliliklerinden doğan hiçbir çocuk yaşamamıştır. Hacı İbrahim, peri kızının kaçmaması için ona ait mendili sürekli gizlemiştir. Bir gün mendili saklamayı unutmuş ve peri kızı mendili alıp Hacı İbrahim'in onu yakaladığı göle dönmüştür. Hacı İbrahim, peri kızının peşinden koşsa da ona engel olamamıştır. Peri kızı, suya dalmadan önce eşine dönerek “benim evim al ocağı olsun.” diyerek suda kaybolmuştur. Peri kızları insanla evlendiğinde oturduğu mekânın “al evi” olduğuna inanılmış. Al basmalarına uğrayan lohusalar ve çocuklar da bu evde tedavi edilirmiş (Fatsa, 2015, s.112).

Fotoğraf 4: Al Ocağı (Al Evi) (Şaziye ÇETİN' in arşivinden)

Bebeği hasta olanlar Al ocağından un, tuz ve kül alıp bebeklerinin yüzlerine ve vücuduna sürerler (KK-54, KK-55). Konuşamayan, yürüyemeyen, uyuyamayan çocuk için yine Al ocağı ziyaret edilir (KK-55).

1.3.5. Kırklar Tepesi

Fatsa (2015, s.115), Dereli ilçesinin güney sınırını şekillendiren Karagöl Dağı üzerindeki Kırklar Tepesi'nde mezar gibi duran çok sayıda yapı vardır. Burayı ziyaret eden insanlar bahsedilen evliyanın arasında bir yeri olsun diye yere yatar, çevresini mezar gibi çevirir ve kendisinin kırklar arasında yer aldığına inanır.

Fotoğraf 5: Kırklar Tepesinden Bir Görünüm (Şaziye Çetin'in arşivinden)

Kırklar'ın dağ zirvesinde olması tesadüf değildir çünkü dağ kültü, eski Türk inanışına göre varlığını dağda göstermekteydi ve buralar kutsal sayılmaktaydı. Ayrıca

atalar kültünün varlığını da yine burada görmekteyiz. Kaynak kişiilerin ifadelerine göre insanların bu meknda şıfa arayışının dışında kırk evliyanın içinde yer almak için de ziyaret edildiği ve orada yatıldığı belirtilmiştir.

2. BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

2.1. HALK HEKİMLİĞİNE DAİR BİLGİLER

2.1.1. Halk Hekimi ve Halk Hekimliği

Türkçe sözlükte hekim kelimesinin anlamı, insan hastalıklarını teşhis eden ve insanlara ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi uygulayan kimsedir (URL-5, Erişim Tarihi:11.02.2023). D. Mehmet Doğan, hekimlik tabiri için insanların hastalıklarını teşhis eden ve aynı zamanda hastalıkların tedavisi için ilgilenen kişi, tabip ve otacı olarak ifade etmiştir (Doğan, 2013, s.733).

Hastalıkları tedavi etmek ve sağlığı korumak için uygulanan geleneksel yöntemlerin bütününe halk hekimliği/ halk tıbbı/ folklorik tıp/ tıbbi folklor denir. Toplumun ilkel tedavi yöntemleri hekimliğin folklorik yanını şekillendirir ve halk hekimliği tedavi metotlarının ortaya çıkış yollarını da işaret eder (Bayat, 2010, s.24). Halk hekimliği, modern tıbbın imkânlarından faydalanıp imkânlar ve ümitlerin tükendiğinde başvurulan yöntemdir (Alptekin, 2010, s.5). Halk hekimliği için Pertev Naili Boratav, “Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz” (Boratav, 1984, s.122) olarak belirtmiştir. Halk hekimliği; kullanılan maddi ve manevi unsurlarla, halkın sağlığını korumak ve hastaların sağlıklarına kavuşması durumudur (Acıpayamlı, 1988, s.5). David J. Hufford, halk hekimini modern insanca bilinen hastalıkları ve tıp biliminin tanımlanmayan hastalıkları yani batıl olarak görülen hastalıkları pratik olarak tedavi eden kimse olarak ifade etmiştir. Ayrıca halk hekimi olmanın birçok yolu olduğunu bunlardan birkaçının soyaçekim, yedinci oğulun yedinci oğlu olarak rastlantı eseri bir doğum ve çiraklık gibi durumların olduğunu vurgulamıştır (Hufford, 2007, s.79).

Halk hekimi ve hekimliği için şunları diyebiliriz; halk hekimi, insanların hastalıklarını geleneksel yöntemlerle teşhis ve tedavi eden kişidir. Halk hekimliği ise

imkânların olmadığı süreçte ya da hastanın modern tıptan faydalanmadığında başvurulacak hastalık sağaltma yöntem ve uygulamalarının bütünüdür.

Türk edebiyatı ve tarihi için önemli yere sahip olan yazılı eserlerde de halk hekimliğine dair bilgiler göze çarpmaktadır. Divânü Lügâti't-Türk'te yer alan kelimelere bakıldığında “otaçı” kelimesinin hekim olduğu; ilaç yapan kişiye emçi denildiği; sagun kelimesinin açıklamasında Karluk Türklerinin büyüklerine verilen isim olduğu ve “Atasagun” kelimesinin de Türk doktorlarına verilen bir isim olduğu ifade edilmiştir (DLT I, s.35-38-403).

Günümüz dünyasında hastalık durumunda modern tıptan faydalanılarak doktorlara müracaat edilmektedir. İnsanların imkânlarının olmadığı ya da başka sebeplerden ötürü halkın sağlık için başvurduğu çözümler arasında halk hekimliği kendini göstermektedir. İnsanların başlangıçtan itibaren sağlık için çevresinden şifa bulmak amacıyla yöneldikleri durumlar olmuştur.

2.1.2. Kültler ve Halk Hekimliği

Kült; tapım, tapınma, din, ibadet, dini tören ve ayin gibi anlamlara gelmektedir. Atalar kültü, tabiat kültü, dağ kültü, ağaç kültü ve su kültü gibi örneklerin doğrudan inanç ve ritüeller ile ilintili bir terim olduğu anlaşılmaktadır (Aça ve Yolcu, 2016, s.430).

Yanardağ, deniz, ırmak, ateş, fırtına, gök gürültüsü, yıldırım, ay, yıldızlar, güneş vb. gibi tabiat şekil ve olayları karşısında duyulan şaşkınlık, korku, saygı gibi hisler neticesinde kutsallık yüklenerek kült haline gelmiştir (Kafesoğlu, 1980, s.42-43). İbrahim Dilek, kült kavramını mitik-dinsel olarak ele aldığı anda kültün inancın içinde yer alarak kutsal kabul edildiğini, yaratıcıyla ilgili olduğunu, tanrısal gücün özünü temsil ettiğini ve her kültün canlı olduğunu ifade etmiştir (Dilek, 2019, s.49-50).

2.1.2.1. Ateş Kültü

Ateş; Nevruz ve Hıdırellez gibi uygulamalarda arındırıcı ve kutsayıcı özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Aça ve Yolcu, 2016, s.536). Türklerin merasimlerinde ateşi kötü ve zararlı ruhlardan arınmak için kullanıldığı ve bunun temelinde çok eski zamanlarda insanların yabani hayvanlardan korunmak için ateşin gücünden faydalandıklarını, kötü ruhların hayvan suretine girerek onların da ateşten korktuklarına

inanılmaktadır. Bunun yanı sıra ateş, hastalıklardan korunmak için de kullanılmıştır. Yakutlar, salgın hastalık zamanlarında daha çok tercih olarak yıldırım düşmüş bir ağacın kıymıkları birbirine sürtülerek ateş yakılır. Yanan ateşle Yakutlar; evleri, insanları ve hayvanları arındırırlar (Harva, 2015, s.188). Yakutlar için yıldırım, gökten geldiği için Tanrı ile alakalı kabul edilmiş olmalıdır. Çünkü onun parçası ile ateş oluşmakta ve canlıları arındırmaktadır.

Ateş, insan hayatında önemli bir yere sahip olmakla birlikte günümüz dünyasında ısınma ve beslenmede kullanılan bir unsur olarak yerini almaktadır. Bunun yanı sıra geleneksel halk hekimliği içinde sağaltmada başvurulduğu görülmektedir. Ateşin insanlar tarafından bulunmasına dair çeşitli anlatılar vardır. Türk inanişında da ateşin yeryüzündeki varlığı ile ilgili anlatılar mevcuttur.

Tunguzlar, gökyüzünden ateşi indirenin gök gürültüsü kuşu olduğuna, Yakutlar, göğün üçüncü katında yaşayan Ulu Toyon'un insanlara ateşi verdiğine; Altay Tatarları, Tanrı Ülgen'in biri beyaz biri siyah iki taşı birbirine sürterek gökyüzünden yeryüzüne bir kıvılcım sıçratarak kuru otların kıvılcım ile yanarak insanların ateşe sahip olduğuna inanmışlardır (Harva, 2015, s.183-184). Hikmet Tanyu, Türklerde Ateşle İlgili İnançlar çalışmasında ateşin kaynağına dair düşünceleri altı maddede özetlemiştir:

1. *Bazı mitlere göre ateş, tanrılar tarafından insanlara verilmiştir.*
2. *İnsan ateşi tanrılardan çalmıştır.*
3. *Ateşin kendisi tanrı veya tanrıçadır.*
4. *Ateş, Tanrının gücünü gösteren bir işarettir.*
5. *Ateş kendisine mahsus bir ruhtur. Veya onun bir ruhu vardır.*
6. *Ateş bir devdir. Veya Helios adlı (Güneş) devinin yeryüzüne inmiş ve evcilleştirilmiş yavrusu olan devdir (Tanyu, 1976, s.286).*

6.yüzyılda Batı GökTürklerde Bizans elçilerini ateşler arasından geçirildiği, bu âdetin Moğol saraylarında da olduğu ve A.İnan, bu törenin elçilerle gelme ihtimali olan kötü ruhları kovmak için yapıldığını ifade etmiştir. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı kumaşı tutuşturup hasta olan kişinin çevresinde *alas, alas* diye dolaştırmakta ve bu uygulamaya *alas-lama* demektedir. Anadolu'da ateşte temizleme anlamına gelen *alazlama* olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakut oyun kamları ise ateşle kötü ruhlardan korunmak için okudukları efsunlarda *alias, alias* diye seslendikleri ifade edilmektedir

(İnan, 1976, s.43). Alazlamanın gerek Orta Asya gerekse Anadolu'da sağaltma için kullanıldığı görülmektedir. Ateşin yardımı ile hastalığı yok etme amaçlanmaktadır.

Doğu Rusya Tatarları ve Çuvaşlar ateşin hastalıkları ve kötü ruhları kovmak için ateş yaktıkları ve o ateşin üstünden hasta olan insan veya hayvanın geçtiğini ardından o ateşten insanların evlerine götürdükleri söylenmektedir (Kırcı, 1998, s.400). Türk inanisında ateşin arındırma, hastalıkları sağaltma, nazardan koruma, şamana yardım etme ve aile ocağını besleme gibi ateşe yüklenen görevler vardır (Toraman, 2022, s.15). Harun Güngör, ateşin yandığı ocağın kutsal olduğunu ve ateşin aracılığıyla yapılan tütsülemenin kötü ruhlardan koruduğunu çalışmasında belirtmiştir (Güngör, 2007, s.5). Ateşe yüklenen anlamlar çeşitlilik göstermektedir. Ateş yakarak temizler ve arındırır; hastalıkları sağaltır; ocağın tütmesi ile canlılığını gösterir. Ateş insanlık için faydalıdır ve bu sebepten olmalıdır ki o kutsaldır. Kutsallık yüklenmesiyle de halk hekimliği sağaltmasında önemli yere sahip olmaktadır.

2.1.2.2. Su Kültü

Su; temizlik, yaşam, canlanma, bereket ve canlılar için vazgeçilmez bir ögedir. Yaratılışın ve var oluşun ana eksenini su olmuştur ve su ile ilgili inanışlar da insanlık hayatında teşekkül etmiştir.

Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi'nde Verbitskiy'in derlediği Altay Yaratılış Destanı'na yer vermiştir. Destan, dünyanın sadece uçsuz bucaksız bir yer ve su içinde olduğu ile başlamaktadır. Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer/ Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içindeydi her yer! Destanın ilerleyen bölümlerinde Ak- Ana (Ak Ene) adlı bir tanrıçanın su içinde yaşadığını ve Tanrı Ülgen'e yaratmanın sırrını vererek denizin sularına dalıp uzaklaştığından bahsetmektedir (Ögel, 2010, s.432-433). Yaratılış Destanı'nda da dünyanın sadece su ile kaplı olduğu ve içinde kutsal olan tanrıçanın varlığını görmekteyiz. Suyun bu noktada önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Eski Türk yazıtlarında Iduk Yer-Sub olarak geçen koruyucu ruhların başında yer ile beraber su kültürünün de geldiği görülmektedir. Yer-Sub adından da görüldüğü gibi, su, yerle beraber diğer koruyucu ruhların başında yer almaktadır. Su unsuru evrenin oluşumunda ilk madde rolünü üstlenmesinden dolayı başlangıçların başlangıcı durumundadır (Okuşluk Şenesen, 2018, s.362). Göktürkler, Yer-su yani yer ve sular anlayış ve inanışına, büyük değer vermiş ve suyu kutsallaştırarak ona kişilik

atfetmişlerdir (Ögel, 1995, s.315). Su iyeleri, su ruhlarıdır ve suların sahibi olduğuna inanılmaktadır. Türk anlatılarında su iyesi; Su Issı, Sug Eezi, Su Anası, Uhun Ecen, Subaba Ukulaan Toyon gibi isimler ile de anılmaktadır (Türkan, 2012, s.136). Türk inancında suyun sahipleri olduğuna ve su ruhlarına Türk inanışlarında farklı isimlendirmelerin verildiği de görülmektedir.

Su akar, canlıdır, hareket eder, ilham eder, tedavi eder ve keramet gösterir. Doğaları gereği pınarlar ve ırmaklar hayatı yenilemektedir. Onlar mutlak kutsalın yansımaları olmaktadır. Su kültü, şifalı su ve sıcak su kaynakları, ılıca gibi kültler de devamlılığını sergilemektedir (Eliade, 2005, s.240).

2.1.2.3. Atalar Kültü

Tarih boyunca Türklerin atalarına saygı duyduğu bilinmektedir ve bu saygı atalarının vefat etmelerinin ardından da devam etmektedir. Türklerde keramet sahibi insanların türbeleri olduğu ve ata kültürüyle bağlantılı olarak bu mekânlara insanların deva aramak için gittiği görülmektedir (Dağı, 2020, s.31). İsimleri olan veya olmayan, olağanüstü güçlerinin olduğuna inanılan evliyaların yatırlarına insanlar hastalıklarına şifa bulmak için başvurmaktadır (Boratav, 1984, s.123). Anadolu'da ulu ve kutsal olarak görülen şahsiyetlerin olduğu ve onların mezarlarının ziyaret edildiği de görülmektedir. İnsanların ziyaret amaçları; sıkıntılarını gidermek, dilek dilemek, hastalıklara şifa bulmak vb.dir.

2.1.2.4. Dağ Kültü

Ömer Faruk Harman İslam Ansiklopedisi içinde yer alan dağ maddesinde, Tanrı'ya en yakın yerler olduğu ve mekânın kutsallığı düşüncesi ile dağların önemli bir yere sahip olduğuna değinmiştir. Dağlar kutsal varlıkların ve ilahların mekânları olarak görülmektedir. Çin hükümdarların dağda kurban sunmaları, Kaldeliler *Aralu* adını verdikleri dağlarda ve Grekler'in Olimpos Dağı için Tanrılarının mekânları olarak görmeleri, Yahudilik ve İslam'da Hz. Musa ile Tanrı'nın Sina Dağı'nda konuşmaları, Tibet inançlarına göre kutsal dağların semanın direkleri veya yerin kazıkları olarak görülmesi, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh'un gemisinin olduğu yerin Cudi Dağı ve Tevrat'ta Ararat Dağı olarak isimlendirilmesi, Hz. Muhammed'e ilk vahyin Hira Dağı'nda gelmesi dağların kutsallığına işaret etmektedir (Harman, 1993, s.400-401).

Orta Asya Türkleri'nde dağ kültü varlığını göstermektedir. Dağların çoğu mukaddes, büyük ata ve büyük kağan anlamına gelen Han Tanrı, Buztağ Ata ve Sayın Ula gibi adlar almaktadır. Her Türk boyu kendine has kutlu dağa sahip olmaktadır ve bunun bir örneği de Ötüken Dağı'dır. Göktürkler'in İdik Baş ve Tamag İduk isminde iki kutsal dağı daha vardı. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ile de dağ kültü devam ettiği görülmektedir. İslami inanca göre normal şartlarda mezar için kullanılmayan dağ ve tepe başları yüzyıllar boyunca Anadolu'da evliyaların kabri ve türbesi olarak görülmektedir. Araştırmalarda buralarda bir insanın gömülü olmadığı tespit edilerek dağ ve tepelerdeki kutsal ruhların evliya şeklinde özelliğe sahip olduğu neticesine varılmıştır (Ocak, 1993, s.402). Tabiatıta her nesnenin bir iyisi olduğu ve bu iyelerin farklı özelliklerinin bulunduğu inanılmaktadır ve bu durumun dağ kültüründe de olduğu görülmektedir. Dağ, sadece kendi iyelerinin değil diğer ruhların da barındığı mekân olmaktadır (Bayat, 2006, s.47).

Abakan Şamanları okudukları dualarda bazı dağ isimlerini söylerdi ve Altay dualarında sadece Altay dağları için dua edilirdi (Ögel, 1995, s.430). Türk inanişında dağa duyulan saygı ve onu kutlu olarak görme Şaman geleneğinde de varlığını göstermiştir, denilebilir.

2.1.3. Halk Hekimliğinin Tarihçesi

İnsanın yeryüzündeki serüveninde hastalıklarla karşılaşmaması kaçınılmaz olmuştur. Böylelikle insan, hastalıklarla mücadele etmiştir ve bu mücadelede hastalıklardan korunmak için bitkisel, hayvansal ve psişik tedavi yollarına başvurmuştur.

Halk hekimliğinin dünya üzerindeki tarihçesine bakıldığında birçok örneklerine rastlamak mümkündür. Ali Haydar Bayat (2010), tıp tarihinin ilk izlerini taşıyan çok tanrılı inanişaya sahip olan Mısır'da insanların hastalıktan kurtulmak için tanrılara dua ettiğini ve adaklar adadığını; Eski Mısır' da hastalıkların tedavisi için büyücüler, din adamları ve kabile liderlerinin yanı sıra insanların sağlığına kavuşması ve sağlıklı yaşayabilmeleri için bitkisel ve hayvansal karışımlar yapan hekimlerin olduğunu belirtmiştir. Eski Mısır papirüslerinde, hastaların tedavisini üç sınıfın üstlendiği de yer almıştır. Ali Haydar Bayat'ın Tıp Tarihi adlı kitabında üç sınıf aşağıdaki gibidir:

1. Sekhmet rahipleri: Tanrıça Sekhmet adına kurulan tapınaklarda korunan ve topluma kapalı olan Hermetik kitaplardaki bilgileri öğrenir, bazı hastalıklarda ve küçük cerrahi operasyonları gerektiren hallerde faydalı olmaya çalışırlardı.
2. Büyücüler: Bazı büyüsel işlemlerle -günümüzde psikoterapistlerin yaptığı gibi- hastaya umut verir ve onları iyileşeceklerine inandırırlardı.
3. Sinular: Din adamı olmayıp ampirik tıp ve cerrahi uygulayıcılarıydı. Bitki, hayvan ve maden kaynaklı ilaçlarla hastaları tedavi ederlerdi (Bayat, 2010, s.64).

Ümit Yocket (2003), Mezopotamya denilince akla Sümer, Babil ve Asur geldiğini lakin tıp alanında yazılı kaynak açısından elde çok bilgi olmadığını vurgulamıştır. Bu dönemde bazı hastalıkların tespiti ve tedavileri için bazı uygulamaların yapıldığını ifade etmiştir. Mezopotamya medeniyetlerindeki hastalıkların tanı ve tedavi yöntemlerinin bazıları şu şekildedir: Suya zeytinyağı döküp, suya karışan yağın aldığı şekle göre yorum yapmak, nazarlık kullanımı, koyun ya da keçinin mide, böbrek, kalp ve karaciğerinin incelenip yorumlanması, hastalanan kişinin nefesle ağzından çıktığı inanılan ruhun geri getirilme işlemi (Yocket, 2003, s.76).

Fusun Ertuğ (2014), yazının ortaya çıkışından beri çivi yazılı Sümer ve Asur tabletleri, Mısır ve Hitit hiyeroglifleri gibi pek çok belgede tarım bitkilerinin yanı sıra tıpta kullanılan bitkilere de yer verilerek bu medeniyetlerin tarihe kaydedip gelecek kuşaklara bu tıbbi bilgileri aktarma ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmiştir.

Kadim Türklerin Mitolojik Hikayeleri'nde yer alan Yara-Çeçen'le Eren-Çeçen adlı mitolojik hikayede Yara-Çeçen, doğuma iyi gelen ezen otunu toplar. Burada ezen otunun sağaltıcı bir etkiye sahip olduğunu anlamaktayız. Bahsedilen kitabın içinde Er Sogotoh Elley Bootur adlı mitolojik hikâyede Bura-Dohsun kılıcını Er Sogotoh'un kalbine sokmuş ve Er Sogotoh koltuğunun altında bulunan ebedi su kesesini keserek yarasına damlatarak eski halinden daha sağlıklı olmuştur (Bayat, 2022, s.80-146). Yara-Çeçen'in, ezen otunun doğuma iyi geldiğini ve Er Sogotoh'un yaralanması sonucu koltuğunun altındaki ebedi su kesesi ile iyileşeceğini bilmesi halk hekimliği unsurlarının olduğunun kanıtıdır. Türk yazılı kaynaklarında ve sözlü kültürün içinde halk hekimliğine dair izlere rastlanmaktadır.

2.1.4. Türklerde Halk Hekimliği

Tarih boyunca Türkler geniş bir alanda hayat sürerek farklı toplumlardan etkilenmiş ve farklı toplumları etkilemiştir. Geniş bir coğrafyada yaşamlarını sürdüren Türkler, halk hekimliği inancı ve uygulamalarını da geçmişten günümüze kadar değişimlerle varlığını devam ettirmiştir. Mitoloji, efsane, destan, halk hikâyesi gibi anlatılarda halk hekimliğinin izlerini görmek mümkün olmuştur.

Manas ve Er Töştük Destanlarında hekimliğe dair izlere rastlanılmaktadır. Manas Destanında, Manas Vezir Mengdi- Bay'ın daveti üzerine ziyafete katılır ve zehir konulan şarabı içer. Manas ölür ve mezara gömüldüğünde tekrar dirilir (Ögel, 2010, s.518-519). Er Töştük ölür ve atı Çal-Kuyruk Er Tötük'ün cesedini aramaya çıkar. Yalnızca Er Töştük'ün bir kemiğini bulur. Bulduğu kemiği yutar ve tükürür. Er Töştük tekrar dirilir. Destana ilave olarak Zümrüdü Anka kuşundan motifler de eklenmiştir ve burada Anka'nın yerini Kartal almaktadır. Kartalın yavrularına zarar verenin Er Töştük'ü sanmasıyla onu yutar ve gerçeği öğrenince tükürür. Er Töştük gençleşir. (Ögel, 2010, s.545-546). Tekrar dirilme ve gençleşme olgusuna bu destanlarda görmekteyiz. Manas toprak ile buluşunca Tanrı'nın buyruğu ile tekrardan canlanır. Er Töştük destanında da olağanüstü bir güce sahip olan at Çal-Kuyruk sahibi Er Töştük'e hayat verir. Zümrüdü Anka yerine Kartal'ın da insana gençlik ve şifa vermesi de gözden kaçmamaktadır. Toprak Manas'a; at ya da kartalın tükürüğünün de Er Töştük'e şifa verdiğini destanlarda görmekteyiz.

Halk anlatılarında “ağız barıyla yapılan sağaltma” örneklerine rastlanılmaktadır. Arzu ile Kamber hikâyesinde Kamber'in Arzu'nun ağzına tükürmesiyle şiir söyleme becerisi kazandığı; Zümrüdüanka, kahramanın kendi bacağından bir parça koparıp onun kopardığı parçayı tükürüğü ile yapıştırıp iyileştirmesi ve ulu kişilerin hasta olan çocukları üfleyip tükürerek onları iyileştirdiği örnekleri görülmektedir (Dağı, 2020, s.100-101). Zümrüdü Anka, Er Töştük ve Arzu ile Kamber anlatılarında tükürüğün şifa verdiği anlaşılmaktadır.

Anne sütünün faydalı olduğu geçmişte ve şimdi de iyi bilinen bir gerçektir. Bebek doğduğunda ilk olarak beslenme içgüdüğü ile annenin memesindeki süt ile beslenmektedir. Ayrıca annenin ilk gelen sütü bebek için çok önemlidir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde anne sütünün sağaltıcı gücüne değinilmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç

Han hikâyesinde yaralanan Boğaç, dağ çiçeği ve annesinin sütünden yapılan merhem ile şifa bulmaktadır. Hikâyede yaralanan Boğaç'ın annesi ile ilgili bölüm şu şekildedir;

“Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur korkma, boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yarımı sıvazladı, bu yaradan sana ölüm yoktur, dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir, dedi. Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini bir sıktı sütü gelmedi, iki sıktı sütü gelmedi, üçüncüde kendisini zorladı, iyice doldu, sıktı süt ile kan karışık geldi. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirdiler, alarak yurduna gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Hanım, oğlanın kırk günde yarası iyileşti, sapasağlam oldu. Oğlan ata biner kılıç kuşanır oldu, av avlar kuş kuşlar oldu (Ergin, 1969, s.21-22). Boğaç Han'ın anne sütünün etkisi ile tekrar eski sağlığına kavuştuğu anlaşılmaktadır. Anne sütünün halk hekimliği için önemli olduğunu bu anlatıda görmekteyiz.

Hekimlik, efsanelere konu olmaktadır ve yılanların şahı Şahmeran ve Lokman Hekim efsanesinde de hekimlik ile ilgili bilgiler görülmektedir. Şahmeran, Lokman Hekim'e ilaçların nasıl yapılacağını öğretir. Padişahın hastalanmasıyla, müneccimler Şahmeran'ın etinin suyunu içmesini ve şifaya ancak böyle kavuşacağını söylerler. Bunun üzerine Lokman, Şahmeran'ın kendisine anlattığı gibi cansız gövdeyi üçe böler; üçe bölüne parçalar ayrı ayrı kaynatılır. Vezir kaynayan etin suyunun önemli kısmını ister ama Lokman, vezirin kötü amacını anlayınca vezire kuyruk suyundan verir. Kuyruk suyunu içen vezir ölür. Baş bölümünün suyunu padişaha verir ve padişah iyileşir. Gövdenin suyunu kendisi içer ve Lokman, saraydan ayrılarak kırlarda dolaşır. Bitkilerin dile geldiğini duyar ve bitkiler hangi hastalığa iyi geldiklerini söyler (Çıblak, 2007, s.189-190).

Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri kitabında E.L Lvova, İ.V. Okstyabrskaya, A.M. Sagalayev ve M.S. Usmonova Türklerin dünya görüşü ve inancı ile ilgili önemli bilgileri kayda geçirerek Türk halk hekimliğine dair bilgilere de yer vermişlerdir. Doğum öncesi, anı ve sonrası ile ilgili Türk inanış ve uygulamalarından bazıları şu şekildedir: Altaylılarda doğum yapacak kadın kötü rüya görürse ve kötü ruhlar tarafından rahatsız edilirse yastığının altına bıçak, makas, kamçı gibi keskin metal araçlar konur. Hakas inanışına göre bebekler yalnız bırakıldığında beşiklerine demirden sivri bir alet konur. Erkek bebeğinin beşiğine küçük bir yay ketene sarılmış

olarak ve kız bebeğin beşiğine yalancı sırma ipliyle iğne bırakılır. Hamile bir kadın ölü bulunan eve giremez beline kolan bağlarsa girebilir. Eğer, kuralı çiğneyip önlem almadan girerse uzun sancılı veya erken doğum yapmasına neden olur. Hakasların geleneksel inançları içerisinde hamile kadın adına Sug-eezi'ne kurban adanır. Sal üzerindeki kurbanın nehrin aşağı akıntısına bırakma şeklinde yapılan kurban adama töreni, muhtemelen hamile kadının doğumunun kolay geçmesi için yapılan bir ritüeldir (Lvova ve diğerleri, 2013a, s.26-27). Lvova ve diğerleri (2013a, s.183) Teleütlerde doğum zor ise doğum yapacak kadının bulunduğu odada fazla ses çıkarılır, eşyalar sağa sola fırlatılır, dışarıda bekleyen erkekler silahlarını ateşler, doğum yapan kadının saç örgüleri açılır, doğuma katılan kızların etekleri 10 cm. kadar kısaltılır.

Lvova ve diğerleri (2013a, s.98) hastalık ruhlarına adanan dua metinleri vardır. Çiçek hastalığı ruhuna yapılan dua şöyledir: On yedi han (yol) ayırımında/ On yedi denizden/ Ayrılıp çıktınız/ Tabip iken tedavi edin!/ Otacı iken tedavi edin!/ On yedi denizin birleştiği yerden/ Kendi anneniz büyük nehre/ Yaşadığınız yere geri dönün/ On yedi girdabın döndüğü yerde/ Yaşardınız./ Bu topraklardan çıkıp/ Siz dokuz kardeş arasındaydınız/ Anneiz büyük nehrin izni ile/ İnsanlar arasında dolaşırsınız/ Özlem çekmektesiniz/ Şimdi dönün/ yeter artık! Dua metninde tabip ve otacı kelimeleri geçmektedir. Hastalığın tedavisinde önemli yere sahip olan tabip ve otacılar dua metinlerinde de yer almaktadır.

Çiçek hastalığının yanı sıra kızamık hastalığı için halk hekimliği inanış ve uygulamaları Güney Sibirya Türklerinde görülmektedir. Lvova ve diğerleri (2013a, s.167) hastalığın mitolojik ve törensel yorumuna göre kızamık, çocuğun bedenini pişirerek yeniden oluşturmaktaydı. Kızamık-ana'nın pişirme yeteneğinden dolayı onun için pişirme ve yaratma aracı kazandırmaktaydı. Kızamık-änä (Kızamık ana) için sabah ve akşam açık kapıdan süt serpilerek onu besledikleri inanışı hâkimdir. Kızamık ana için adanan duada şöyle geçmektedir: Şafak söktüğünde, /Doğan güneşin ışığında, /Şafağın ilk ışığında, /Doğan güneşin ilk ışığında, /Ak saçı yapmaktayım, Saygın Kızamık-ana (Lvova ve diğerleri, 2013a, s.59).

Orta Asya'dan gelen Türkler Anadolu ve Rumeli'ye yerleşmiş ve buraya kendi kültürlerini taşımıştır. İslamiyet'in etkisiyle kültürel etkileşimlerin oluşumuyla Anadolu halk kültürü oluşmuştur (Kaya, 2001, s.199). Salahaddin Bekki (2017) Türkiye Türklerinde halk hekimliği bilgi birikimlerinin meydana gelmesinde Orta Asya'dan

gelen atalar kültürünün getirdiği binlerce yıllık Türk tıbbına dayandığı ve pratiklerle değişik din ve kültür çevrelerinden alınan unsurlardan oluşmaktadır. Türklerin göç etmesiyle yaşadıkları coğrafyaların iklim değişiklikleri ve bununla beraber ilaç yapımında kullanılan bitkilerin çeşitlenmesi gibi etkenler ile Orta Asya Türkleri ve Anadolu Türklerinde farklılıklar oluşmuştur.

Anadolu Türk kültürü farklı kaynaklardan beslenmiştir. Altay, Anadolu, Arap ve Fars kültürleri Anadolu Türk kültürünün beslendiği kaynaklardandır (Bayat, 1997, s.61). Büyük Selçuklu Devleti İslam tıbbını kaynak almıştır. Büyük Selçuklu'nun devamı niteliğindeki Anadolu Selçuklu Devleti, İslam tıbbını Anadolu'ya taşımıştır (Doğan, 2011, s.122). Türklerin Asya'dan Anadolu'ya hareket etmesiyle ve gittikleri coğrafyada komşu milletlerle kültürel etkileşimleri ile Anadolu Türk kültürü oluşmuş ve hekimlikte de şekillenmeler olmuştur. Anadolu, coğrafi olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu durum ile halk hekimliğinde çeşitlenmelerin olmasına zemin hazırlamıştır.

Anadolu'da sınıkcılık, ocakçılık, rukyecilik, haccamlık gibi halk hekimliği örnekleri görülmektedir. Sınıkcılık, kırık ve çıkık sağaltma becerisi; ocakçılık, anadan atadan geçerek “el verme” halk hekimliği yöntemi; rukyecilik, halk inançları ve dini inançları okuyarak sağaltma; haccamlık yani hacamat ise sağlık için kötü kanın alınarak uygulanan tedavi yöntemidir (Toprak, 2018, s.400-401). Anadolu'da hastalıkların tedavisinde çeşitli sağaltma yöntemlerine başvurulmaktadır. Halk inançları, dini inançlar ve deneyimlerle halk hekimliği inanış ve uygulamalarında çeşitlenmeler görülmektedir.

Anadolu coğrafyasında çeşitli halk hekimliği inanış ve yöntemleri vardır. Geçmişten günümüze nesilden nesile aktararak zengin bir hazine niteliği taşıyan bu bilgiler ve deneyimler halk hekimliğini şekillendirmiştir.

Sözlü kültürün içinde bulunan atasözlerimizde de halk hekimliği inanış ve uygulamaları hakkında bilgilere rast gelinmektedir. Türk Atasözleri Seçmeler adlı kitapta halk hekimliğine dair tespit edilen atasözleri şunlardır:

1. *Acı acıyı, su sancıyı keser.*
2. *Ayran köylünün içkisi, hem içilir ekşisi.*
3. *Az ye, uz ye, tez ye.*
4. *Çal dağının otu, bildiricinin eti.*

5. *Mart içeriye, pire dışarıya*
6. *Mart yağmuru gümüş, nisan yağmuru altın.*
7. *Mecliste dilini, sofrada elini kısa tut.*
8. *Mide, derdin; perhiz devanın başıdır.*
9. *Sırtı yalın, ayağı kalın tut.*
10. *Su yerine ayran, yaz günlerim bayram.*
11. *Yazın yaşa, kışın taşa oturma* (Ekinci, 2009, s.5-77).

İnsanın sağlığına dikkat etmesi için atasözlerinde önemli telkinler bulunmaktadır. Bu telkinler ile nelere dikkat edileceği de anlaşılmaktadır.

2.1.5. Türk Halk Hekimliği Sağaltıcıları

2.1.5.1. Şaman/ Kam

Şaman, farklı yeteneklere sahiptir ve içinde bulunduğu toplulukta hastalık, ölüm, doğum, evlenme vb. durumlarda insanlara yol gösteren hastalıkları sağaltan kişi olarak görülmektedir (Harva, 2015, s.22).

Şaman insan ile ruhlar âlemi arasında görev üstlenirken Kam, Tanrı emri ile insan arasında görev üstlenmektedir (Kalafat, 2004, s.9). Kalafat (2004) Şaman, görevini yaparken yardımcı ruhlardan yardım almaktadır. Şamanist inançlarına göre, şaman (kam), tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapan seçilmiş kişiler olmaktadır (İnan, 1986, s.75, 1976, s.4-55). Eski Türkler şamanlarına kam, oyun, bö, buge, bakşi; Altay- Sayan Türkleri ise şamana kam, ham, ğam olarak isimlendirmeler ile zikredilmekteydi. Ayrıca Kam'ların esas görevi hastaları iyileştirmektir (Bayat, 2022, s.167).

Bazı Türk toplumlarında Şaman olmanın şartı da vardır. Tuvaların inançlarına göre tabip (demçü) sadece ikizler arasında seçilmektedir. Güney Sibirya'da ikizlerin doğuşu olağanüstü varlıkların karışması olarak düşünülmektedir (Lvova vd, 2013b, s.114). İkiz doğumun olağanüstü ve kutsal olarak düşünüldüğünden Tuva inanisinde da ikizler arasından tabip seçme yoluna gidilmiş, olmalıdır.

Şamanların yardımcı ruhları ya da koruyucu hayvan ruhlarının olduğu da ifade edilmektedir. Şamanist Türk boylarına göre yılan, şamana yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından. Yılan, şamanın gökyüzü ve yer altındaki seyahatlerinde ona yardımcı olmaktadır. Altay şamanlarının gökyüzü ve yeraltına seyahatlerinde giydikleri

kıyafette yılan resimleri vardır (Seyidoğlu, 1998, s.87). Yardımcı hayvan ruhu olan yılan, Anadolu efsanesi olan Lokman Hekim ve Şahmeran efsanesini hatırlatmaktadır.

Lvova vd.(2013a, s.155) Hakas inanışına göre; kadınları kısırlıktan kurtarmak için güçlü şaman tarafından yeni ay gecesi çadırın erkek kısmının üst tarafına konmuş kayın ağacının yanında ayin gerçekleştirilmektedir. Ağacın altına beyaz keçe serilip masa yerleştirilmekte ve bakire bir kız tarafından beyaz inekten sağılmış sütle doldurulmuş kırmızı kupa masaya koyulmaktadır. İçi süt dolu olan kupayı kadının başına yerleştirilip şaman onun etrafında güneş yönünde üç kez dolaşmakta ve kupanın içine bazı nesneler koymakta define de üç kez vurmaktadır. Kupadaki sütü kadın içer ve kupayı şaman tutar. Kadın ise iki eliyle kulaklarını sıkar. İnanca göre, bebek ruhu imay sütle birlikte kadının bedenine geçer ve kadın hamile kalır. Lvova ve diğerleri, Hakas Türklerinde kısırlık için Şaman yardımıyla sağaltmanın gerçekleştiğini ifade etmiştir. Doğum sırasında doğuma katılan ebe, doğumu yapan kadın ile koruyucu tanrıça arasında bir aracı olmaktadır. Ebe, doğum töreninde zor bir durumla karşılaştığında şaman ayini yapar. Kindik-ene (ebe) işlevi dar uzmanlık alanını kapsarken, şaman kozmik boyutlarda yaratıcılık sayılmaktadır (Lvova ve diğerleri, 2013b, s.124). Ebe, şaman görevini üstlenmektedir.

2.1.5.2. Bakşı

Kötü ruhların etkisi ile hasta olan kişilerin tedavisinde çoğunlukla büyülik yöntemlere başvurulmuştur ve bu sağaltıcılara ise “kam”, “şaman” veya “baksı” denilmiştir (Bayat, 1988, s.61).

Abdulkadir İnan, Pantusov’un Tarançinskiy Bakşı adlı kitabında yer alan Yeni Uygur Türklerinin kamlara Kazak-Kırgızlar gibi, bakşı denildiğinden bahsetmiştir. Bakşılara göre bakşıların pirinin Hazreti Fatma olduğuna inanılmıştır. Bir gün Hazreti Fatma’nın bir ağaç gölgesinde otururken havadan bir kuş gelip bir ağacın dalına konmuş ve ağacın dalı kurumuş. Uğursuz kuşun gölgesi Hz. Fatma’nın üzerine düşünce Hz. Fatma hastalanmıştır. Tabiplerin ilaçları fayda etmemiş ve Tanrı tarafından kırk eren gelmiştir. Bu kırk eren bir tuğ dikip etrafında dolaşmış ve Fatma iyileşmiştir. Hz. Fatma’dan bakşılık, bakşılara böylelikle geçmiştir (İnan, 1986, s.86).

2.1.5.3. Emçi/ Otaçı

Eski Türk inanış sisteminin ve toplumunun hayatında, somut olarak ortada olan hastalıkların tedavisinde madenlerden, bitkilerden ve hayvansal ürünlerden yararlanılmıştır. Bu hastalıkların sağaltıcılarına “emçi” ve “otacı” denilmiştir (Bayat, 1988, s.61).

Yusuf Has Hacıp’in Kutadgu Bilig adlı eserinde “kam”, “otacı” ve “emçi” ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Emçi ve otaçı ilaç yapan kimsedir yani tabiptir. Bu eserde hekimliğe dair kavramlara rastlanılmaktadır. Örnekler şu şekildedir:

1065 Kerek tut **otaçı** kerek erse **kam**

Ölüglike hergiz asıg kılmaz em

İster otacı getir, ister kam; ölmekte olana hiçbir ilaç fayda vermez (Arat, 2008, s.262).

1061 Ot **em** kalmadı kör neçe kıldılar

Yaraşık ne erse anı birdiler

Yapmadıkları tedavi, vermedikleri ilâç kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler (Arat, 2008, s.263).

4356 Olarda birisi otaçı-turur

Kamuğ ig toğaka bu **emçi** erür

4357 Yéme ök kereklig saña bu kişi

Anınsız oñulmaz tiriglik işi

Bunlardan biri tabiplerdir; bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi ederler. Bu insanlar da senin için lüzumludur; hayat işi onlarsız sağlanamaz (Arat, 2008, s.751).

1199 Ölümke asıg kıldı erse ot em

Otaçı turu kalgay erdi ulam

Ölüme karşı ilaç ve deva fayda etseydi; Otacılar ebediyen hayatta kalırlardı (Arat, 2008, s.283)

4364 Otaçı unamaz mu’azzim sözün

Mu’azzim **otaçık**a evrer yüzün

4365 Ol aymış otug yise igke yarar

Bu aymış bitig tutsa yekler yırar

Otacı efsuncunun sözünü beğenmez; efsuncu da otacıya değer vermez. Birinin sözüne göre, ilaç alınırsa ilaç iyi gelir; Diğerinin sözüne göre, muska taşırsan cinler senden uzaklaşır (Arat, 2008, s.751-753).

Kutadgu Bilig'in beyitlerine bakıldığında tabiplere ve otacılara bunun yanı sıra ise efsunculara değinilmiştir. Türk edebiyatında İslami ilk eserlerin içinde önemli yere sahip olan Kutadgu Bilig sayesinde eski Türk halk hekimliğine dair fikir sahibi olunabilmektedir.

2.1.5.4. Okuyucu/ Üfürükçü

Üfürükçü; hasta olan kimseyi, cin çarpmışları, büyü yapılmışları iyi etmek için sûre ve ayetlerden sihirli sözlerden yararlanarak okuyan ve okuduklarını hasta olan kişinin yüzüne üfleyen yani nefesi kuvvetli kimselerdir (Örnek, 2017, s.31). Efsuncu, üfürükçü, büyücü gibi çeşitli adlarla anılan, insana gelecek zararları engellemek amacıyla dinsel ve büyüsel hekimlik uygulamaları uygulayan halk hekimliği sağaltıcılarıdır. Muska ve nazarlıkların da koruyucu gücü olduğuna inanılmaktadır (Aça, 2016, s.576). Dua okunup ve üflenir ama tükürülmez. Nefes insana şifa verir (KK-53) İnsanların hastalanmaları durumunda, hastalıklarının tedavilerinde üfürükçü ya da okutuculara gittiği bilinmektedir. Nefesi kuvvetli olarak da tabir edilen hocalara gidilerek ayet veya surelerin okunmasıyla şifa bulunacağına inanılmaktadır. Üfürükçü, efsuncu ya da okutucu olarak görülen kişi genellikle din hocaları olmuştur.

Kutadgu Bilig'de efsuncu ile ilgili bilgiye yer verilmektedir. Efsuncu; cin ve perinin çarptığı kişileri tedavi eden kimse olarak tanımlanmaktadır. Hatta bu hastaların okutulması gerektiği de vurgulanmaktadır. Efsuncu, üfürükçü olarak günümüzde devam etmektedir. Kutadgu Bilig'de yer alan efsuncu ile ilgili dizeler şu şekildedir:

4361 Bularda basa keldi **afsunçılar**

Bu yi yeklig igke bu ol emçiler

4362 Bularka yime ök katılgu kerek

Bu yil yeklig igke **okıgu kerek**

Bunlardan birisi otacılarıdır; Bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi eder.

Bunlardan sonra efsuncular gelir; Cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ederler.

Bunlarla da görüşmek tanışmak gerektir; Cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak gerekir (Arat, 2008, s.751).

Pertev Naili Boratav, oyun tekerlemeleri hakkında bilgi verirken Başkurtların kulak ağrısına karşı okudukları “Tat tatıran tatıran! Tatıran tegan hin bolhan, İdil kesken min bolam...” ve Anadolu’da nazar sağaltmasında “Ak göz, mavi göz, Ala göz, tırşe göz, Sarı göz, kara göz! Altmış, yetmiş, çıkmış, gitmiş.” tekerlemeler dua olarak okunan üfürüklerdir (Boratav, 1969, s.160). Üfürmek ağızdan sözlerin dökülmesiyle ve nefesin etkisiyle kişide bir etki bırakmaktır. Bu etki hasta olan kişinin sağlığına kavuşması için yapılan olumlu bir durumdur. Modern tıpta çare bulamayınca halkın hocaya gitmesi ve kendilerini okutması da üfürükçülüğün varlığının devam ettiği işaretidir.

2.1.5.5. Ocaklı

Hastalığın tedavisinde rol oynayan aile fertlerine ocaklı denilmektedir. Aile bağından yani kan yoluyla tedavi etme yetisi kişiye geçerek bu sistem babadan oğula kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Acıpayamlı, 1969, s.5). Ocaklı, tedavi etme yetisi ailesinden gelmektedir. Babadan oğula, nesilden nesile devam ederken el alma ve el verme yalnız babadan oğula değildir. Ocaklı Ana’lar da vardır. Ocaklı kişi, aileden olmayan kişiye el vererek ocaklı olabilmektedir (İçli, 2013, s.98).

Zırhan Mahallesi Güvenç Abdal Ocağı Dedesi Mustafa Özer; hem bilgin hem de Evlâd-ı Resûl olup yani Peygamberin sülalesine yakın olan kişinin ocakzâde olduğunu, bir kişiye gerekli bilgiler öğretildikten sonra ocaklı kişinin bu kişiye el verdiğini ifade etmiştir. Annesinin Ali Şihoğulları’ndan, babaannesinin de Molla Veli Şihoğulları’ndan ocaklı olduğunu sözlerine ekledi.

2.1.5.6. Kırıkçı/ Çıkıkçı

Darbe sonucu ya da kendiliğinden kemik bütünlüğünün bozulmasına kırık; kendiliğinden iyileşemeyen eklem yüzeylerinin kalıcı olarak ayrılmasına çıkık denir (URL-44,Erişim Tarihi: 06.11.2023). Bu gibi hastalıkların tedavisinde kırıkçı ve çıkıkçılar halk hekimliği vasfında olarak etkili olmaktadır.

2.2. HALK HEKİMLİĞİNDE SAĞALTMA YÖNTEMLERİNİN TASNİFİ

Halk hekimliği araştırmacıları, halk hekimliği sağaltma yöntemlerini incelemiş ve sağaltma yöntemlerini sınıflandırmıştır. Halk hekimliği sağaltma yöntemlerini tasnif

eden ilk araştırmacı olarak Don Yoder görülmektedir ve tasnifi iki maddede ele almaktadır;

1. Tabii halk tıbbı
2. Dini- sihri halk tıbbı (Yoder, 1975, s.23-30).

Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru adlı kitabında halk hekimliğinin sağaltma yöntemlerini ele almış ve tedavi yöntemlerinin tasnifini şu şekilde yapmıştır;

1. Büyülük nitelikte korunma ve sağaltma işlemleri,
 - a. Yatırlar,
 - b. Ocaklar,
 - c. Üfürük, urasa,
 - d. Kutlu yerler,
 - e. Hızır'ın kutlu kişiliğine bağlanan birçok sağaltmalar,
2. Hem büyülek hem de gerçekçi-akılcı yöntemler,
3. Tümüyle gerçekçi-akılcı yöntemler (ev ilaçları, kocakarı ilaçları) (Boratav, 1984, s.103-128).

Orhan Acıpayamlı, “Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonsiyonel Yönden İncelenmesi” adlı çalışmasında halk hekimliği tedavi yöntemlerini altı maddede ele alarak tasnif etmiştir. Acıpayamlı'nın tasnifi şu şekildedir;

1. Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar,
2. Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar,
3. Dinsel yolla yapılan sağaltmalar,
4. Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
5. Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar,
6. Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar (Acıpayamlı, 1988, s.2).

Sevgi Şar, “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar” adlı çalışmasında hastalıkların tedavisinde kullanılan sağaltma tedavi yöntemlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

1. Telkin (Irvasa) Tedavileri
 - a. Sihirsel
 - b. Dinsel
2. Mekanik (Parpılama) Tedaviler (dağlama, çizme, kırık-çıkık, kesme, vurma)

- a. Sihirsel
- b. Dinsel
- 3. İlaçla Tedaviler
 - a. Bitkisel ilaçlar
 - b. Hayvansal ilaçlar
 - c. Madensel ilaçlar
 - d. Şifalı sular
 - e. Kombine ilaçlar (Şar, 1992, s.241-248)

Halk hekimliğinin tedavi yöntemlerinin tasnifini yapan Don Yoder, Pertev Naili Boratav, Orhan Acıpayamlı ve Sevgi Şar'ın sınıflandırmalarına değinilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde Giresun Dereli ilçesindeki halk hekimliği tedavi yöntemleri, Orhan Acıpayamlı'nın altı tasnifi temel alınarak incelenecektir.

3. BÖLÜM

DERELİ İLÇESİ HALK HEKİMLİĞİ

3.1. DERELİ İLÇESİNDEKİ HALK HEKİMLİĞİ İNANIŞ VE UYGULAMALARI

3.1.1. Doğum Öncesinde Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları

İnsanın anne rahmine düştüğü andan itibaren dünyaya gelmesi, büyümesi ve ölmesi süreçlerinde halk inanışları ile şekillenmeler meydana gelmiştir.

İnsan hayatının üç önemli geçiş dönemi vardır: doğum, evlenme ve ölüm. Sedat Veyis Örnek (2000, s.131) insan hayatının önemli geçiş dönemleri ile ilgili birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel işlemin söz konusu olduğu ve bu uygulamaların hepsinin amacı insanın “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak olduğunu ifade etmiştir.

3.1.1.1. Kısırlığı Gidermek ve Hamile Kalmak

Hayatın geçiş aşamalarından olan doğum, insan yaşamının ve hayat döngüsünün başlangıcıdır. Toplumda insanlar soyun devamını sağlayacak unsur olarak evladı özellikle de erkek çocuğunu, ocağı devralan kişi olarak görmüştür. Evlat sahibi olmak eski Türklerde de önemli bir durumdur ve Türk anlatılarında çocuksuzluk motifi yer almıştır. Dede Korkut Hikâyeleri de bu anlatılardan bir tanesidir.

Dede Korkut Hikâyesi’nde yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nde Bayındır Han yılda bir defa ziyafet vererek Oğuz beylerini misafir eder. Yılda bir düzenlediği o toyu düzenler erkek evladı olanı ak çadıra, kız evladı olanı kızıl çadıra, çocuğu olmayanı da kara çadıra oturtur. Dirse Han’ı kara çadıra yerleştirip önüne kara koyunun yahnisinde getirirler. Dirse Han bu duruma sitem edip yerinden kalkar. Karısının yanına giden öfkeli Dirse Han bu durumu karısına anlatır. Hatunu; incinip kötü söz söylememesini, İç Oğuz ve Dış Oğuzları başına toplamasını, aç olanı doyurmasını, çıplak olanı giydirmesini, borçluyu borcundan kurtarmasını, bir davet

tertiple ederek dilekler dilemesini ve ağzı dualının duasını alarak Tanrı'nın çocuk verebileceğini söyler. Dirse Han eşinin dediklerini yaparak attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirir. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı, aç görse doyurdu, çıplak görse giydirdi. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırıp dualar edilip dilekler dilendi. Ağzı dualının hayır duasıyla Dirse Han'ın Hatunu hamile kalıp bir erkek evlat doğurdu (Ergin, 1969, s. 8-12).

Pay Püre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde de çocuksuzluk motifi işlenmiştir. Bayındır Han'ın ziyafetine katılan Pay Püre Bey orada Kazan, Kara Göne ve Kazılık Koca'nın oğullarına gıpta eder. Pay Püre Bey, oğlu olmadığı için ağlar ve bunu gören Oğuz Beyleri ellerini açıp dua ederler. Pay Piçen Bey de kendisi için de dua edilmesini ister. Duaları kabul olan Pay Püre Bey'in oğlu, Pay Piçen Bey'in kızı olur (Ergin, 1969, s.53-54).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han ve Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek hikâyelerinde çocuksuzluk motifine yer verilmiş ve çocuk sahibi olmak için dualar edilmiştir. Kısırlığı gidermek ve hamile kalmak için de Dereli ilçesinde bazı uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalar kaynak kişilerin ifadeleri doğrultusunda aktarılmıştır.

Hamile kalmak için ve kısırlığın giderilmesinde sıcak uygulamasına başvurulmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır; ocak başında sığağa oturulur (KK-7, KK-32, KK-33); tuğla ısıtılıp tuğlaya oturulur (KK-10, KK-22, KK-39, KK-40, KK-43); kiremit ısıtılıp sıcak kiremite oturulur (KK-40).

Bazı bitkilerin kullanılmasıyla ve sıcak sudan faydalanılarak uygulanan tedavi yöntemleri; hamile kalamayan kadının rahimini ısıttığı düşünülür. Bunun için ısırgan toplanır ve haşlanır. Haşlanmış ısırganın buharına kadın oturur (Kaya, 2019, s.19; KK-1, KK-11, KK-22, KK-52); taflan yaprağı ve yivdin kaynatılır. Buharına oturulur (KK-33); soğan kürü yapılır. Soğan bütün olarak haşlanır. 15 gün boyunca gece yatmadan önce ve sabah aç karnına haşlanmış soğan suyu içilir (KK-45, KK-47); Sıcak suyun buharına oturulur (KK-46).

Dinsel yola başvuru olarak eşeğin etrafında yedi kez dua okunarak dolaşılır ve bir kez altından geçilir (KK-10) ve hayvan kökenli ilaçlar olarak doğal arı balı yenir ve vücut sıcak tutulur (KK-52) bu uygulamalar kısırlığın giderilmesinde başvuru yöntemleri olmuştur.

Sağlık kuruluşlarına ulaşmanın zor olduğu zamanlarda ise köylerde tecrübeli kadınların hamile kadınların doğumunda rol aldıkları ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra hamile kalamayan kadınların köydeki ebe kadına rahim çektirdikleri kaynak kişiler tarafından söylenmiştir (KK-10, KK-24, KK-33, KK-36).

3.1.1.2. Hamileliği Önleme

Kadın sağlığını etkileyen faktörlerden bir tanesi de doğurganlıktır. Yüksek oranda doğum riskli hamilelik ve doğumlara neden olmaktadır, bununla birlikte anne ile bebek sağlığını da olumsuz etkilemektedir (Gözükara vd., 2015, s.10). Aile planlamasının amaçlarında; kadının, aşırı doğurganlığı ve buna bağlı ortaya çıkan hastalıkları, çok ve sık gebelikleri, sık gebeliklerin anne ve çocuk sağlığına olan olumsuz etkileri, riskli gebelikleri, istenmeyen gebeliklerin ve bunlara bağlı olumsuz durumları önlemek vardır (Daymaz ve Güner, 2015, s.3).

Günümüzde modern tıp ile birlikte gebelikten korunma yöntemleri gelişmiştir. Aile planlaması ile de kadınlar doğum kontrol yöntemlerini öğrenmektedir. Kadının ve bebeğin sağlığı için kontrollü bir gebelik olmalıdır. Giresun Dereli ilçesinde hamileliği önlemek için aşağıdaki halk hekimliği yöntem ve uygulamalarına geçmişte başvurulmuştur.

Maden kökenli olan tuz hamileliği önlemek için kullanılmaktadır. Rahim ağzına kalın tuz yerleştirilerek hamileliği engellediğine inanılır (Kaya, 2019, s.20).

Bir başka uygulama ise yeni doğum yapmış annenin bebek emzirdiği için hamile kalmayacağı düşünülmekte ve sütün hamileliğin önünü kestiği düşünülmektedir. Sütün engelleyeceği söylenir lakin bu duruma güvenilmemelidir (KK-1, KK-10, KK-36).

3.1.1.3. İstenmeyen Gebelik

Çok ve sık doğum yapmış kadın kimi durumlarda gebeliğine son vermek ister lakin bu durum annenin sağlığında olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Modern tıbbın yerine eskiden geleneksel tıp yöntemlerine başvuran kişilerin gebeliği sonlandırmak için başvurduğu yöntemler: ağır yük taşınması (KK-2, KK-39, KK-48, KK-49, KK-52), gripin içilmesi (KK-6, KK-45), gebe kadının karnına eskiden değirmen taşının konulması (KK-22, KK-49), sabundan fitil yapıp rahim ağzına yerleştirilmesi (KK-24), tavuk tüyünün rahime sokulması (KK-31), yüksekten atlanıp ya da zıplanması

(KK-39, KK-40, KK-45, KK-52). Bu uygulamaların eski zamanda başvurulduğu ve ayrıca insan sağlığı için de tehlikeli durum olduğu kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

3.1.2. Hamilelik Döneminde Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları

Doğum öncesinde uygulanan halk hekimliğinin yanı sıra gebelikte de çeşitli halk hekimliği inanışları Dereli ilçesinde tespit edilmiştir. Hamilelik döneminde uygulanan halk hekimliği; düşüğü engellemek için, cinsiyet belirleme/ cinsiyet tahmini, hamile kadının kaçınması gereken durumlar ve bebeğin akıbeti gibi başlıklar altında kaynak kişiler dinlenerek yazıya geçirilmiştir.

3.1.2.1. Düşüğü Engellemek için Başvurulan Uygulamalar

Hamile olan her kadın potansiyel bir risk taşımaktadır ve riskli- yüksek riskli gebelikler yaşamaktadır. Hamilelik döneminde risk faktörünü oluşturan etmenler ise ileri yaş, psikolojik sebepler, önceki gebeliklerdeki sorunlar, önceki doğumdaki medikal problemler vs. olduğu ifade edilmiştir (Aydemir ve Hazar, 2014, s.819-822). Gebeliğin yirminci haftasına kadar sürede çeşitli nedenlerden dolayı gebeliğin sonlanmasına düşük denir. Düşüğün nedenleri arasında fetal ile genetik nedenler, geçirilen enfeksiyonlar ve annenin bazı hastalıkları (Ağır psikolojik travmalar, aile içi şiddete maruz kalmak, annenin doğuştan rahim yapısındaki bozukluklar vs.) görülmektedir (URL-15, Erişim Tarihi:03.04.2023).

Modern tıpta düşüğün sebeplerine ulaşmak mümkündür. Lakin geleneksel halk hekimliğinde düşüğü engellemek için çeşitli halk hekimliği uygulamaları ve yöntemlerine başvurulmuştur.

Ağır kaldırmamak (KK-2, KK-24, KK-45, KK-49), bol bol yatmak (KK-1, KK-2, KK-44, KK-45), hocaya gidip okunmak (KK-1, KK-49, KK-51) ve karına kuşak bağlamak (KK-22, KK-24, KK-39) gibi uygulamalar ile düşüğün engelleneceğine inanılır.

Annenin düşük yapmasını engellemek için Dereli Akkaya köyü camisine gidilerek bazı uygulamalar yapıldığı da kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Akkaya camisine sabah ezanı okunmadan gidilir. Camiye çivi çakılır ve etrafında yedi kez dolaşılır (KK-39, KK-40).

Düşüğü engellemek için hocaya gidip okunmak ve sabah ezanından önce cami etrafında yapılan uygulamalar dinsel yolla yapılan sağaltmalar olarak görülmektedir.

3.1.2.2. Cinsiyet Belirleme ve Cinsiyet Tahmini ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Kısırlığı Gidermek ve Hamile Kalmak başlığımızda erkek çocuğunun toplumda önemli yere sahip olduğu anlatılarda da yer aldığını ifade etmiştik. Dede Korkut Hikâyelerinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han ve Bay Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek hikâyelerinde erkek çocuğunun ata ocağı için önemli bir yere sahip olduğu yer almaktadır. Gebelik sürecinde de ailenin erkek çocuğa sahip olma isteği geleneksel yapı içinde devam etmiş ve cinsiyet belirleme yöntemlerine de başvurulmuştur. Günümüzde ise kız ve erkek çocuğu aileler için aynı öneme sahip olduğu kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

Kaynak kişimizin iki doğumunda da kızı olmuş. İkinci doğumunda doğan kızının adını kayınvalidesi Döner ismini vermiş. Döner ve Döndü gibi isimlerin verilmesiyle kadının diğer doğumundan doğacak bebeğinin cinsiyetinin erkek olacağına inanılmış (KK-1). İsimlerin etkisiyle diğer doğumda doğacak bebeğinin cinsiyetinin değişeceğine inanılmaktadır.

Düğünde gelinin kucağına erkek çocuğu verilir ya da oturtulur. Böylelikle yeni evlenen çiftin ilk evlatlarının erkek olacağına inanılır (KK-1, KK-31, KK-32, KK-12, KK-39, KK-40). Gelinin kucağına erkek çocuğun oturtulması uygulaması temas ile bize benzer benzeri yaratır ilkesini hatırlatmaktadır.

Modern tıbbın imkânları ile günümüzde bebeğinin cinsiyetini öğrenmek için kadın doğum uzmanına gidilir ve ultrasonda bebeğinin cinsiyeti doktor tarafından söylenir. Hamileliğin on dördüncü haftasında bebeğinin cinsiyeti görülmesi teorik olarak mümkün olsa dahi kesin tespit için ultrasonda 18-22. gebelik haftasında yapılması daha uygundur (URL-11, Erişim Tarihi: 2.4.2023). Tarih boyunca bebeğinin cinsiyetini tahmin etmek için kadının gebelikteki görünümüne, davranışlarına, bebeğinin anne karnındaki duruşuna, hareketlerine bakarak, büyüsel ve sihrisel sembollere başvurulmuştur (Erbil ve Sağlam, 2010, s.349). Geleneksel halk hekimliğinde gebe kadının bebeğinin cinsiyetini tahmin etmek için aşağıdaki yöntemler uygulanmaktadır.

Karnı geniş olursa kız bebeği, karnı sivri olursa erkek bebeği olur (KK-1, KK-2, KK-10, KK-34, KK-36, KK-39, KK-40, KK-44, KK-52). Kız bebeğe hamile olanın

kalçası genişler (KK-10, KK-24, KK-34, KK-39, KK-40, KK-44). Minder ya da koltuğa bıçak ve makas konur. Gebe kadın bıçak olan koltuğa oturursa erkek bebeği; makas olan koltuğa oturursa kız bebeği olur (KK-6, KK-10, KK-40, KK-43, KK-44). Gebe kadın şekerli şeyler yemek isterse erkek, ekşi şeyler yemek isterse kız bebeği olur (KK-6, KK-43, KK-44) Erkek bebeği olan hamile kadının karnı yukarı tarafa olur. Kız bebeği olan gebe annenin karnı aşağıya doğru iner (Kaya, 2019, s.24; KK-39, KK-40, KK-41). Gebelikte annenin yüzü lekelenirse kız, güzelleşirse erkek bebeği olur (KK-1, KK-39, KK-40, KK-4, KK-44). Gebe kadının ayak topuğunun rengi sarı ise kız; kırmızı ya da beyaz ise erkek bebeği olur (KK-45).

3.1.2.3. Hamile Kadının Kaçınması Gereken Durumlar ile İlgili İnanışlar

Hamile kadın, hamilelik boyunca kendi ve bebeğinin sağlığı için bazı durumlardan kaçınır. Geleneksel halk hekimliği içinde gebe kadının kaçındığı durumlar kaynak kişiler dinlenerek yazılı hale getirilmiştir.

Gebe kadın, bebeğinde doğum lekesi olmaması için ciğer, şeftali ve çileğe dokunmaz. Eli çilek veya ciğer lekesi olan anne elini, yüzüne veya vücuduna sürmemelidir. Annenin ciğere dokunduktan sonra yanağına dokunmasıyla bebeğinin de yanağında leke olacağına inanılır (KK-2, KK-1, KK-10, KK-11, KK-12, KK-34, KK-36, KK-39, KK-40, KK-41, KK-49, KK-50, KK-51).

Hamile kadın, bebeğinin de güzel olması için güzele bakar. Çirkin ve kötü şeylere bakmaz (KK-2, KK-36, KK-10, KK-41); hamile kadın birini kınamamalı yoksa çocuğun huyu kınadığı kişiye benzer (KK-6, KK-24, KK-36, KK-10, KK-41, KK-47). Hamilenin kendisi ve eşi hayvanlara zarar vermez yoksa bebeğinde bazı olumsuz durumların olacağına inanılır. Gebe kadının eşi hayvan kesmez ve avlamaz (KK-1, KK-36, KK-45); çift hiçbir hayvanı öldürmez (KK-6, KK-10, KK-22); gebe kadının eşi yılan öldürmez, öldürürse bebeğin dili dışarıda olacağına inanılır (KK-36, KK-45, KK-49, KK-50, KK-51); hamile kadın yılan öldürmez, öldürürse çocuğunun gözünün yarı açık uyuyacağına inanılır (KK-10); gebe kadının eşi kurbağa öldürürse bebeğinin kırkı çıkana kadar boğazından hırıltı sesi gelir (KK-10); gebe kadının eşi mal keserse çocuğunun da hırıldayacağına ve hamile kadın kapı eşiğine ve urgan/ kolan/ ipe oturursa kordona dolanacağına inanılır (KK-49, KK-11)

3.1.2.4. Bebeğin Akıbeti ile İlgili İnanışlar

Doğum öncesi ve sonrası bebek için çeşitli geleneksel halk hekimliği inaniş ve uygulamaları görülmektedir. Bebeğin sağlıklı, güzel huylu ve yüzlü, fiziki özelliklerinin güzel olması gibi istekler karşımıza çıkmaktadır. Bu istekler doğrultusunda doğum öncesi ve sonrası uygulanan halk hekimliği inaniş ve uygulamalar aşağıdaki örnekler gibidir.

Bebeğin koltuk altına ve özel bölgesine tüylenmemiş fare yavrusunun sürülmesi (KK-1, KK-6, KK-10, KK-11, KK-24, KK-32, KK-33, KK-36, KK-51); bebeğin yüzüne anne sütü sürülmesi (KK-10, KK-11, KK-28, KK-32, KK-33, KK-34, KK-50, KK-51); hamileyken şeftali yenilmemesi (KK-40) ve değirmenin un küreğinin bebeğe sürülmesi (KK-32, KK-11) gibi uygulamaların yapılmasıyla bebeğin ileriki yaşlarında tüylü olmayacağına inanılır.

Tüylenmemiş fare yavrusu, yeni doğmuş bebek ile benzer durumdadır. Fare yavrusunun, kırklı bebeğin bazı bölgelerine sürülmesi ile ileriki yaşlarında sürülen bölgede tüy çıkmayacağına inanılır. Tüysüz bir fare yavrusu ve insan yavrusunun benzer durumları ile ikisi arasında bir bağlantı olacağı düşüncesi olabilmektedir. Şeftali de tüylü bir meyvedir. Aynı durumda gebe kadının şeftaliye dokunmasıyla bebeğinin de tüylü olacağı inaniş görülmektedir. Şeftaliye dokunulmasıyla bebeğin de tüylü; tüysüz fare yavrusunun kırklı bebeğe sürülmesiyle tüysüz olacağı inaniş ortaya çıkmaktadır.

Çocukların kaşlarının güzel olması için kırklı bebeğin kaşlarına kalem çekilir (KK-10, KK-12, KK-36, KK-40, KK-45) ve yeni doğan kız bebeğinin kaşına ve bıyık bölgesine anne sütü sürülür (KK-5, KK-10, KK-40, KK-45). Bebek güzel olsun diye hamileyken güzele bakılır (KK-6, KK-10, KK-36). Bebeğin gözlerinin güzel ve renkli olması için hamileyken güzel ve renkli gözlü kişiye bakılır (KK-1, KK-10, KK-36). Bebek güzel olsun diye ayva yenir (KK-45). Bu uygulama ve inanişlar ise analogik düşünce temelli olmalıdır. Çünkü güzele bakarak bebeğin de güzel olacağı, güzel gözlüye bakarak bebeğinin de gözünün güzel olacağı ve bebeğin kaşlarına kalem çekilirse bebeğin de kaşının kalem gibi olacağı düşüncesi hakimdir. Analogik düşünce ilçe insanında meydana gelerek bu pratiklerin oluştuğu düşüncesindeyiz.

Bebek gamzeli olsun diye yumurta ile yapılan bazı uygulamalar vardır. Aşererken haşlanmış yumurta yenir (KK-5, KK-10, KK-11, KK-24, KK-39, KK-40, KK-45); gebeliğin ilk üç ayında hamile kadın karnına kuşak bağlar. Karnının iki tarafına yumurta

yerleştirir ve dolaşır (KK-36); haşlanmış yumurtanın iki ucundan baş ve işaret parmağıyla bastırılır, hamile kadın daha sonra kendi yüzüne bastırır. Bu uygulama ile bebeğinin gamzeli olacağına inanır (KK-10).

Gebeliğin ilk üç ayında ayva yenilirse bebeğin kafa yapısının da ayva şekli gibi olacağına (KK-10); huyu güzel olan kişinin bebeğin ağzına tükürmesi ile bebeğin huyunun güzel olacağına (KK-11, KK-41); kırklı kız bebeğinin beşiğinin üstüne beyaz tül bent örtülür, bu uygulama ile evlendiğinde gelinliğinin yakışacağına (KK-50); çocuğun üstünden atlanırsa boyunun kısa kalacağına (KK-2, KK-36); bebeğin enseden öpülmemesi gerektiği yoksa zalim/inat olacağına (KK-10, KK-12, KK-23, KK-36) ve ağzından tükürük akan bebeğin ağzına dayısının çorabının sürülmesiyle ağzının akmayacağına (KK-1, KK-10, KK-11, KK-32, KK-33, KK-36) inanılmaktadır.

3.1.3. Doğum Anındaki İnanış ve Uygulamalar

Gebeliğin en kritik aşamalarından bir tanesi de doğum anıdır.

Kaynak kişilerin anlattıklarına göre eskiden kadınlar köyde doğum yapar ve doğumlar kimi zaman zor geçermiş. Kimi kadın doğumda kanamadan dolayı yaşamını da kaybedermiş. Doğumlarda ebe ya da tecrübeli kadınlar yer alır ve kendi imkânları ve tecrübeleriyle ebe kadınlar, doğumu gerçekleştirir.

Modern dünyada doğum süreci boyunca modern tıbbın imkânları çoğunlukla kullanılmaktadır. Geleneksel yapı içinde ise doğum ile ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar görülmektedir.

3.1.3.1. Doğumu Kolaylaştırmak İçin Yapılan İnanış ve Uygulamalar

Hayatın evrelerinden olan gebelik ve doğum, kadın vücudu için normal fizyolojik bir olay olmakla birlikte bazı risklerde bulunmaktadır (Günalp ve Tuncer, 2004, s.6-273). Doğum anı kadın için zor bir süreçtir ve gebe kadın için hamilelik sürecinin sonuna gelindiğinin habercisidir.

Günümüzde birden çok doğum yöntemleri vardır. Çiftlerin tercihiye göre ya da anne ve bebeğin sağlığı gibi durumlarda farklı doğum yöntemleri tercih edilmektedir. Opr. Dr. Ayşe Darıma, başlıca doğum çeşitlerinin normal doğum, sezaryen doğum, suda doğum, erken doğum ve epidural doğum olduğunu belirtmiştir (URL-16, Erişim

Tarihi: 06.04.2023). Modern tıbbın imkânları doğrultusunda gebe kadının doğumunu ne şekilde gerçekleştireceğini de seçebilmektedir.

Geleneksel halk hekimliğinin daha aktif yaşandığı zamana bakıldığında kaynak kişilerin ifadesine göre o zamanın imkânları dahilinde hastanede doğumu gerçekleştirenin sınırlı sayıda olduğunu ve köydeki ebelerin yardımıyla normal doğumların gerçekleştiğini söylemişlerdir.

Dereli ilçesinde bazı uygulamaların yapılmasıyla doğumun kolay geçeceği inancı vardır. Hamile kadının, su göledinin önündeki su birikintisinin önünü açması (Kaya, 2019, s.26; KK-1, KK-11); doğum anında örgülü saçların örgüsünün açılması, bekar bir kızın eve gelmesiyle eteğini yırtması, eve gelen bir kadının eşiğe üç kere vurması ve sancı çeken gebenin sırtını sıvazlayarak üç kez “Ben geldim, sen de gel!” veya “Ateş gibi gel!” demesi (Kaya, 2019, s.26; KK-1, KK-11, KK-24, KK-40); gebe kadının hamilelik döneminde Meryem Sûresi’ni okuması (KK-10); gebe kadının eteğinden tavuklara yem vermesi (KK-1, KK-11, KK-51); hamilelik döneminde hurma yenilmesi ve bol bol yürüyüş yapılması (KK-36, KK-39, KK-40, KK-41, KK-44) gibi uygulamalar doğumun kolay geçeceği inancı içerisinde gerçekleşmektedir.

Gebe kadının su göletinin önünü açması, doğum anında örgülü saçların örgüsünün çözülmesi ve bekar kızın eteğini yırtması uygulamalarında benzer durumda gerçekleştirilen eylemin doğuma da etki edeceği inancı olmalıdır. Çünkü biriken suyun önünün açılmasıyla doğumun da benzer durumda kolayca gerçekleşeceği düşüncesi olmalıdır. Örgülü saçların örgüsünün çözülmesi veya bekar kızın eteğini yırtması da yine zor durumun çözülmesi veya yırtılmasıyla eş zamanlı gerçekleşeceği düşüncesi vardır.

Yukarıda bahsi geçen uygulamalardan eve gelen kadının odanın eşiğine üç kez vurması da dikkat çekicidir. Burada eşik bir geçiş noktasıdır ve aynı zamanda doğum da hayatın geçiş aşamasıdır. Geçiş aşamasında olan bir bebeğin dünyaya gelmesini kolaylaştırmak için odanın eşiğine üç kez vurulması ve anneye temas ederek bebeğe seslenme eylemi önemli bir uygulamadır.

Doğuma az kalan bir süre içinde Meryemana otuna başvurulmaktadır. Meryemana otu doğum başladığında su olan bir kaba atılır. Meryemana otu açıldıkça doğum kolaylaşır. Doğum bittiğinde otu almak lazım çünkü gebe kadının doğum kanaması bitmez (KK-6) denilmektedir.

Eskiden kadın doğum esnasında tavana asılı olan kolana tutunup doğumu gerçekleştirirdi (KK-17, KK-24) ve doğum uzadığında yani bebek doğmayınca ise doğum kolay olsun diye tüfek atılırdı (KK-11, KK-23, KK-40) gibi uygulama ve inanışlar kaynak kişiler tarafından bahsedilmiştir.

3.1.3.2. Plasenta ve Göbek Bağı/ Kordonu ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Plasenta, yaşam süresi yaklaşık olarak dokuz ay kadar devam eden bir organdır (Korkut vd., 2004, s.2). Doğumun başlamasını plasenta, fetüse ait zarlar ve hamile olan kadının hormonal sistemi ile sağlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2019, s.6).

Göbek bağı için Dr. Havva Pars Ağargün, hamilelin beşinci haftasında oluştuğunu, iki ana katmana sahip sert, sinirli bir yapıda düz bir kas ve sıvı içeren dış tabakası bulunduğunu, bunun içerisinde bir ven ve iki arter olmak üç önemli yapının olduğunu, plasentadan fetüse oksijen ve besin açısından zengin olan kanı taşıyan ve olduğunu, oksijeni ve besleyici özelliği tükenmiş olan kanı fetüsten uzaklaştırmanın atardamarlar olduğunu belirtmiştir. Anne karnındaki bebek ile annenin plasentasındaki tüm bağlantıyı sağlayan araç göbek bağıdır, denilebilir.

Plasenta ve göbek bağına Anadolu'da ve diğer Türk boylarında farklı anlamlar yüklenmiştir. Kaynak kişilerin söylediklerine göre doğum gerçekleştikten sonra kadının eşi (plasenta) beklenir ve plasenta gelince onu katlayıp evin tavan arasına saklanır. Saklanmasıdaki amaç ise plasentanın kötü ruhların eline geçmemesi inanışıdır.

Tatar Türklerinde ebeler plasentayı yıkadıktan sonra insanın ayak basmadığı, kedi ve köpeğin gezmediği yere gömülür. Eğer çocuk plasentayla veya plasenta yüzüne sarılı şekilde doğarsa, plasenta kurutulup saklanır. Bu şekilde doğan çocuğa nazar çabuk bulaştığından tedavi amaçlı kurutulmuş plasenta ile büyüler yapıldığı ifade edilmiştir. (Zakirova, 2018, s.385). Dokuz aylık süreçte anne karnında olan bebek için plasenta çok önemlidir. Doğum gerçekleştiğinde plasentanın gelmesiyle onun temiz olan yere saklanmasıyla kirlenmesi engellenmek istenmektedir. Aynı durumda plasentaya sarılı olarak dünyaya gelen bebeğin ona ait olan parçanın kurutulup saklanmasıyla onunla tedavi edilmesi de amaçlanmıştır.

Giresun Dereli ilçesindeki plasenta ve göbek bağı ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir: Bebeğin göbek bağı düştüğünde bir beze sarılarak beşiğine asılır böylelikle çocuğun eve bağlı olacağına (KK-6, KK-24); göbek bağı hastane veya okul

önüne gömülür böylelikle bebeğin ileride doktor ya da öğretmen olacağına (KK-11, KK-39, KK-40, KK-41); doğan bebek erkek ise göbek bağı balta sapının üstünde kesilir eğer kız ise eğircek üstünde kesilir böylelikle erkek çocuğunun güçlü kız çocuğunun da becerikli olacağına (KK-28, KK-31, KK-39); bebek erkekse göbek bağı kitap ya da kâğıt üstünde kız ise eğircek üstünde kesilir bu uygulama ile erkeğin okuyacağına kızın ise ev işlerinde becerikli olacağına (KK-11) inanılmaktadır.

Yeni doğmuş bir bebeğin ailesinin soyunda bir eksiklik bir engellilik gibi durum varsa çocuk takip edilerek birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Çocuk yalancı olmasın diye keskin balta üstünde göbek bağı kesilir (KK-53).

Bebeğin göbek bağı okulun kapısına gömülür çocuklar çok okusunlar diye. Hacca veya umreye gidenlerle göbek bağı gönderilir çünkü çocuk büyüdüğünde gidemezse ondan bir parça oraya gitmiş olsun diye. Göbek bağını evde saklarsan çocuk evcimen olur evden çıkmak istemezler (KK-45). Bu uygulamalar ise temenni temellidir. Okulun kapısına gömülmesiyle okul ile yakın ilişkide olacağı ve evde olan göbek bağının yine okul örneğindeki gibi evde olursa eve bağlı olacağı inancı içerisinde olarak benzeri çağırılmaktadır.

Eski zamanlarda yeni doğmuş bebek dünyaya ses vermeyince plasentası ateşe atılmış ve bebek ağlamaya başlarmış (KK-12), bebeğin eşi ve göbek bağı toprağa gömülür (KK-2, KK-22, KK-24).

3.1.3.3. Bebeğin Yaşamayı ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Anne ve babalar evlat sahibi olmak istemekte hatta aile büyükleri ocağın tütmesi için bir erkek çocuğunun dünyaya gelmesini istemektedirler. Eski zamanlarda ulaşım ve hastane imkânlarının kırsal kesimlerde yetersiz olduğu zamanlarda insanlar kendi imkânları ölçüsünde tedaviler uygulamıştır. Ebelerin yardımıyla doğumlar gerçekleşmiştir. Kimi doğumlarda mutluluk hâkimken kimi doğumlarda da hüznün hâkim olmuştur. Halk arasında bebeği yaşamayı, sağlıklı ve uzun ömürlü olması için halk hekimliği uygulamaları ve inanışları olmuştur.

Bunlardan bazıları şu şekildedir: Ailede erkek bebekleri yaşamıyorsa doğduğunda kulağı delinir (KK-2, KK-39, KK-53); yaşamayı için Yaşar ve Ersin gibi adlar verilir (KK-1); bebeğin yaşamayı için anne sütü vermeden bensiz tavuğun ibiğindeki kandan bir damla bebeğin ağzına damlatılır (KK-1, KK-39, KK-53); eşek kanından bir damla

bebeğe iştirilir (KK-10); bebek sağılıklı olsun diye hamaylı yapılır (KK-2, KK-36, KK-39, KK-40) ve hocaya gidilip okunur (KK-49, KK-52).

Erkek bebeklerin kulaklarının delinme nedeni kötü ruhları aldatma amacıyla yapılmaktadır. Bir evde erkek bebekler doğduğunda yaşamıyorsa ve sık bebek ölümü oluyorsa bebeklerin kulakları doğar doğmaz delinir. Böylelikle kötü ruh ya da cızı erkek bebeğı, kız bebek sanıp onu almaktan vazgeçecektir. Kulak delme uygulamasının temelinde de kötü ruhu kandırma düşüncesi olmalıdır. Çocuklar adı gibi yaşayacağı düşüncesinden olmalıdır ki bebek yaşasın diye de Yaşar ve Ersin gibi isimler de verilmiştir.

Zırhan Mahallesi Güvenç Abdal Ocağı Dedesi Mustafa Özer: “Annemin erkek çocuğı yaşamıyormuş, yaşamadığı için benim de kulağıımı delmişler. Yeni doğan bebek, annesini emmeden çocuğı hiç ölmeyen bir anneyi emmesi ve bensiz tavuğun ibiğindeki kandan yutması gerekmektedir. Başka bir uygulama olarak insanlar işin içinden çıkamayınca Dede’ye başvururlar. Dede; çocuğı hiç ölmeyen bir baba, bebeğı sırtına alsın, sırtında bebek biraz uzansın, sonra bebeğı iki eline alarak yere yatırsın ve elini bebeğın altından yavaşça çeksin, der. Bu uygulama ile de bebeğın sağılıklı olacağına inanılır.”

3.1.4. Doğum Sonrasında Uygulanan Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları

Doğum gerçekleşmesi ile anne ve bebeğın bir vücudu paylaşmaları son bulmuştur. Dokuz aylık sürecin son bulmasından sonra anne ve bebeğının doğum sonrası sağılıklı olmaları için çeşitli halk hekimliği inanış ve uygulamaları olmuştur.

3.1.4.1. Annenin Sütünün Gelmesi İçin Yapılan Uygulamalar

Anne sütü; bebeğın gereksinimi için en uygun besin unsurudur, bebek ve anne arasında fiziksel ve psikolojik bağ kurmayı sağlamaktadır. Anne sütünün faydaları araştırılmakta ve her geçen gün araştırmalarda farklı özellikler keşfedilmektedir. Anne sütü, ideal büyüme ve gelişmeyi sağlar, enfeksiyonlardan ve hastalıklardan korur, içerdiği biyoaktif elemanlar sayesinde bağışıklığı destekler, alerji, obezite, kanser ve kronik hastalıkları önler (Türkyılmaz, 2017, s.156).

Anne sütü bebeğın ilk besin ögesi olduğu için çok önemlidir. Yeni doğum yapmış annenin sütünün gelmediğı durumlar olabilmektedir. Annenin sütünün gelmesi ve

artması için aşağıdaki halk hekimliği inanış ve uygulamaları yapılmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Yeni doğum yapan kadının saçlarını yıkadıktan sonra saçlarını göğsünden aşağıya taraması (KK-1, KK-24, KK-36, KK-44, KK-49); pancar çorbası, bulgur pilavı ve sütlaç yemesi; hoşaf, erik hoşafı, çay, şekerli şeyler, ayran ve bolca su içmesi (KK-6, KK-11, KK-22, KK-23, KK-39, KK-40, KK-41, KK-42, KK-44, KK-47, KK-49) gibi inanış ve uygulamalar sütün geleceği veya artacağına yöneliktir.

3.1.4.2. Bebeğin İleriki Yaşlarında Kokmaması için Yapılan Tuzlama Uygulaması

Yeni doğan bebeğin tuzlanması gerekmektedir eğer bebek şebilenmezse derinin içinden salya çıkar ve kötü koku oluşturur. Yeni doğan bebeğin şebilenmesi gerekir (KK-53). Tuzlama, yeni doğan bebeğin büyüdüğünde terlememesi, pişik ve kokmaması için yapılan bir uygulamadır. Kırklı bebeği yıkarken bir kabin içine biraz tuz eklenir, su ile karıştırılır. Tuzlu su bebeğin ağzına, koltukaltına, ayaklarına ve kasıklarına sürülür.

Bu uygulamanın yapılışı şu şekildedir: Bebek yıkanır. Bir kaba tuzlu su yapılır. Tuzlu su; ağzına, koltukaltına, ayaklarına, kasıklarına sürülür. Kırk gün içinde tuzlama üç dört kez yapılır. Bu işlem ile bebek büyüdüğü zaman kokmaz ve pişmez (KK-1, KK-10, KK-11, KK-24, KK-36, KK-39, KK-40, KK-41, KK-44, KK-46, KK-47, KK-50, KK-51, KK-52).

3.1.4.3. Lohusalık Dönemi ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Doğumdan sonraki ilk yirmi dört saatten itibaren başlayıp yedi ve onuncu güne kadar devam eden dönem erken postpartum, bundan sonra altı ile sekiz haftalık sürece geç postpartum dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçteki kadına lohusa denilmektedir (Çevik ve Alan, 2020, s.16). Yeni doğum yapmış anne, kırk gün boyunca lohusa diye adlandırılmaktadır.

Lohusa kadın, doğum sonunda güçsüz düşmüştür ve bu süreçte hassas olduğuna inanılmaktadır. Sedat Veyis Örnek, kadının hamileliğinde ve lohusalığı süresince çevresinde hasta olarak görüldüğünü ve bu süreçte bazı kaçınımların olduğunu ifade etmektedir (Örnek, 2000, s.135). Dokuz aylık bir sürecin sonunda doğum gerçekleşmiş ve anne güçsüz düşerek hassas bir yapıda olmuştur. Lohusalık ile ilgili inanış ve uygulamalardan bazıları şu şekildedir:

Lohusa kadın ayağını ve sırtını sıcak tutmalıdır yoksa hastalığa kalır (KK-1, KK-11, KK-10, KK-39, KK-41, KK-44- KK-49); lohusa soğuk su içmez yoksa başına çıkar yani su başı ağrıtır (KK-11, KK-45); lohusa kadının mezarının ağzının kırk gün boyunca açık olduğuna inanılır (KK-1, KK-11, KK-36, KK-39, KK-41, KK-44, KK-45) ve düğüne giden lohusa kadın, geline çengelli iğne takar eğer takmazsa yeni evlenen gelinin bebeğinin olmayacağına inanılır (KK-45). Lohusa kadın güneş battıktan sonra ışık olmayan yerden geçmemelidir bu kaçınma hamile kadın için de geçerlidir (KK-53).

Bu dönemde bebek ile ilgili inanışlar da vardır. Lohusalıkta eve gelen misafir, gelir gelmez bebeğin yüzüne bakmaz. Bir süre sonra bebeğe bakabilir çünkü dışarıdaki gördüğü kötülükleri çocuğa aktarmamak için yapılan bir kuraldır (KK-10, KK-44); regl dönemindeki misafir, kırklı bebeğe bakarsa bebeğin kulağına “Annen gibiyim” demelidir. Eğer bunu söylemezse bebeğin yüzünde lekeler oluşur (KK-10, KK-11, KK-44) ve eve et girdiğinde kırklı bebek yukarı kaldırılmalı yoksa bebeğe basık olacağına inanılır (KK-50).

Annenin kırk günlük sürede dikkat edeceği durumlar oluşmuştur. Yörede lohusa kadına “basık” olup zarar göreceğine dair inanışlar vardır. Al basması, sal basması ve kırk basması (kırk karışması) gibi durumlarla karşılaşan anne veya bebeği hasta olmakta hatta bu olumsuz durumlar anne ve bebeğini hayattan koparabilmektedir.

3.1.4.3.1. Al Basması

Anadolu’da Al basması olayına rastlanılmakta ve yörelerde bu olay farklılık gösterebilmektedir. Genellikle kırklı kadına, çocuklara, gebeye, gelin ile güveye ve atlara Al karısının musallat olduğuna inanılmaktadır. Al; cin, dev veya kötü ruh olarak değil hastalık olarak ifade edilmesinin dışında “gelincik, arıştı, havale, alcama, cinuğrağı, ağırlık çökme, albasu ve özellikle albasması” ifadeleri de görülmektedir (Acıpayamlı, 1974, s.75- 77). Lohusalara musallat olan kötü ruh Al karısı, albastı, albis, almıs adlarıyla zikredilmektedir. Al karısının lohusalara musallat olup ciğerlerini aldığına inanılmaktadır (İnan, 1986, s.169). Al basmasını engellemek için başvurulan uygulamalar şu şekildedir:

Lohusa kadın evde yalnız kaldığında kapının arkasına orak, balta veya demir konur (KK-11, KK-12). Bir şişeye su doldurulur ve su dolu şişe evin arkasına konur (KK-6, KK-53). Eve gelen kişi eteğini sobaya silkeler (KK-54). Bebeğin yatağının

altına süpürge, yatağa sarımsak veya babasının eşyasını koyarsan al basmaz (KK-12, KK-36, KK-49, KK-52). Albasan kadın, hocaya gidip okunmalı (KK-50, KK-51). Lohusa kadın cenaze evine girmez al basar (KK-12, KK-49). Kırk gün lohusa kadın çok uyutulmaz (KK-2). Lohusa kadın, bebeği ile yalnız bırakılmaz yoksa al basar (KK-1, KK-10, KK-36, KK-39, KK-40, KK-41, KK-44, KK-45, KK-48, KK-49, KK-50, KK-51). Lohusa kadının gece uyuduğu yerin ışığı kırk gün boyunca açık olur eğer ışık kapalı olursa al basar (KK-45, KK-47, KK-49). Beşiğin yanına süpürge, bıçak, babanın kıyafeti ve Kur'an-ı Kerim konur (KK-10, KK-11, KK-23, KK-36, KK-39, KK-40, KK-41, KK-44, KK-45, KK-47, KK-50, KK-51). Kırklı kadının yatağı keçi yünü ile çevrilir (KK-31). Hacı İlyas Türbesi'nden cüğer alınır ve kırklı bebeğin beşiğinin yanına konur. Aynı durumda kırklı annenin yanına da ocaktan alınan toprak bırakılır (KK-54, KK-55).

Su rahmettir, Allah'a en yakın varlıktır. Onun için insanı koruyacağı düşüncesi vardır. Tabi Kur'an-ı Kerim anne veya bebeğin yanında olursa daha iyi olur (KK-53).

3.1.4.3.2. Sal Basması

Eskiden tabut yerine sedye şeklindeki cenaze taşıyan araca sal denilirmiş. Cenazeyi taşıyan bu araca rastlanılmışsa yolun aşağısında değil üst tarafında olunmasına dikkat edilirmiş. Özellikle de lohusa kadın ve kırklı bebeğin daha dikkatli olması tembihlenirmiş.

İnanışa göre sal basan çocukta çeşitli hastalıklar meydana gelmektedir. Sal basmaması için alınan önlemler şu şekildedir:

Lohusa kadın bebeğiyle yolda bir cenazeye rastlamışsa yeni doğan bebeğin yolun üst, salın ise yolun alt tarafında olmasına dikkat edilmelidir (KK-1). Cenaze olan evden bebeği uzaklaştırırsın (KK-22). Kırklı çocuğu cenazeden daha yüksek yere koyarsın (KK-24, KK-31, KK-39).

Eğer bebek ileriki aylarda “day day” durmazsa mum saydırmaya götürülür. Mum eridiğinde çıkan şekillerde sal çıkarsa bebeğe sal basması olduğu anlaşılır. Mum saydırdıktan sonra bebek “day day” durmaya başlar (KK-1, KK-11, KK-24). Kaynak kişinin anlattığına göre mum saydırma şu şekilde yapılmaktadır:

Bir tencerede su kaynar ve kaynayan suya petek mumu atılır. Tencerenin üstüne orak konulur ve dua okunur. Su süzülür ve ılıştırılır. Bebek, eşinin üstünde ılıştırılan su ile yıkanır (KK-50, KK-53).

Teleütler, insanın çıkan ruhunun kimi zaman iyi kimi zaman da kötü ruhların eline geçtiğine ve Tanrı Ülgen'in kızlarının bu ruhları korumak için çeşitli çabalar içerisinde olduğu düşüncesine sahiplerdir. Körmös bir ruhu ele geçirirse avını bırakması için kurban sunulur. Bedenden ayrılan ruhun hangi ruhun eline düştüğünü bulmak için şaman “Kapı ruhu”ndan (Ežik pi) yardım ister. Tatarlar ise evi kötü ruhlardan koruyan bir “Kapı ruhu” olduğuna inanırlar (Harva, 2015, s.222). Yakutlarda ev halkından biri hastalandığında kama haber salınırdı. Çağrılan kam, evin kapısında karşılanır ve ardından hastayla birlikte evin eşiğinde oturur ve hastalık ruhuna dua okurdu (Potapov, 2012, s.282-283). Hastalığın sağaltılmasında eşik ruhundan yardım istenildiği görülmekte olup Giresun Dereli ilçesinde de sal basması olan bebeğin tedavisinde eşik üstünde yıkanma uygulaması görülmektedir. Bu uygulamanın eşik üstünde yapılması da ilgi çekicidir. Bebeğin eşik üstünde yıkanması da rastlantı olmadığı düşüncesindeyiz.

3.1.4.3.3. Kırk Basması

Halk arasında kırk basmasına kırk karışması da denilmektedir. Orhan Acıpayamlı kırk basması için lohusa ve çocuğunun doğumdan sonra kırk gün içinde hastalanması ifadesini kullanmıştır (Acıpayamlı, 1974, s.85). Giresun Dereli ilçesinde kırk basması ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir;

İki kırklı bayan karşılaştıklarında birbirlerine iğne verirler. Lohusa kadınların kırkları birbirine karışıp kırk basması olmaması için iğne verme yöntemi görülmektedir (KK-10, KK-24, KK-39, KK-40, KK-41, KK-48).

3.1.4.4. Gezeğen/ Mastit

Mastit, genellikle bir enfeksiyondan kaynaklanan göğüs iltihabıdır. Emziren kadınları etkilemekle birlikte diğer kadınları da etkileyebilir. Süt kanalı tıkanır, memeden süt tamamen boşaltılamaz. Bazen de meme ucundaki çatlaklar bakteriler için giriş kapısı olabilir (URL-3, Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Mastit ya da gezeğen; yeni doğum yapmış kadınların meme uçlarında rastlanan bir hastalık olarak görülmektedir. Gezeğen olan annenin şifa bulması için aşağıdaki uygulamalar yapılmaktadır.

Cumartesi günü gezeğen kestirilmelidir. Bıçak, göğüs ucunda dua okunarak dairesel olarak çevrilir. En son çevirmede sembolik olarak kesik atılır. Bıçak

kullanılmamak üzere yedi gün boyunca bir yere kaldırılır (KK-1, KK-52). Kaynak kişinin ifadesine göre bu durumda gezeğen olan kadın, gezeğenini kestirmek için bu işi bilen bir kadının yanına gitmelidir. Bıçak ile gezeğen kesme olarak tabir edilen bu yöntem cumartesi günleri şifacı kadının yanına gidilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Dua okunarak meme ucu etrafında bıçak çevrilir ve sembolik olarak meme ucu kesilir. Bıçak yedi gün boyunca kullanılmamak şartıyla mutfaktan kaldırılmaktadır.

Beş ya da altı tane canlı solucan, mastit olan yere bezle sarılır (KK-1, KK-15). Annenin başında bıçak dolaştırılır ve sembolik olarak başa kesik atılır (KK-24). Anne ayakta bekler ve bu işin ehli olan kadın tarafından anne okunur. Kadın, anneye koş der ve anne hızlı adımlarla ilerler. Geri gelen anne ayakta tekrar beklemeye devam eder. Gezeğen kesen kadın, içi su dolu bardaktan habersiz olan annenin yüzüne suyu atar (KK-10). Suyu İhlas Suresi okunur ve gezeğeni olan anne okunmuş suyu içer (KK-47).

Emziren anne yemek kokusu duyar ve umsunur. Bu durumda da göğüste şişme olur. Emziren anne yedi ayrı evden birer parça ekmek alır ve arkasına bakmadan evine gider. Evine gittiğinde ekmekleri yer (KK-18, KK-24). Bu uygulama ile göğüs şişliğinin geçeceğine inanılır.

3.1.4.5. Kırklanma

Kırklanma suyla yapılmaktadır. Kırklanmış olan anne ve bebeği, alkarısı gibi kötü ruhlara karşı savunmasız değillerdir. Kırklama yapılırken suya çeşitli şeyler katılmaktadır (Acıpayamlı, 1974, s.122). Lohusa anneye ve bebeğe kırk gün içinde, kırk basmaması için yapılan yaygın bir işlemlerden biri de kırklamadır. Kırklamaya “kırk dökme”, “kırk çıkarma” da denilmektedir (Örnek, 2000, s.146).

Dereli ilçesinde kırklama, kırklanma, kırk çıkarma ve kırk uçurma gibi isimler de görülmektedir. Yeni doğum yapmış kadın kırkuncu gün kırklanır. Bu işlem şu şekildedir: İlistirden kırk kaşık ya da kırk fincan su dökülerek yıkanılır (KK-1, KK-11, KK-24, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41, KK-44, KK-45, KK-48, KK-49, KK-52). Anne kırklandıktan sonra içeriye gelince beşik ya da bebek yukarı kaldırılır. Eğer bebeği kaldırmazsan çocuğu basarsın, çocuk basık olur (KK-24, KK-36, KK-48, KK-49). Kırk gün bittiğinde kırktan kurtulmak için kırk kaşık su hem annenin hem de bebeğin yıkanacağı suya konulur ve bu suya altın, çiçek, para vb. şeyler de eklenir. Bu uygulama ile kırkı uçurursun (KK-26, KK-39, KK-49).

3.1.4.6. Pişik

Diaper dermatit (pişik) ; idrar ve dışkının temas ettiği perine, kasık, uyluk, kalça ve anal bölgede oluşmaktadır. Islaklık, idrar ve dışkı özelliği cildin yapısını etkileyerek ciltte enfeksiyona neden olmaktadır. Anne sütü alan bebeklerin mama ile beslenen bebeklere oranla daha az pişik görülmektedir (Günay, 2017, s.89). Günümüzde pişik olan bebek, çeşitli ilaç ve kremlerle tedavi edilebilmektedir. Geleneksel halk hekimliği içinde ise bebeğin pişik olmasını engellemek için ya da pişik olan bebeği tedavi etmek amacıyla uygulamalar yapılmaktadır. Yapılan tedavi uygulamaları şunlardır:

Pişik olan yer köpüklü su ile yıkanır (KK-22). Ağacın çürük tozu (ağaç kurdunun yediği toz) konur (KK-24, KK-31). Solucan beze sarılıp bebeğin bezine konur (KK-27). Kılolu çocuğun boynuna boncuk takılır et birbirine değip pişik olmasın diye (KK-23). Odun külü ile yıkanır veya bezine serpilir (KK-36). Pişik olan yere zeytin yağı sürülür (KK-47).

3.1.4.7. Yürüme Zamanı Gelip Yürüyemeyen Çocuk için Yapılan Sağaltma Yöntemleri

Halk inanışına göre yaygın olarak çocuğun yürümesine engel olan en önemli etken köstektir. Zararlı cinler tarafından çocuğun ayağına bağlanan bu köstek bölgelerde farklı isimlerle görülmektedir (Örnek, 2000, s.164). Orhan Acıpayamlı köstek kesmenin bölgelerdeki farklı isimlerine değinmiştir. Ayak bağını kesmeye; adağını kesme, adağını kestirme, adak kesme, ağdeş pişirme, ayak çizme, ayak kesme, ayak kösteğini kesme, ayak poğaçası yapma, aydaş kaynatma, düşşak kesme, hoppala, iplik kesme, köstek kesme, köstek kestirme, köstekleme, köstek kırma, kötürüm kösteğini kesme Anadolu'da denilmektedir (Acıpayamlı, 1974, s.357).

Ali Ünal, "Türk Halkları Arasında Ortak Değer Olarak Köstek Kesme'ye Dair Bazı Tespitler" adlı çalışmasında ayak bağını ele alarak Türkmence'de 'köşek', 'duşak' ; Çuvaşça'da 'tala', 'keşle'; Moğolca'da 'tuşaa', 'çödör', 'bogoç'; Tuvaca'da 'kicen': Karayay Balkarca'da 'kişen', 'bugoy' ; Altayca'da 'tucak', 'kicen'; Uyгурca'da 'kişsn', 'çida'; Azerice'de 'çidar', 'buhov'; Eski Türk sözlüğünde 'tusay' veya 'kösrük tusay' ; Divanü Lûgat-it Türk'te 'kösrük', 'kösrük tuşag', Tuvaca'da 'duja'; Kırgızca'da 'tuşa'; Altayca'da 'tuja', 'tujaq'; Karakalpakça'da 'tusa', 'tusav'; Kazakça'da 'tüsa', 'tüsav'; Hakasça'da 'tuza'; Başkurtça'da 'tışa'; Uyғurca'da 'çuda'; Çağtayca'da 'tusija', Kumanca'da 'dusaq';

Yakutça'da 'tusay'; Türkçe'de 'duşak', 'dışak', 'doşak', 'durşak', 'duşşak', 'düşak'; Azerice'de 'duşah'; Kazan'da 'töşov'; Tatarca'da 'tışav', Çuvaşça'da 'tele' gibi isimlendirmelerin olduğunu ifade etmektedir (Ünal, 2014, s.285).

Yürüme çağını geçen çocuk, annesi tarafından köy camisinin önüne götürülür, ayaklarına önceden bağlanan bağ, camiden çıkan ilk şahsa kestirilir. Artık yürümesi beklenir. Ayak bağını kesen kişinin çabukluğu veya yavaşlığının çocuğun karakterini etkilediğine inanılır (Fatsa, 2015, s.121; KK-10, KK-32, KK-54). Ayakbağı ya cuma ya da cumartesi ayın ilk haftası kesilir. Kırmızı ip çocuğun ayağına bağlanır. Kan bağı olmayan kişi tarafından bağ kesilir (KK-13, KK-39, KK-40, KK-41). Çocuğun ayağına ip bağlanır. Çocuğun eline yağlı ekmek verilir. Eli pratik ve tez olan kişi ipi keser. Çocuğun elindeki yağlı ekmeği alır ve çocuğa hafif tokat atar. Bağı kesen kişi hızlıca koşar (KK-11, KK-15, KK-23, KK-24, KK-36, KK-10, KK-39, KK-41, KK-50, KK-51, KK-52). Çocuğun ayağına ip bağlanır. İhlas Sûresi üç kez okunur ve ip kırılır. Çocuğun annesi çocuğun başında bekler eline yağlı ya da ballı ekmek verilir (KK-33). Yürüme yaşı gelen çocuk yürüyemediğinde üç yol ağzına getirilir ve yürütülür (KK-48).

3.1.4.8. Konuşması Geciken Çocuk İçin Yapılan Sağaltma Yöntemleri

Konuşması geciken çocuğa değinmeden önce Muharrem Ergin'in dil tanımına değinmemizde fayda olacaktır. Muharrem Ergin, dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, kendisine ait kanunları olan ve bu kanunlar etrafında gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış ve seslerden örülmüş bir sistem olduğunu söylemektedir (Ergin, 2009, s.3). Dil insanların iletişimini sağlayan en önemli araçtır, demek mümkündür.

Dil gelişimi için en önemli konulardan bir tanesi de insanların sosyal yaşamları açısından ele alınmasıdır (Duran ve Kenanoğlu, 2020, s.19). Anne çocuk arasında başlayan iletişim, çocuğun büyümesi ile çevresi etrafında anlaşmayı sağlayan en önemli unsur dil olacaktır.

Bireyin kendini en iyi ifade etme yollarından biri dildir. Çocuğun konuşma zamanı gelip hala konuşma yetisinde gelişme olmamışsa geleneksek halk hekimliğinde bazı uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Dereli ilçesinde konuşması geciken çocuk için yapılan geleneksel halk hekimliği inanış ve sağaltma uygulamaları şunlardır:

Konuşma yaşı gelen çocuk, konuşamadığı zaman canlı bir kuş tutulur. Çocuğun ağzına kuş tutulur. Kuş orada cıvılda ve çocuğun sonra konuşacağına inanılır (KK-7, KK-32, KK-33, KK-54, KK-56). Cıddık kuşu çocuğun ağzında öttürülür (KK-13, KK-45). Kuş yavrusu çocuğun ağzına tutulur (KK-24, KK-36). Kuşun her zaman cıvıldamasından dolayı konuşma yaşı geçen çocuğun tedavisinde kullanılmıştır ve kuşun teması ile çocuğun da konuşacağı inancı oluşmaktadır.

Lvova ve diğerleri (2013) Güney Sibirya şaman kıyafet ve şapkasının kuşa benzediğini, Altaylılarda kay kanat (hava kanadı) diye adlandırıldığı, Batı Tuvalarda şaman kıyafetinin kuşu ve kuş postunu sembolize ettiğini, Hakas inançlarına göre kuzgun ve puhu kuşu iki dünyaya da ait olmayan başıboş şaman ruhu olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Şaman kuş seslerini taklit eder. Kuş sesleri, başka dünyaların sesi olarak şamanın dilinden dökülmektedir. Konuşma yaşı gelip konuşamayan çocuğun konuşması için halk hekimliği tedavi uygulama aracı kuş olduğunu yukarıda bahsettik. Şaman için de kuş unsuru önemli yere sahipken günümüzde de bu hastalığı sağaltmada başvurulun unsur kuş olmaktadır.

Biz çocukken dili ağır olan çocuğu kadınlar, ahıra götürüp urgana bağlayıp acıtmayacak şekilde arkasına vurmuşlardı. Sonra da konuşmaya başlamıştı (KK-11). Bu uygulama ile çocuğun konuşacağına inanılmıştır.

Konuşamayan çocuğun konuşması için hayvan ile temas ve sözle etkileme unsurları görülmektedir. Anadolu’da konuşamayan çocuğun ağzına kuşun gagasının veya kırlangıcın gagasına dokundurulan parmağın tekrar çocuğun ağzına sürülmesi; konuşamayan çocuğun ahıra bağlanıp bazı sözlerle telkinde bulunulması görülmektedir (Santur, 2021, s.217-219).

3.1.4.9. Göz Çapaklanması

Göz çapaklanması tıp literatüründe “konjonktivit” olarak ifade eilmektedir. Bu hastalık göz kapaklarının iç kısmını ve gözün akını saran ince yapıdaki zarın iltihaplanması durumudur. Göz çapaklanmasının belirtileri; gözde kızarıklık, sulanma, şişlik, ağrı ve yanmadır (URL-10, Erişim Tarihi: 29.01.2023). Gözlerin yapış yapış olması ve uyuyup uyandıktan sonra göz kapaklarını açmakta zorlanmaların görüldüğü bir hastalıktır. Yeni doğan bebekte, çocukta ve yetişkinlerde görülen göz çapaklanması için yapılan halk hekimliği uygulamaları şunlardır:

Çapaklanan bebeğin gözü şifa bulması için annesinin sütü bebeğinin gözüne damlatılır (KK-6, KK-23, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41, KK-45). Demlenmiş çay soğutulur. Bir pamuk yardımıyla göz çevresi silinir (KK-6, KK-10, KK-13, KK-15, KK-36). Ilık su ile çapaklanan göz silinir (KK-10, KK-15).

Anne sütün, göz çapaklanmasında şifa olarak kullanıldığı kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde de annenin sütünün şifa olarak kullanıldığına bir önceki bölümde değinmiştik. Anne sütü anlatılarda geçmişte şifa olarak yer aldığı ve günümüzde ise anne sütünün sağlık açısından önemli yere sahip olduğu görülmektedir.

3.1.4.10. Sünnet ile İlgili İnanışlar

Türkçe’de sünnet, erkeğin cinsiyet organındaki fazla derinin alınması anlamına geldiği ve Arapça’da sünnet kelimesinin karşılığının *hutân* olduğu ifade edilmektedir (Gürkan, 2010: 155). Anadolu’da sünnet yerine kestirme sözcüğü de kullanılmaktadır (Örnek, 2000: 173). Kaşgarlı Mahmut sünnete “artırmak, eritmek” olarak ifade etmiştir. Anadolu’da ise “ etek külâhının kesilmesi” tabiri kullanılmıştır (Çelepi, 2017, s.270).

Sünnetin tarihçesine bakacak olursak Mısır’da M.Ö. 3000’li yıllarda cerrahi işlemin ve sünnetin yaygın olduğu görülmektedir (Aslan, 2009, s.105). Asaf Ataseven, Sünnet Hakkında Bir Araştırma çalışmasında arkeolojik bulgulara göre eski Mısır’da, İbranilerde, Fenikelilerde, Azteklerde sünnetin varlığı görülmekte olduğu ve kabartma resimlerde rastlanıldığını ifade etmiştir (Ataseven, 1988, s.22-23). Yahudi inancına göre Tanrı ile yapılan antlaşmanın bir işareti olarak kabul edilen sünnet, ilk olarak Hz. İbrahim ile başlar. Hristiyanlık inancına göre ilk Hristiyanlar sünnetlidir ve Hz. İsa bu durum ile ilgili yasaklama belirtmemiştir. İslamiyet’e göre Hz. Muhammed’in temizlik için ve fitratın gereği olarak sünnetin gerekliliği görülmüştür (Çinpolat, 2017, s.109).

Sünnet erkek çocuklarında uygulanan bir işlemdir. Kutsal dinlerde de sünnet örneklerine rastlanılmaktadır. Sünnetin sağlık için de gerekli olduğu görülmektedir. Giresun Dereli ilçesinde sünnet ile ilgili halk hekimliği inanışları şunlardır:

Çocuğun sünneti tek yaşta yapılırsa ileride evlendiğinde erkek çocuğu olur. Çocuk çift yaşta sünnet olursa kız çocuğu olur (KK-11, KK-24, KK-39, KK-40) ve erkek çocuğunun mart ayında sünnet yapılması daha iyi olur çünkü aşlar o zaman yapılmaktadır (KK-24, KK-40). Çocuğun yaşının tek veya çift olması durumunda çift

sayısının çoğulu ifade ettiğini ve kadınların doğuran bir varlık olduğundan dolayı çift sayısı ile ilişkisi olduğu düşüncesindeyiz. Meyve ağaçlarının aşılama zamanı ise ilkbaharın başlamasıyla gerçekleşmektedir. Burada da meyve ağacında meyve çeşidi ve veriminin artmasına paralel olarak erkek çocuğunun büyüyüp evlendiği zaman erkek veya kız çocuklarının olacağı düşüncesi temeli yatıyor olmalıdır.

3.1.5. Dereli İlçesinde Zaman ile İlgili Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları

Hıdırellez ile ilgili inanışlar: Hıdırellez’de hamile kadın dikiş yapmaz. Dikiş yapan gebe kadının bebeğinde eksiklik olabileceğine inanılır (KK-1, KK-11, KK-41, KK-49); Hıdırellez’de hamile kadın, kalem tutarsa çocuğun başında çift gül olur (KK-45). Başın tepe noktasındaki dairesel şekle saç gülü denir ve hamile kadının Hıdırellez’de kalem tutmasıyla çocuğunun başının tepesinde iki tane dairesel nokta olacağına inanılır; Hıdırellez’de yeşillik koparılmaz eğer yeşillik koparılsa eve getirilmez (KK-1, KK-24, KK-39, KK-40, KK-41, KK-49, KK-50, KK-51). İlkbaharın uyanmasıyla yani Hıdırellez’in başlangıcında cennet dileğin varsa can incitilmemelidir örneğin bir yılanı zarar verdiysen bebek de onun gibi yerde sürünür (KK-53).

Akşam ya da gece ile ilgili inanışlar ve uygulamalar şunlardır: Lohusa kadın akşam ezanından sonra dışarıya çıkmaz (KK-1, KK-2, KK-31, KK-36, KK-45, KK-49). Akşam namazından sonra lohusa kadın bebeği ile dışarı çıkmaz. Eğer çıktıysa eve geldiğinde kırkı var diyerek arkasını döner ve eteğini ateşe silkeler. Bu eylem cin ve perileri yakma düşüncesi ile yapılır (Kaya, 2019, s.30, KK-24). Akşam ezanından sonra pencereden kaynar su dökülmemelidir (KK-1, KK-44, KK-45, KK-50, KK-51, KK-52). Akşam ezanından sonra dışarıya bir şeyler silkelenmemelidir (KK-6, KK-36, KK-50, KK-51). Akşam olduğunda dışarıya ya da sulak yerlere tuvalet yapılmamalıdır (KK-12, KK-36, KK-10, KK-44, KK-45, KK-50, KK-51, KK-52). Gece ateşe su dökülmemelidir (KK-3, KK-44, KK-45, KK-51).

Eğer akşam ezanından sonra dışarıya tuvalet yapılırsa, ateşe su dökülürse, akşam ezanından sonra pencereden sıcak su dökülürse veya bir şeyler silkelenirse, kırklı kadın akşam dışarı çıkarsa erişikliğin bulaşıp insanı hasta edeceğine inanılır.

İkinci ile ilgili inanış ve uygulamalar: Kırklı bebeğin çamaşırı ikindiden sonra dışarıda bırakılmaz (KK-36, KK-44, KK-45, KK-47, KK-48, KK-49, KK-50, KK-51). Kırklı bebek ikindiden önce yıkanmalıdır eğer ikindiden sonra yıkanırsa yıkandığı su

dökülmez (KK-1, KK-45, KK-48, KK-49, KK-50, KK-51). İkindiden sonra zaman dilimini halk, akşam olarak görmektedir. Karanlığın belirmesiyle kötü ruhların da ortaya çıkacağı düşüncesinde olunup bebeğe ait olan kıyafetin ya da yıkandığı suyun dışarıda bırakılmamasına dikkat edilmektedir. Kırklı bebek yeni doğduğu için zayıftır ve bundan dolayı dikkat edilmelidir.

Çarşamba veya cumartesi günü ayak bağı kesilecek çocukla kan bağı olmayan ve saygın olan bir kişinin ayak bağını kesmesi pratiği görülmektedir (KK-53).

Cuma günü ile ilgili inanış ve uygulamalar: Kırklı bebek cuma günü yıkanmaz. Yıkanırsa kıza gelinlik; erkeğe damatlık yakışmaz, denir (KK-10).

3.1.6. Diğer Halk Hekimlikleri

3.1.6.1. Adet Sancısı

Regl, aylık döngüler halinde gerçekleşen bir kanamadır ve adet olarak adlandırılmaktadır. Rahim duvarlarının dölleme olmamasıyla vücut tarafından atılması ile meydana gelir. Bu durumun sonucuyla rahimde kasılmalar ve kramplar oluşmaktadır (URL 9, Erişim Tarihi: 13.04.2023). Adet sancısını kimi bayan yaşarken kimi de bu sancıyı yaşamamaktadır. Dereli ilçesinde adet sancısının tedavisi için geleneksel halk hekimliği uygulamaları şunlardır:

Sıcak şekerli su içilir (KK-6, KK-46), çamur veya taş karına sarılır (KK-24), pekmez sıcak su ile sulandırılır ve içilir (KK-45) ve bir fincan kahve içilir (KK-47).

3.1.6.2. Ağrılar

3.1.6.2.1. Baş Ağrısı

Baş ağrısı, başın herhangi bir yerinde meydana gelen ağrıdır. Baş ağrısı vakalarının çoğu; kaygı, stres, yoğun iş temposu, az su tüketimi gibi iyi huylu karakter göstermektedir. Kimi baş ağrısı vakalarında hayati durum söz konusu olabilmektedir. Baş ağrısı on dört ana gruba ve yüzlerce alt gruba ayrılmaktadır. En sık karşılaşılan baş ağrısı çeşitleri; migren, gerilim tipi ve kümelenmedir (URL 18, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Dereli ilçesinde baş ağrısına dair halk hekimliği inanış ve uygulamaları şunlardır: Taranılan veya kesilen saç dışarıya atılmamalıdır. Dışarıya atılan saç kuş alır, ondan yuva yapar ve bu durumda saçın sahibinin başının ağrıdığına inanılır (KK-1, KK-11).

Başı ağrıyan kişi; karalahanayı tülbent ile başına sarar (KK-3, KK-34, KK-39, KK-40, KK-41, KK-48, KK-49), çiğ patatesi soğuk başına sarar (KK-1, KK-13, KK-31, KK-34, KK-40, KK-49), koyun gübresi kavrulduktan sonra başına sarar (KK-18), tuz ısıtılıp beze sarılıp ve alınına sarar (KK-18, KK-43), bal beze sürülür ve başı ağrıyan hasta bezi başına sarar (KK-4), patates dilimlenir ve tuzlanır başına tülbent ile sarar (KK-24, KK-34) ve karaavu yaprağı ateşte ısıtıldıktan sonra başına sarar (KK-31).

Frazer, Almanya’da kişinin kesilmiş saçları kuşlar tarafından ele geçirilip yuva yapıldığında saçın sahibinin başının ağrıyacağı sanısının olduğuna değinmiştir (Frazer, 2004, s.195-196). Dışarıya atılan saçın kuş tarafından yuva yapılmasıyla baş ağrısının meydana geleceği inancı Dereli ilçesinde de olması ilgi çekicidir. İnsana ait parçanın ele geçirilip kullanılması kişide hastalığa sebep olacağı düşüncesindeyiz.

3.1.6.2.2. Bel Ağrısı

Sağlık Ansiklopedisi’nde; bel omurlarının çok hareketli olduğu, öne, arkaya, yanlara bükülebildiği hatta kendi ekseninde dönebildiği ve çoğu bel ağrısı vakalarının bu hareketlerdeki bozukluklardan meydana gelebildiği ya da bel omurgası etrafındaki kaslardan da kaynaklanabildiği ifade edilmiştir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.68). Prof. Dr. Volkan Aydın, belimizde bulunan omur, disk ve yumuşak dokularda herhangi bir vaka ile bel ağrısına sebep olabileceğini söylemiştir (URL 23, Erişim Tarihi: 16.04.2023).

Araştırma sahamızdaki kaynak kişilerin, bel ağrısı için öncelik olarak modern tıptan faydalanarak tedavi olarak merhem ve ağrı kesicileri kullanıldığı ifade edilmiştir. Bölgede yine de modern tıptan faydalanmanın yanı sıra geleneksel halk hekimliğine başvurulduğu görülmüştür. Belin ağrılamaması için sırta yük alınmamalıdır (KK-4) diyen kaynak kişimiz bel ağrısına neden olan durumlardan birinin ağır yük taşımaktan kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Bu ağrının tedavisi için Giresun Dereli ilçesinde halk hekimliği uygulamaları şu şekildedir:

Karasakız ısıtılıp bele sarılır (KK-4, KK-34), kirli yün(koyunu kırtıktan sonra yünü yıkamadan) bele sarılır (KK-2, KK-4) ve bele, kuşak sarılır (KK-24). Bu yöntemlerle bel ağrısının gideceği düşünülmektedir.

3.1.6.2.3. Bilek Ağrısı/ Yel

Yel sözünün Türkçe 'deki anlamı rüzgârdır. Eski Türkçe 'de yel; rüzgâr, hava, gök gürlemesi- yıldırım, kötü ruhlar ve cinler gibi anlamları karşılamaktaydı. Çocuk yelpindi, cümlesi hem çocuğun serinlediği hem de çocuğun cinler tarafından çarpılıp hastalandığı anlamlarına gelmekteydi (Ögel, 1995, s.308). Bilek ağrısı halk tıbbında yel olarak adlandırılmakta ve yel, insan vücudunu saran bir gücün orada ağrı, sızı ve hastalık yaratması durumudur (Davulcu, 2021, s.154). Türkçe'nin eski yazılı kaynakları arasında yer alan Uygur metinlerinde de yel ibaresi geçmektedir. Günümüz Türkçesine aktarıldığında yel, hastalık olarak görülmektedir (Gürkan, 2010, s.25).

Giresun Dereli ilçesinde bilek ağrısına yel de denilmektedir ve yel ipi yapılarak bilekteki ağrının gideceğine inanılmaktadır. Bilek ağrısı için yapılan yel ipi şu uygulama ile yapılmaktadır:

Bileği ağrıyan kişi cumartesi günü yel ipini bağlayan kişinin yanına gider. Bir ip yedi çift bir tek olarak düğümlenir. Düğümlenen ip dua okunarak bileğe bağlanır (KK-1). Cumartesi günü dini unsurların eklenmesiyle ip aracılığıyla hastalığın tedavisi uygulanarak hastalığın sağaltılacağına inanılmaktadır. Yel ipini bağlayan kişinin ocaklı veya el almış olması gerekmektedir (KK-53).

3.1.6.2.4. Boğaz Ağrısı

Boğaz ağrısı; enfeksiyon, kuru hava, bakteriler ya da bazı virüslerden kaynaklanarak boğazda yanma, ağrı ve kuruluk hissi gibi belirtiler gösteren bir sağlık problemidir. Boğaz ağrısının meydana gelmesindeki en önemli neden viral enfeksiyonlardır ve bunun yanında soğuk algınlığı, grip, krup, kızamık, suçiçeği, kabakulak gibi hastalıklar da boğaz ağrısına neden olabilmektedir (URL 21, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Giresun Dereli ilçesinde boğaz ağrısı için uygulanan geleneksel halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır. İhlamur çayı limonlu içilir (KK-18, KK-36, KK-49); süt ısıtılır ve içine tereyağı ve bal koyulur (KK-19); tereyağı ile sarımsak kavrulur ve yenir (KK-23, KK-36); boğaz terleyip yumuşasın diye boğaza naylon sarılır (KK-23, KK-24); taflan yaprağı ısıtılıp tülbentle boğaza sarılır (KK-1, KK-12, KK-34); zeytinyağı sırtta ve göğüs kısmına sürülür, gazete sarılır (KK-36); sirkeli su ile gargara yapılır (KK-47) ve limonun kabuğu demlikte kaynatılır, suyu içilir (KK-47).

Boğaz ağrısında kullanılan uygulamaların temelinde bitkisel ve hayvansal ürünler yer almaktadır. Ihlamur, limon, sarımsak, karayemiş ve zeytinyağı bitkisel ürünler olup tereyağı ve bal hayvansal ürünler olmaktadır. Boğaz ağrısından günümüzde de daha çok doğal ürüne yönelmelerin olduğu ve geçmişte de bu ürünlerin kullanıldığı ifade edilmektedir.

3.1.6.2.5. Diş Ağrısı

Dişin içinde bulunan pulpa; sinirler, dokular ve kan damarlarıyla dolu yumuşak bir yapıdır ve pulpa sinirleri insan bedenindeki en hassas sinirlerdendir. Sinirler tahriş olup bakteri ile yayıldığında apseye hatta şiddetli ağrıya sebep olmaktadır. Diş ağrısının nedenleri; dişin çürümesi, bakteriyel enfeksiyon, kırık diş, diş dolgusunda hasar, dişleri sıkma ve birbirine sürtme, diş eti enfeksiyonu, diş patlaması ve yirmilik dişler gibi durumlardır (URL 20, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Dereli ilçesinde diş ağrısı için uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Tuzlu su ile ağız çalkalanır (KK-5, KK-10, KK-36, KK-51); ağrıyan dişin üstüne rakı konur (KK-3); ağrıyan dişin üstüne kalın tuz konur (KK-10, KK-17, KK-34, KK-36); sarımsak diri olarak ağrıyan yere konur (KK-20, KK-23, KK-36, KK-44); kalın tuz ya da karanfil ağrıyan dişe konur (KK-10, KK-23, KK-36, KK-44, KK-49); ağrıyan dişe ispirto kullanılırdı (KK-25, KK-33); kabuklu sülüğün kabuğu yakılır ve ağrıyan dişin dibine konulur (KK-31) ve ağrıyan dişin dibine aspirin konur (KK-33).

3.1.6.2.6. Karın Ağrısı

Karın; üstte diafragma kası, alt kısımda leğen kemiklerinin üstünü örten ve pelvik diafragma denilen zar ile kaslar topluluğu, arkada sırt kasları ve omurga, ön kısımda ise karın ön duvarı kaslarıyla sınırlandırılmış alandır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.332). Karın ağrısı; sindirim, yaralanma, enfeksiyon veya hastalık gibi durumlardan meydana gelebilmektir. Yemek sonrası hazımsızlık, gaz sancısı, kabız, ishal, gıda alerjisi ve zehirlenmesi; reflü, iltihaplanma ve idrar yolu enfeksiyonu, adet döngüsü kaynaklı ağrı gibi karın ağrıları oluşmaktadır (URL 19, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Karın ağrısı için Dereli ilçesinde uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Şekerli sıcak su olarak içilir (KK-1, KK-13, KK-15, KK-36, KK-46, KK-52), nane çayı içilir (KK-1), sobanın üstünde tahta iskemle ısıtılır ve sıcak

iskemleye oturulur (KK-10, KK-19), ballı sıcak su içilir (KK-2), çamur karna sarılır (KK-23), sıcak su torbası karna konur (KK-23) toprak ısıtılır ve karna sarılır (KK-34).

3.1.6.2.7. Kulak Ağrısı

Kulak hastalıklarından ya da kulağa komşu kısımlardan meydana gelen kulak ağrısına otalji; kulak kaynaklı ağrılara primer (birinci) otalji; kulak kaynaklı olmayan kulak ağrılarına refere otalji ya da sekonder otalji denilmektedir (Türkoğlu Babakurban ve Aydın, 2019, s.284-285). Kulak ağrısının nedenlerinden en önemlisi enfeksiyonlardır ve bunun yanı sıra kulak kiri birikmesi, basınç değişimi, kulak yolunda yabancı cisim olması, boğaz ve sinüs enfeksiyonlarıdır (URL 22, Erişim Tarihi: 15.04.2023).

Giresun Dereli ilçesinde kulak ağrısı tedavisi için geleneksel halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Sarımsak ezilir ve suyu kulağa damlatılır (KK-1, KK-49), zeytinyağı, kulağa damlatılır (KK-1), sıcak havlu ile ağrıyan kulağa tampon yapılır (KK-18), hasta olan kişi idrarını yapar ve bir damla idrar kulağa damlatılır (KK-6, KK-24), soğan suyu, iki üç damla kulağa damlatılır (KK-4, KK-10, KK-24, KK-44, KK-52), pancarın suyu ağrıyan kulağa damlatılır (KK-40), soğanın cücüğü, ağrıyan kulağa koyulur (KK-44), karalahananın kelemi rendelenir ve rendelenen kelemin suyu kulağa damlatılır (KK-47), yivdin haşlanır ve suyu kulağa damlatılır (KK-11), sigaranın dumanı ağrıyan kulağa üflenir (KK-49).

Kulak ağrısı ve temizliği için petek mumu da kullanılmaktadır. Petek mumu eritilir. Eritilen petek mumu beyaz beze batırılır. Bez kurur ve kulağa koni şeklinde yerleştirilir. Bez yakılır ve kulaktaki pislği çeker (KK-18, KK-20, KK-24, KK-31, KK-36, KK-48). Bu uygulama ile kulaktaki pislik temizlenerek kulak ağrısının da geçeceği düşünülmektedir.

3.1.6.2.8. Romatizma Ağrısı

İnsan vücudunda bağ dokusu veya eklemleri etkileyen sıklıkla ağrının olmasına ve kronik durumlara romatizma ya da romatizmal hastalıklar denilmektedir. Yumuşak doku bozukluğu, romatizma, yumuşak doku romatizmal bozukluklar ve bazı vakalarda kas-iskelet sistemi hastalıkları da terimi kullanılmaktadır. Bu hastalığın belirtileri; eklem ağrıları, eklemlerde hareket kaybı, eklem ya da etkilenen yerde şişme ve

kızarıklık görülmektedir (URL 17, Erişim Tarihi: 15.04.2023). Romatizma, eklemleri ve bağdokusunu genel olarak etkileyen, ağrı ve hareket sınırlılığı oluşturan, eklem ve bağdokusu iltihabının genel adıdır (Brown, 1985, s.457).

Romatizma hastalığı, sıcak ve soğuk gibi durumlardan etkilenecek oluştuğuna inanılmaktadır. Giresun Dereli ilçesinde romatizma hastalığı için yapılan halk hekimliği tedavi yöntem ve uygulamaları mevcuttur.

Sığırkuyruğu haşlanır ve bacağı sarılır (KK-18), karahindiba haşlanır ve bir bezle sarılır (KK-20) ve sırgan haşlanır ve romatizma olan yere tülbent ya da bezle sarılır (KK-1, KK-2, KK-30) uygulamaları bitkilerden yararlanılarak yapılmaktadır.

Dereden kırmızı benekli alabalık yakalanır. Benekli alabalık canlı olarak ağrıyan yere sarılır. Balık bir gün, bir gece romatizma olan bölgede tülbent ya da bezle sarılı kalır. Balık erir ve kılıcı kalır şifa olur (KK-5, KK-13). Bu uygulama ile romatizma ağrılarının geçeceğine inanılmaktadır. Hatta bu uygulama kırık ve çıkıkta da kullanıldığı söylenmiştir (KK-1). Gölden siyah sülük toplanılır ve ağrıyan yere sülük konulur (KK-19, KK-36, KK-10). Sülüğün kanı emmesiyle pis kanı çekeceği ve şifa bulacağı amacıyla sülük uygulaması yapılmaktadır.

Yıkanmamış koyunun yünü ağrıyan yere sarılır (KK-4, KK-40, KK-41) ve karasakız ısıtılıp ağrıyan bölgeye bezle sarılır (KK-15, KK-34) uygulamaları da romatizma tedavisi için yapıldığı kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir.

3.1.6.3. Alt Islatma/ İdrar Kaçırma

Alt ıslatma iki şekilde görülmektedir: gece altını ıslatma ve gece- gündüz. Enürezis nokturna, gece altını ıslatma; enürezis diurna hem gece hem de gündüz altını ıslatma olarak tıp teriminde yer almaktadır. Alt ıslatmanın nedenleri arasında uyanma bozuklukları, düşük mesane kapasitesi, mesanede aşırı kasılmalar, idrar yolu enfeksiyonu, üretranın tıkanıklığı, şeker hastalığı, uyku apnesi sendromu, genetik ve psikolojik nedenler vs. gibi durumlar olabilmektedir (URL 24, Erişim Tarihi: 16.04.2023).

Dereli ilçesinde alt ıslatma tedavisi için; koç yumurtası pişirilir ve yenir (KK-4, KK-24, KK-40), altını ıslatan kişinin beli çekilir (KK-24), hasta yüzüstü yatar, beli ovalanır ve sırtındaki deri yukarı çekilir (KK-4, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41),

tavşanın kanından bir yudum içilir (KK-41), salyangoz pişirilir ve etini çocuk yer (KK-52) gibi halk hekimliği uygulamaları kaynak kişiler tarafından söylenmiştir.

3.1.6.4. Alerji

Çeşitli yollarla insan vücuduna giren yabancı maddelere karşı maddeyi etkisiz hale getirmek, öldürmek ve vücuttan dışarı atmak gibi organizmanın göstermiş olduğu tepkilere alerji denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.25; Brown, 1985, s.35).

Alerji başlığı altında Dereli ilçesinde geleneksel halk hekimliği uygulamaları ve tedavilerinde genel olarak görülen alerji çeşitlerinden et alerjisi ve arı alerjisine denilecektir.

3.1.6.4.1. Arı Alerjisi

Nihal Mete Gökmen, arı alerjisi olan kişilerde arı sokması sonrasında tüm vücutta yaygın kızarıklık, nefes borusunda veya dilde şişliğe bağlı nefes alamama gibi olumsuz durumlar oluşabilmekte olduğunu ifade etmiştir. Arı sokması solunum ve dolaşım sistemi gibi hayati sistemleri de etkilemektedir. Bu duruma alerjik şok ya da diğer ismiyle anafilaksi denir (URL-8, Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Giresun Dereli ilçesinde arının sokmasından kaynaklı arı alerjisi olan kişiye uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır:

Toprak kullanarak yapılan uygulamalar; arı soktuğunda, bir kaptaki toprak sulandırılır ve süzülür suyu içilir (KK-13), arının soktuğu yere topraklı çimen bastırırsan ağrısını alır (KK-10), arı alerjisi olan kişi toprağa gömülür (KK-6).

Parpılama yöntemi uygulaması; kulağın meme kısmı jiletle kesilip kan çıkarılır (KK-13, KK-36).

Soğuk uygulama ile soğuk su ile banyo yapılır (KK-13, KK-52), arının soktuğu yere buz veya bıçak konulur (KK-15).

Arının soktuğu bölgeye şeker bastırılır (KK-6), soğan suyu sürersen şişmez ve orası kaşınmaz (KK-10) ve yoğurt sürülür (KK-41).

3.1.6.4.2. Et Alerjisi/ Et Tutması

Etin içerisindeki protein veya karbonhidratların yapısındaki maddelere karşı bağışıklık sistemimizin aşırı tepki vermesi sonucu alerjik reaksiyonlar oluşmaktadır.

Alerjik reaksiyonlar ile ciltte kaşıntı, kızarıklık, kabarma, hapşırma, burun akıntısı, nefes darlığı, hırıltı, karın ağrısı, kusma, baş dönmesi, halsizlik, tansiyon düşüklüğü gibi durumlar oluşabilir (URL- 7 Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Giresun Dereli ilçesinde et alerjisine dişi hayvanın etinin sebep olduğu düşünülmektedir (KK-45).

Et alerjisi yaşayan kaynak kişimiz şunları söylemiştir: “Et yerken etten tiksindim ve o günün akşamında yüzümde şişlik oldu. Annem bu durumun etten olabileceğini söyleyip kulağıma iğne batırarak oradan kan çıkardı.. İki kulağıma da bu yöntemi uyguladı. Bu uygulamadan sonrada yüzümdeki şişlik geçti (KK-5).” Tedavi için kulaktan çıkarılan kan ile vücuttaki pis kan çıkarılma amaçlanmıştır.

Giresun Dereli ilçesinde et alerjisi ya da et tutması tedavisinde parpılama sağaltma uygulaması görülmektedir. Uygulama şu şekildedir; kesici bir aletle kulağa küçük bir çizik atılır ve kan çıkartılır (KK-11, KK-15, KK-32, KK-33, KK-36, KK-39, KK-45).

Soğuk uygulama da tedavi için yapılmaktadır. Soğuk su ile banyo yapılır (KK-1, KK-34, KK-52).

3.1.6.5. Arpacık/ İtdirseği

Göz kapaklarında meydana gelen iltihaplanma durumuna arpacık denir. Arpacık, dış arpacık ve iç arpacık olarak ikiye ayrılır. Dış arpacık, kirpik yağ bezlerinin irinli iltihabı; iç arpacık ise göz kapağı kıkırdağının içindeki yağ bezlerinin iltihaplanmasıdır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.44).

Giresun Dereli ilçesinde gözünde arpacık (itdirseği) çıkan kişinin bu hastalığı sağaltması için çeşitli halk hekimliği inanış ve uygulamalarına başvurmaktadır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Yeni pişen ekmek arpacık olan bölgeye bastırılır ve ekmek bir köpeğe verilir (KK-1), köpeğe üç kere tükürülür ve üç kez “Dirseğini gözümünden al!” denir (KK-6), köpeğin yüzüne tükürülür (KK-28), ekmek göze sürülür ve köpeğe atılır köpeğe üç kez “dirseğini al” denir (KK-30), köpeğin yediği yala el sürülüp göze değdirilir (KK-11, KK-29), çiğ et yemeyen köpeğin yalına dokunulur ve göze sürülür (KK-53). Arpacık hastalığı halk arasında itdirseği olarak bilindiği ve bu sebepten dolayı hastalığın sağaltma işleminde köpeğin uygulamalarda yer aldığını görmüş olduk. Mıknatısın aynı yönlerinin birbirini itmesi gibi itdirseği hastalığının

tedavi uygulamasında köpeğe yer vererek bu hastalığı iterek sağaltma eylemi amacıyla olunduğu düşüncesindeyiz.

Bir diş sarımsak çiğ olarak arpacık olan yere sürülür (KK-6), İhlas Sûresi okunur (KK-2), taflan yaprağı ısıtılır arpacık olan yere konur (KK-41), çay demlendikten sonra çayın çöpü peçeteye konur ve arpacığın üstüne bastırılır (KK-42) uygulamaları da arpacık tedavisinde başvurulmaktadır.

3.1.6.6. Ateş

Ateş, vücudun bağışıklık sistemini harekete geçtiğini gösteren bir uyarı ve enfeksiyonla savaş mekanizmalarından biridir (Kara, 2003, s.11; URL 25, Erişim Tarihi: 16.04.2023). Hasta olan insanlarda vücuttaki enfeksiyondan kaynaklı ateş yükselmesi görülebilmektedir.

Dereli ilçesinde ateşlenen hasta için uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Limon kolanya ile aspirin çay tabağında karıştırılır ve koltuk altına sürülür (KK-8); sirkeli su yapılır, koltuk altına bezle konur. Ilık duş alınır (KK-10, KK-15, KK-4, KK-36, KK-39, KK-40); bez ıslanır, ateş olan yerlere konulur (KK-31, KK-35, KK-36, KK-10); bebeğin çorabı limon suyu ile ıslatılıp bebeğe giydirilir ve ateş düşer (KK-10)

3.1.6.7. Bitlenme

Kan emerek beslenen bu parazitler ciltte rahatsızlık meydana getirmesine bitlenme denir. Gövde biti, baş biti ve kasık biti olarak üç çeşit bit olduğu ve bunların kendine has bölgelere yerleştiği görülmektedir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.83).

Dereli ilçesinde bitlenme ile ilgili halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Başa gaz yağı sürülür (KK-6, KK-11, KK-36, KK-10); gamator başa sürülür ve bir tülbentle kapatılır. İki üç saat başta kalır ve saç yıkanır (KK-4, KK-39, KK-40, KK-41); bitli çamaşırlar kazanlarda kaynatılır (KK-11, KK-31).

3.1.6.8. Boğmaca

Her yaşta görülebilen bu hastalık, daha çok çocuklarda meydana gelmekte olup haftalarca hatta aylarca sürebilmektedir. Boğmaca; pordatella pertussis bakterisinin neden olduğu, öksürük nöbetleri ve solunum yolundaki zarların iltihaplanması gibi

sağlık sorununun olduğu çocukluk çağı hastalığı olarak adlandırılmaktadır. Öksürük nöbetleri hastayı nefessiz bırakır ve nöbet sonunda derin bir nefes almayla ötme sesi oluşmaktadır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.85).

Dereli ilçesinde boğmaca olan hastaya yapılan halk hekimliği uygulamaları: Boğmaca ocağına gidilerek şifa bulunurdu. Ceviz ağacının ortasındaki delikten geçilerek çivi çakılırdı (KK-55). Gogurca olan kişi, ikiz doğuran kadının eteğinin lastiğinden geçer (KK-1, KK-11, KK-31); ceviz ağacının kovuğundan ya da dışarıda olan köklerinin arasından üç cumartesi art arda geçilir (KK-1); ceviz kökünden üç kez geçilir (KK-30, KK-31, KK-48); eteğin lastiği boğaza geçirilir ve üç kez “ben boğdum, sen boğma” denir (KK-11, KK-30). Bu uygulamalar ile boğmaca hastalığının sağaltılacağına inanılmaktadır. Hastalığın sağaltmasında ikiz doğum yapan annenin eşyasından kullanılması da ilgi çekicidir. Şaman başlığında; bazı Türk toplumları tabiplerinin seçiminde ikizleri tercih ettiğine ayrıca ikizlerin doğumunun olağanüstü ve kutsal kabul edildiğine değinmiştik. Öyle ki ikiz doğumun olağanüstü bir durum ile gerçekleştiği düşünülerek boğmaca hastalığının tedavisinde ikiz annesinin eteğinin lastiğinin arasından geçilmektedir. Boğmaca hastalığının insanı öksürük sırasında boğar gibi durumundan dolayı sağaltmada bir lastik vasıtasıyla hasta olan kişi sembolik olarak boğulmaktadır. “Ben boğdum, sen boğma!” ifadesi ise hastalığı aldatma amacıyla söylendiği düşünülmektedir.

3.1.6.9. Boy Uzunluğunu Engellemek İçin Yapılan Uygulama

Kertme kelimesi sözlükte “kertmek işi” ve “ çentik” anlamlarına gelmektedir (URL 5, Erişim Tarihi: 16.04.2023). Boy kertmesi boyun uzunluğunu tespit etmek için bir alana çentik atma işidir.

Boy kısalığı nasıl ki insanlar için problemse boyun, çok uzun olması da insanlar arasında normal karşılanmamıştır. Uzun boylu olmayı engellemek için boy kertmesi uygulaması geçmişte yapılan uygulamalar arasında olmuştur. Giresun Dereli ilçesinde boy kertmesi için yapılan uygulama ve yöntem şu şekildedir: Çocuk kapıya gelir ve boyu ölçülür. Ölçülen noktaya bir çentik/ çizik atılır (KK-12).

3.1.6.10. Böbrek Taşı/ Kumu Düşürme

Böbrek ve idrar yollarındaki taşlar, çeşitli nedenlere bağlı olarak idrar yollarının tıkanması ile meydana gelen böbrek hastalıklarındandır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.90). Dereli 'de halk arasında uygulanan tedavi ve yöntemleri şunlardır: Bol su içilir (KK-4); maden suyu içilir (KK-1); böbrek taşı olan kişi zıplar (KK-31).

3.1.6.11. Burun Kanaması

Burun damar bakımından zengin olduğundan kanamalar meydana gelebilmektedir. Kanamaya neden olabilecek çeşitli sebepler vardır. Bunlar; lokal sebepler (burun damarlarının genişlemesi, burunda yaralar), fizyolojik burun kanamaları, kalp damar sistemi ve böbrek hastalıklarından ileri gelen burun kanamaları, ateşli hastalıklar, siroz, kan hastalıkları, C ve K vitaminleri eksikliğidir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.99).

Dereli'de halk arasında burun kanamasını durdurmak için uygulanan halk hekimliği tedavi ve yöntemleri şu şekildedir: Ayaklar yukarı olacak şekilde sırtüstü yatırılır. Buruna tampon yapılır (KK-4).

3.1.6.12. Bronşit

Bronşit, akciğerin içinde bulunan hava yollarının iltihaplanmasıdır. Akut ve kronik olmak üzere iki çeşittir. Akut bronşit, yukarı solunum yollarından bronşçuklara kadar uzanan hava yollarının iltihaplanmasıdır ve grip, larenjit, kızamık, kuru ve soğuk hava akut bronşite neden olabilmektedir. Kronik bronşit uzun süre süren öksürük ve fazla miktarda balgam çıkarma durumudur (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.94).

Dereli'de halk arasında bronşit ile ilgili uygulanan halk hekimliği tedavi ve yöntemleri şu şekildedir: Kabuklu sülük eti kızartılıp yenir (KK-4); ıhlamur çayı içilir (KK-9); sıcak havlu göğsün üstüne konur (KK-9). Kestane balından faydalanılarak hastalığın tedavisi yapılmaktadır. Pamuklu bir beze kestane balı sürülür ve göğüs kısmına kapatılır. Sabaha kadar göğüste kalır. 15- 20 gün boyunca bu işlem yapılır lakin bu bez yıkanmadan tekrardan bal sürülerek bu uygulama yapılır (KK-52).

3.1.6.13. Çıban

Deride meydana gelen, değişik büyüklükte olan, stafilokok bakterisinin enfeksiyonundan kaynaklanan iltihaplı kabartılara çıban denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.116; URL 26, Erişim Tarihi: 16.04.2023). Çıban hastalığının tedavisi için Dereli’de uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Sinirotu çıban olan yere sarılır (KK-6, KK-39, KK-40, KK-41); akunduruk sürülür (KK-6, KK-39); soğan ortadan ikiye bölünür bir kısmı haşlanır bir kısmı da sobanın üstünde ısıtılır ve yakmayacak sıcaklıkta çıban olan bölgeye soğan sarılır (Kaya, 2019, s.86); siğilotu çıban olan bölgeye bezle sarılır (Kaya, 2019, s.86); evelek otu ezilir, çıban olan yere sarılır ve orayı yumuşatarak içindeki irini çıkarır (KK-52).

3.1.6.14. Dikilme

Giresun Dereli ilçesinde sırt bölgesinde olan ağrılara dikilme denilmektedir. Bel ağrısında uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri dikilmede de uygulanılmaktadır. Halk arasında uygulanan tedavi şekillerinden biri şu şekildedir: Yıkanmamış koyunun yünü dikilme olan yere sarılır. Terleyene ve dikilme geçene kadar sarılı kalır (KK-1, KK-34, KK-40).

3.1.6.15. Diş Sararması

İnsan için diş hem sağlık hem de estetik olarak önemlidir. Diş bakımı için şu uygulama ve yöntemleri görülmektedir. Diş misvakla fırçalanmalıdır (KK-25) ve ceviz yaprağı dişe fırça gibi sürülür ve diş beyazlar (KK-5).

3.1.6.16. El- Ayak Çatlakları

El ve ayak çatlakları cilt kuruluğu ya da soğuk havadan kaynaklı meydana gelmektedir. Modern tıbbın imkânlarına ulaşmanın zor olduğu zamanlarda halk arasında el ve ayak çatlaklarında aşağıdaki halk hekimliği uygulamalarına başvurulmuştur.

Akunduruk ya da karasakız çatlak olan yere konur. Çatlak olan yer bir bezle sarılır (KK-20, KK-52). Motor yağı çatlak olan yere sürülür (KK-2). El, tuz ile ovulur ve tuzsuz tereyağı ele sürülür (KK-52).

3.1.6.17. Erişiklik/ Erüşüklük/ Dışarlık

Erişiklik nedir? Sorusunu kaynak kişilere sorduğumuzda; erüşük kötü ruhların insanlara ekleşmesi (musallat olma) olarak bilindiği ve ekleşmenin de kötü güçlerin insan ruhunu ele geçirmesi olarak ifade edilmesidir. Kaynak kişilerin ifadelerine göre çok eskiden hoparlör yokken ezan sesinin her yere ulaşmadığını ve cinlerin akşam ortaya çıktığı rivayet edilmektedir.

Dışarlık veya erişiklik ekleşen kişilere uygulanan sağaltma yöntemleri şunlardır: Hocaya gidip muska yazdırılır ya da bir şişenin içine muska konulur içi su ile doldurulur. Hasta olan kişi günde bir kez muskalı sudan içer (KK-1, KK-7, KK-13, KK-15KK-39, KK-40, KK-52); ocak yanına gidilerek hasta olan kişi yatırılır ve ocağın üstündeki ağacın kenarlarına ip bağlanır (KK-13); dışarlık olan kişiyi hocaya okutmaya götürülür (KK-15, KK-36, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41, KK-45, KK-49); dışarlık olan kişi simsiyah bir tavuğun kanından bir damla içer (KK-4); eşek sütü içilir (KK-4); kötü ruhların ev halkına musallat olmaması için evin dış kapısına ya da bacaya cadıdiken/ cazıdiken (büyükboğa diken ya da şamdanlı diken) asılır (KK-1, KK-7, KK-11) ve hasta olan kişi ocak yanına gider ve orada uyur (KK-49).

3.1.6.18. Göbek Düşmesi

Halk arasında göbek düşmesi, kayması, çıkması, düşüklüğü, kaçması, göbek şişliği, eş düşmesi veya kayması, göbek kalkması, kursak kalkması, bazı yörelerde köbek düşmesi ifadeleri kullanılmaktadır. Göbek düşmesinin tıpta tam olarak bir adının olmadığı ifade edilmektedir. Göbek düşmesi hastalığının nedenleri arasında ağır nesne kaldırma, aşırı kilo, ani korku, ani ve aşırı hareketler olduğunu söylemiştir (URL 6, Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Göbek düşmesi ile ilgili Dereli ilçesinde uygulanan halk hekimliği uygulamaları: Bir kabın içine su konulur ve içine iğne atılır. Dua okunarak işaret parmağı tabak üzerinde döndürülür. Suyun içindeki iğne parmağa temas edince hasta şifa bulur (KK-1, KK-6, KK-52). Göbeği düşen kişi sırtüstü uzanır. Bir parça ekmek göbek deliğinin üstüne konur. Kibrit çöpü (iki veya üç tane), ekmeğe dik olarak batırılır. Ekmek üzerinde olan kibritler yakılır. Bir bardak, yanan kibrit çöplü ekmek üzerine kapatılır. Belli bir süre sonra bardak çekilir. Bir nevi vakumlama yapılmış olur (KK-8, KK-11, KK-13, KK-36, KK-39, KK-49, KK-52). Hiç kullanılmamış sabun kalıbı alınır. Sabun

kalıbı göbek deliğinin üstüne gelecek şekilde yerleştirilir. Yüzünkoyu yarım saat veya bir saat yatılır (KK-13). Hasta olan kişi üç kez takla atar. Üçüncü taklanın sonunda ayaklar duvara diklenir. Göbeğe elle bastırılır. Hasta olan kişi nefesini tutar. Eğer göbeği tık tık atarsa göbeği yerinde demektir (KK-15). Kalın tuz ısıtılır ve ısıtılan tuz beze sarılarak uyumadan önce göbeğe sarılır (KK-15, KK-20). Mıknatıs göbeğe sarılır (KK-15, KK-49). Taflan yaprağı sobada hafif ısıtılır. Deriyi yakmayacak ısıda göbeğe sarılır (KK-20).

Göbek düşmesinde göbeğin üstüne konan bardak ile vakumlama olur ve göbek çekilir. Sabun uygulamasında sabunun vücut ısısı ile eriyip oranın yumuşayacağı ve göbeğin tekrar yerine geleceği düşüncesindeyiz. Bu uygulamanın neden yapıldığı sorusuna karşılık annelerinden böyle gördükleri cevabını almaktayız. Takla atma ile yine göbeğin yerine geleceği düşüncesinde olmaları. Mıknatıs yöntemi de insanların mıknatısın çekim gücünü bildikleri için bu uygulamayı göbek çekmesinde kullanmaları işlevsellik özelliğinden bilmelerinden olmalıdır. Tuzun ve taflan yaprağının tedavide uygulanması da görülmekte olup şifa verdiği düşüncesindedirler. Suya atılan iğnenin dua ile tekrar göbeğin yerine gelme düşüncesi de bu uygulama içerisinde en ilgi çekici tedavi uygulamasıdır. Su ve dinsel unsurun birleşmesi ile bu uygulama gerçekleşir. Su kültüründe de değindiğimiz gibi su; canlıdır, şifa verir ve keramet gösterir. Hastalıklarda da sağaltma gücüne sahiptir.

3.1.6.19. Güneş ve Hamilelik Dönemi Lekeleri

Güneş lekesi, insan cildine renk veren melanin pigmentini sentezleyen melanosit hücrelerinin sayısının artmasına bağlı olarak özellikle yaz aylarında ciltte meydana gelen koyu renk değişimdir (URL 27, Erişim Tarihi: 17.04.2023). Gebelik döneminde östrojen ve progesteron hormonlarının salgılanmasıyla ve güneş ışınlarının yaydığı ultraviyoleye karşı hassasiyetin artmasıyla ciltte lekelenmelerin oluşması ile hamilelik dönemi lekeleri de meydana gelmektedir (URL 28, Erişim Tarihi: 17.04.2023).

Güneş lekesi için Dereli’de uygulanan halk hekimliği uygulaması şu şekildedir: Bir tabağa sirke ve biraz su eklenir. Bu karışım ile yüzdeki lekeler silinir (KK-10).

Hamilelik dönemi lekeleri için Dereli’de uygulanan halk hekimliği uygulaması şu şekildedir: Doğum yapan kadın doğumu bittiğinde yüzündeki teri saçları ile silerse yüzdeki çil ve lekeler gider (KK-1, KK-39); doğum yapmış kadın lohusa teriyle

yüzündeki teri saçıyla siler (KK-32, KK-33, KK-39); doğum anında anne, kırmızı eşarpla yüzündeki terleri silerse annenin yüzündeki lekeler gider ve güzelleşir (KK-10). Bu uygulamalar ile hamilelik sürecinde yüzde çıkan lekelerin geçeceğine inanılmaktadır.

3.1.6.20. Hemoroid/ Basur

Yunancada hemoroid kanama anlamına gelmektedir (Alabaz, 2007, s.29). Hemoroid teriminden ayrı basur ve mayasıl da kullanılmaktadır. Hemoroid, kalın bağırsağın son kısmı olan rektum ve anüste bulunan toplardamarların kesecikler meydana gelmesi durumudur. Toplardamarlarda kapakçık vardır ama buradakilerde yoktur. Burada genişleyen toplardamarlar varisler meydana getirerek makattan çıkabilirler ve bu durum hemoroidin ileri seviyesidir. Basur memeleri yerleştikleri yere göre iç ve dış hemoroid olarak ikiye ayrılmaktadır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.64).

Dereli'de hemoroid olan hastanın başvurduğu halk hekimliği sağaltma yöntemleri şunlardır: Kabuklu sülük toplanır. Pişirilir ve yenir (KK-6, KK-31); gaz yağı sürülür (KK-4); ısıtılmış tahta tabureye oturulur (KK-4); yivdin çileği saplarından ayıklanır bir kaşık çiğnemenen su ile yutulur (KK-1); soğan közde ısıtılır ve basura konur (KK-1) ve kirpinin eti yenir (KK-16, KK-31).

3.1.6.21. İdrar Yolu Enfeksiyonu

Üriner sistem enfeksiyonları diğer ismiyle idrar yolu enfeksiyonları, vücut dışındaki bakterilerin idrar yoluna girerek böbrekler ve üreterlerden mesaneye kadar olan enfeksiyon olarak oluşmaktadır. Enfeksiyon idrar yolunu etkilediği gibi böbrekleri ve mesaneyi de etkileyebilmektedir (URL 8, Erişim Tarihi: 30.01.2023).

İdrar yolu enfeksiyonu ile ilgili halk hekimliği sağaltma uygulamaları şu şekildedir: Kuru nane ya da yaş nane kaynatılır ve suyu içilir (KK-6); tuğla sobanın üzerinde ısıtılır, sobanın üzerinden alınan tuğlanın sıcaklığına hasta olan kişi oturur (KK-6, KK-15, KK-31); maydanoz kaynatılır suyu içilir (KK-15, KK-6, KK-24, KK-39, KK-40, KK-41); bir tane soğan ortadan ikiye bölünür ve haşlanır, haşlanmış soğan suyu ılık olarak içilir (KK-6, KK-39, KK-40); limon ve maydanoz kaynatılır, suyu içilir (KK-47).

3.1.6.22. İshal / Amel/ Cırcır

Değişik sebeplere bağlı olarak insanda günde 3-4 defadan fazla sulu dışkılama olup sıvı ve elektrolit kaybına neden olan bir sendromdur (Akdeniz, 2006, s.64). İshale neden olan durumlar; kötü beslenme, barsağın mikrobik ve mikropsuz iltihapları, barsak parazitleri, antibiyotikler, gıda alerjisi, vitamin eksiklikleri vs. gibidir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.284-285).

Dereli’de ishale amel veya cırcır da denilmektedir. İshal olan hastanın başvurduğu halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Haşlanmış patates yenir (KK-6, KK-31, KK-39, KK-40, KK-45, KK-49); bir kaşık kahve yenir (KK-6, KK-31, KK-39, KK-40, KK-41, KK-42); muz yenir ve kola içilir (KK-1, KK-6, KK-10, KK-45); pirinç haşlanır ve suyu hastaya içirilir (Kaya,2019, s.88; KK-40); pirinç haşlanır ve hastaya yedirilir (KK-49); su, tuz ve karbonat karıştırılıp içilir (KK-28); yoğurt yenir (KK-2, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41, KK-49, KK-52); kuru çay yenir (KK-10) ve ayva yaprağından çay yapılır (KK-52).

3.1.6.23. Kabakulak

Kabakulak, tükürük bezleri ve sinir dokularına yerleşen özel bir virüsün çocuk ve yetişkinlerde ortaya çıkardığı hastalıktır. Bu hastalık 15- 18 günlük bir kuluçka süresinden sonra meydana gelmektedir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.291).

Dereli’de kabakulak olan hastanın başvurduğu halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Kulağa sıcak tampon yapılır (KK-6, KK-39, KK-40, KK-41); kabak haşlanır suyu süzülür bir bezle boğaza sarılır (KK-1); kabak yaprağı ya da yavş denilen ot tavada ısıtılıp sarılır (KK-31).

3.1.6.24. Kabız

Kabız olma durumu bağırsak hareketlerinin seyrek ve yetersiz olmasıyla meydana gelmektedir. Kişide sık sık karın ağrısı ve aşırı gazlanma oluşabilmektedir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.292).

Dereli’de kabızlığın tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Bir parça sabun suda eritilir ve içilir (KK-21); kabak yemeği yenilir (KK-6); bir yemek kaşığı zeytinyağı içilir (KK-6); erikten hoşaf yapılır, suyu

içilir (KK-1, KK-31, KK-24); sabun fitil yapılır ve makata atılır (KK-23); suyun içine kestane balı konur ve içilir (KK-42).

3.1.6.25. Kanama

Atardamar, toplardamar veya kılcal damarlardan kanın çıkması durumuna kanama denilir. Kanamalar iç kanama ve dış kanama olarak ikiye ayrılmaktadır. İç kanama; damardan çıkan kanın vücudun doğal boşluklarından ya da içi boş olan organlarına akmasıdır. Dış kanama; yara ağzından kanın vücut dışına çıkmasıdır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.312-313).

Giresun Dereli ilçesinde kaynak kişilere dış kanama vakaları sorulmuştur. Kaynak kişilerin kesik, çizik ve yarık gibi durumlarda başvurdukları halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Kanayan yere tereyağı ve örümcekağı konulur, kan durur (KK-13); kesilen bölgeye tütün konulur (KK-14, KK-12, KK-40, KK-49); kan dursun diye kesik olan yere tuz bastırılır (KK-27); kanayan yere yaralanan kişi kendi idrarını yapar (KK-49).

3.1.6.26. Kanser

Kanser terimi, Latince "cancer" Yunanca "carcinos" sözcüklerinden gelmektedir (Bayık, 1989: 58). Kanser tıp diliyle vücuttaki dokulardan birine ait bir ya da birkaç hücrenin normal özelliklerinin dışında değişim göstermesi ve kontrolsüz şekilde çoğalması ile oluşan ve genellikle tümör meydana getiren hastalıktır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.319).

Dereli'de kansere yakalanmamak ve kanser olan hasta için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Kanser olmamak için ısırgan ve mendek yenir (KK-31, KK-42), ısırgan otunun kökü haşlanıp suyu içilir (KK-52).

3.1.6.27. Kansızlık

Kansızlık, kanda bulunan kırmızı kan hücrelerinin (alyuvar), hemoglobinin yahut her ikisinin eksikliğinden kaynaklı meydana gelmesidir. Kansızlığın nedenleri arasında demir eksikliği, alyuvar yapımının normalin altında olması, alyuvar yıkımının normalden fazla olması vardır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.32)

Giresun Dereli’de kansızlığın tedavisi için başvurulmuş halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Armut pekmezi yenir (KK1, KK-11, KK-10, KK-22, KK-36, KK-39); bol su içilir (KK-1) ve et ya da ciğer yenir (KK-10, KK-31, KK-45).

3.1.6.28. Kızamık

Özel bir virüsle meydana gelen, ağır bulaşıcı olan ve çocukluk döneminde görülen bir hastalıktır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.348; Kahraman ve Kaplan, 2020, s.175).

Giresun Dereli ilçesinde kızamık tedavisi için başvurulmuş halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Kızamık olan çocuğa şekerli su içirilir ve bu uygulama kızamığı dışarı atar (KK-31), helva yenir (KK-1)

3.1.6.29. Kıl Dönmesi

Deri altı kistinin deri altında biriken atıkları kıl, yağ, epitel doku ve diğer deri dokusunun içinde birikmesi ve iltihaplanması ile meydana gelmesine kıl dönmesi denir (URL 29, Erişim Tarihi: 18.04.2023). Ciltte meydana gelen kıl dönmesi için uygulanan halk hekimliği yöntemi şu şekildedir: Kılın çıkabilmesi için ucu açılır ve akunduruk konur (KK-20).

3.1.6.30. Kırık-Çıkık-Ezik

Kemiğin anatomik bütünlüğünün bozulmasına kırık denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984:345). Bir eklemi oluşturan kas, bağ ve kemiklerin arasındaki yapısının bozulmasına çıkık denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.117). İnsan derisinin bir yere sıkışması ve ağır bir kütle ile ezilmesi sonucuyla o bölgenin kan toplaması, acıması ve morarması gibi belirtilerin göstermesine de ezik denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.191).

Giresun Dereli ilçesinde Kırık-çıkık-ezik tedavisi için başvurulmuş halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Bal ve bal mumuna daldırılan bez, kırık olan bölgeye sarılır (KK-4). Sabun rendelenir ve içine yumurta kırılır. İki yoğrulur ve harç olur. Bu harç kırık kola sarılırdı. Hartama veya çubuklarla alçı şeklinde yapılırdı (KK-8). Sabunlu sıcak su ile çıkık olan yer yıkanır ve o bölge çekilir. Üzeri poşet ya da bez ile sarılır (KK-13). Ezik olan bölgeye et sarılır (KK-15). Çıkık olan yer çekilir hartama ile sarılır (KK-15). Ezik olan yere pezik ısıtılıp sarılır (KK-22). Zeytin dövülür ve ezik olan

yere konur (KK-31, KK-52). Kırık olan yerin siyah kanı sıcak su ile alınır eğer siyah kan alınamazsa bu sefer koyunun akciğeri sarılarak alınır. Sonra bir yamalığa akunduruk ve petek mumu eritilerek serilir ve sarılır. Hartama ile alçıya alınır. Akunduruk ile yapılmaya alçı diyoruz. Ama bu tedaviyi bilen kişi yapmalıdır (KK-57).

3.1.6.31. Kuduz

Sıcakkanlı ve et yiyen hayvanların tükürük bezlerinde bulunan kuduz virüsünün salya yoluyla yaraya bulaşarak merkezi sinir sisteminde birikip ölümle sonuçlanan bir hastalıktır (Demirhan Erdemir, 2017, s.72).

Giresun Dereli ilçesinde kuduz için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemi şu şekildedir. Köpek tarafından ısırılan kişi takip edilir. Hastanın gözünde kızarıklığın olup olmadığı veya sudan korkup korkmadığı gibi tepkileri takip edilirdi. Köpek de yedi gün boyunca bir yere kapatılırdı (KK-40). Kuduz bir köpek birini ısırıldığında ısırılan kişi ısırıldığı günün yedinci gecesi uyutulmaz. 7. gün olduğunda 24 saat boyunca kuduz köpek tarafından ısırılan kişi uyumaz eğer uyursa kuduz olur. Ayrıca ısırılan kişi 7,14,21 ve 40. gün kesinlikle uyumaz (KK-12). Kaynak kişi bu bilgiyi bir büyüğünden dinlediğini sözlerine ekledi.

3.1.6.32. Mantar/ Egzama

Mantar, bir enfeksiyon hastalığı olup tek hücreli mantarların derinin üzerinde kızarıklık, kaşıntı, iltihaplanma ve şişliklere sebep olması durumudur. Mantar türleri vücudun çeşitli yerlerinde görülebilmektedir: el, ayak, yüz, vücut, kafa derisi gibi (URL-41, Erişim Tarihi: 29.01.2023)

Egzama (atopik dermatit); deride kuru ve yoğun kaşıntıya neden olan kronik bir cilt rahatsızlığı olarak görülmektedir. Kalınlaşmış deride kesiklere ve ciltte kaşıntılara neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda bir proteinin eksik veya hatalı üretiminin olduğu, bu nedenle çevreden gelen alerjen maddelere karşı genetik faktörlerden dolayı cildin daha geçirgen olduğu ve bulgular ile genetik ve çevresel faktörler egzamanın nedeni olarak görülmüştür (URL- 42, Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Giresun Dereli’de mantar ve egzama tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Maya, ayaktaki mantara ve egzamaya iyi gelir (KK-12); sirkeli su yapıp mantarlı yere sürülür ve bu uygulama üç dört kez tekrarlanır (KK-

13); ayak parmakları ıslanır toz kına dökülür ve yoğrulmuş kına da mantar olan yere sürülür (KK-15, KK-6, KK-36, KK-10); ayak kaşıntısını önlemek için parmaklar iple boğulur ve iğne batırılır (KK-31)

3.1.6.33. Mide Bulantısı

Mide; sindirim sisteminin, yemek borusu ile onikiparmak bağırsağı arasındaki bölümdür (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.398). Midede huzursuz ve rahatsız edici durumun olması ile mide bulantısı meydana gelmektedir ve mide bulantısının olması bir problemin belirtisi olabilmektedir (URL 30, Erişim Tarihi: 18.04.2023).

Dereli'de mide bulantısını gidermek için başvurulmuş halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Karbonat içilir (KK-31); sirke içilir (KK-31); seyir halindeki arabada mide bulantısı olan kişi, çok az (pet şişe kapağı kadar) mazot içer (KK-4, KK-36); biraz kahve yenir (KK-36); bir küp şekere biraz benzin damlatılıp yenilir (KK-10); nane çayı içilir (KK-42).

3.1.6.34. Mide Yanması / Mide Ekşimesi

Mide yanması, mide asidinin yemek borusundan yukarıya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Mide yanması ya da ekşimesine gastroözofageal reflü, gastrit veya helicobacter pylori enfeksiyonu gibi bazı tıbbi durumlar neden olmaktadır (URL 31, Erişim Tarihi: 18.04.2023).

Dereli'de mide yanmasını gidermek için başvurulmuş halk hekimliği sağaltma yöntemi şu şekildedir: Bir bardak soğuk süt içilir (KK-6, KK-22, KK-10); karbonat su ile karıştırılıp içilir (KK-44, KK-45); bir tane elma yenir (KK-8, KK-36); sodaya limon sıkılır ve içilir (KK-46).

3.1.6.35. Nasır

Deri tabakasının uzun süre basınç ve sürtünme sonucu derinin belli yerlerinde derinin kalınlaşması durumuna nasır denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.408). Nasır tedavisi için uygulanan halk hekimliği sağaltması şu şekildedir: Gece uyumadan önce limon kesilir. Kesilen limon bezle sarılır. Nasırın ödü çıkana kadar bu işlem devam eder (KK-1).

3.1.6.36. Nazar

Nazar sözlük anlamı olarak;

1. Bakma, bakış.
2. Göz atma, gözetme, nezâret.
3. Fikir, düşünme, mülâhaza, niyet.
4. Dikkat.
5. İltifât, teveccüh.
6. Huzur, kat, yan, ön, nezd.
7. Göz değmesi, bazı insanların bakışlarıyla maddî ve mânevî gelmesi (Doğan, 2013, s.1296) gibi anlamları ifade etmektedir. Doğan (2013), nazar değmenin; göz değmesi olduğu ve kişiyi zarara uğrattığını ifade etmiştir.

Nazarlanma veya göze gelme Türk anlatılarında da yer almaktadır. Er Töştük destanında nazara gelen Er Töştük'ün oğlu nazardan dolayı canından olmuştur. Destanda, Er Töştük oğlunu över ama babanın nazarı oğluna değer. Er Töştük'ün oğlu birden bire düşer ve ölür. Kırgızların göze gelme deyimi için burada “babanın dili öttü” ifadesini kullanmışlardır (Ögel, 2010, s.546). Nazarlanma ile ilgili örnekleri sözlü kültürün içerisinde bulabilmekteyiz. Nazar kavramını sadece Anadolu'da değil diğer Türk boylarında da görülmektedir.

Nazarlanmanın sağaltılması için ateşin parçasından yararlanılarak yapılan uygulamalar: Yeni doğum yapan anne ve bebeğin üzerindeki nazarı sağaltmada, yanan sobadan köz alınır ve bir tabak içine konulur. Üstüne şeker saçılır ve çıkan duman anne ve bebek tarafından koklatılır (KK-2, KK-55). Bir çay kaşığı şeker közün üstünde tütsülenir (KK-13, KK-30). Eve gelen misafir eteğini sobaya silkeler (KK-15). Nazarlayan kişi biliniyorsa onun kıyafetinden bir parça ya da saç teli alınır. Alınan şeyler közün üstüne atılır. Çıkan buğu nazar olan kişinin etrafında ya da başında çevrilir (KK-15). Kahve, ocağın üstüne dökülerek tütsü yapılır (KK-10). Defne yaprağı bir tabak içinde yakılıp tütsü yapılır (KK-10). Nazar olan bebeğe tuz tütsüsü yapılır (KK-10). Eve gelen misafirin ardından kül dökülür (KK-15, KK-37). Hastalan kişi ve su okunur. Nazarlanan kişinin yüzüne üç kez okunmuş su serpilir (KK-53).

Çocuk nazarlanmasın diye kötü elbise giydirilir, tavuk pisliği boynuna takılır (KK-53). Bebek nazarlanmasın diye bebeğin alına is (kara) sürülür (KK-20, KK-12, KK-30, KK-37, KK-39, KK-40, KK-41, KK-45, KK-48). Tuva inancına göre bebek ile

akşam bir haneden diğer haneye geçerken bebeğe kazan altından alınan kül sürülür. Gündüz bebekle cenaze çıkan evin yakınlarından geçilirse kazanın içindeki kül bebeğin yüzüne sürülür (Lvova vd., 2013a, s.174). Giresun Dereli ilçesinde ise bebeklerin nazarlanmaması için yüzüne kara/ is sürüldüğü kaynak kişiler tarafından ifade edilmiştir. Bebek ya da çocuk nazarlanmasın diye yüzüne kara sürülür. Yüze sürülen kara, çocuğu çirkin göstereceğine inanılır. Hatta bu uygulama ile çocuğa bakan kişinin ilgisinin yönünün değiştirilmesi amaçlanmıştır. Yüzdeki karaya bakılarak çocuğun güzelliğinin fark edilmemesi düşünülmüştür. Böylece nazara engel olmak için yüze is sürme uygulaması yapılmıştır.

Kutsal kitaptan faydalanılarak, bir veya üç kez Sübhaneke duası, Fatiha, İhlas, Nas, Felak ve Ayetel Kürsi Sûreleri okunur (KK-1, KK-2, KK-13, KK-15, KK-16, KK-17, KK-30, KK-36, KK-37).

Diğer uygulamalar; nazarlanan kişinin kulağına kesik atılır ve kan çıkarılır (KK-6), nazarlanmamak için tavuk pisliği üstte taşınır (KK-40) ve mavi boncuk takılır (KK-52).

3.1.6.37. Ödem

Vücut dokularında aşırı sıvı artışına ödem denir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.431). Dereli ilçesinde ödem ile ilgili halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Bol su içilir (KK-6) ve tuzlu yemek yenilmemelidir (KK-1).

3.1.6.38. Öksürük

Solunum yolları mukozasının uyarılmasıyla solunum yolunu tıkayan ve yabancı maddeleri atmaya yarayan vücudun savunma refleksi öksürüktür. Derin bir nefes almanın ardından gırtlak girişinin kapanması ve açılmasıyla havanın ve içerde bulunan yabancı maddelerin gürültüyle dışarı atılması öksürükle meydana gelmektedir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.432).

Dereli ilçesinde öksürük ile ilgili halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir. Ballı süt içilir (KK-6, KK-36, KK-10, KK-37, KK-39, KK-40, KK-41); ayva yaprağı çayı içilir (KK-6, KK-11, KK-36, KK-10); pekmez tereyağı ile macun yapıp yenir (KK-6, KK-10); turşu kavurması sıcak sıcak yenir (KK-6); zeytinyağı, karabiber, zencefil ve limon suyu karıştırılıp içilir (KK-10).

3.1.6.39. Pamukçuk

Pamukçuk (Moniliyazis), Candida Albicans denilen mantar çeşidinin genellikle ağızda oluşturduğu enfeksiyondur. Hayatın ilk aylarından itibaren görülebilen bir hastalıktır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.403). Dereli ilçesinde pamukçuk ile ilgili halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Karbonatlı su ile ağız çalkalanır (KK-6, KK-10, KK-49, KK-52) ve temiz bir bezle ağzın içi temizlenir (KK-10).

3.1.6.40. Prostat

Prostat, erkek vücudunda mesanenin altında yer alan içerisinden üretranın geçtiği ve spermleri testislerden getiren salgı bezine denir. Prostat iltihabı, iyi huylu prostat büyümesi ve prostat kanseri olarak prostat hastalıklarını sınıflandırmak mümkündür (URL 32, Erişim Tarihi: 18.04.2023). Prostat iltihabı ile ilgili Dereli ilçesinde uygulanan halk hekimliği sağaltma yöntemi şu şekildedir: Kabak çekirdeği içi yenir (KK-4).

3.1.6.41. Saç Bakımı

İnsan için en değerli estetik unsurlardan biri de saçlardır. Saçların bakımlı ve canlı olması için bazı doğal ürünlere başvurulmaktadır. Dereli ilçesinde saç bakımı için başvuru alan uygulamalar şunlardır: Siyah üzüm ağacının dalı kırılır ve oraya bir şişe konur. Kırılan daldan az az gelen sıvı ile şişede su birikir. Şişede biriken üzüm dalının suyu ile saç yıkanır ve saç gürleşir (Kaya, 2019, s.90; KK-10); nisan ayında yağın yağmur ile saçlar yıkanır (KK-25); saça kına yakılır (KK-1, KK-10); ısırgan suda haşlanır, süzülür ve suyu ılık olduktan sonra ısırgan suyu ile saçlar yıkanır (KK-25).

3.1.6.42. Saçkıran

Tıp dilindeki Alopesi Areata, halk dilinde saçkırandır. Saçkıran, savunma hücrelerinin kendi vücudundaki hücreleri yabancı olarak görüp kendi kıl köklerine saldırmasıdır (URL 33, Erişim Tarihi: 18.04.2023). Giresun Dereli ilçesinde saçkıran tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemi şu şekildedir: Bir diş sarımsak ortadan ikiye bölünür. Saçkıran olan bölgeye bölünmüş sarımsak sürülür (KK-6, KK-25, KK-10); sarımsak sürülür ve hemen ardından zeytinyağı ve limon karışım

olarak saçkıran olan yere sürülür (KK-10); saçkıran olan yere kesik atılır ve sarımsak sürülür (KK-45).

3.1.6.43. Sarılık

Sarılık; cildin ya da skleraların (göz akı) sararması ile belirginleşir. Kandaki safra pigmentlerinin artışına bağlıdır. Sarılık genellikle karaciğer hastalıkları, yeni doğan, siroz ve safra yollarının tıkanması (taş, tümör) ya da eritrosit yıkımının arttığı bazı kan hastalıklarına bağlı olmaktadır (URL-4, Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Sarılık olan bebek devamlı uyur ve yüzü sararmaya başlar. Bebeğin sarılık olmasını engellemek için ve bebek sarılık olduğunda aşağıdaki halk hekimliği inanış ve uygulamaları yapılmaktadır.

Sarılık olan bebek; sarı kıyafet, altın veya sarı çiçek üstünde yıkanır (KK-13, KK-15, KK-37, KK-39, KK-40, KK-4, KK-43, KK-45, KK-46, KK-47, KK-49). Mıknatısın benzer kutupları birbirini itmektedir. Yöre halkı da bu konuda benzer ile benzeri iteceği inanışı içinde olmuş olmalıdır. Lakin bu uygulama için iki ayrı inanış ortaya çıkmaktadır. Bebeğe kırk gün boyunca sarı kıyafet giydirilmez (KK-15, KK-36, KK-10, KK-45) uygulaması yöredekiler için birbirine zıt uygulamalardır. Bir taraftan sarılığı önlemek için sarı renk kullanılırken bir taraftan da sarılığı çağdırmamak adına sarı renk kullanılmamaktadır.

Yeni doğan bebeğin sarılık olmaması için bebeği bol bol emzireceksin ve ışığın altında tutacaksın (KK-8, KK-15, KK-39, KK-40, KK-41, KK-45). Bu uygulamalar ise sağlık kuruluşlarının bilgilendirmesiyle ortaya çıkmıştır.

Sarılık, bebeklerin yanı sıra yetişkinlerde de görülen bir hastalıktır. Yetişkinlerde uygulanan halk hekimliği inanış ve uygulamalarından kesik atılarak kan çıkarma uygulaması görülmektedir. Sarılık olanın kulağına çizik atılır ve idrar içirilir (KK-32, KK-33). Üst damağa çizik atılıp kan çıkarılır (KK-32, KK-33, KK-53). El parmaklarının ucuna ve alnın belli noktalarına ufak kesikler atılır (KK-50, KK-53). Domuzaşığı bitkisi hasta olan kişiye koklatılır ve burundan sarı sıvı akar. El ve ayak parmaklarına jiletle ufak çizikler atılır ve kan çıkartılır. Çene, burun ve alına hafif jilet değdirilir ve kan çıkartılır (KK-6).

Kayısıya sağlıklı birinin idrarı damlatılır. Kayısı üç gece ayazda ya da soğukta bekletilir. Sonra sarılık olan kişi bunu yer (KK-33). Sarılık olan kişi camış yoğurdu yemelidir (KK-51).

3.1.6.44. Ses Kısıklığı

Gırtlaktaki ses tellerinin birleşerek aradaki boşluğun kapanmasıyla ses oluşmaktadır eğer bu boşluklar tam anlamıyla kapanmazsa ses kısıklığı meydana gelebilmektedir. Ses kısıklığı bir hastalığın haberci olarak görülebilir (URL 34, Erişim Tarihi: 18.04.2023). Giresun Dereli ilçesinde ses kısıklığı için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Çiğ yumurta içilir (KK-7, KK-10) ve sıcak süte kestane balı eklenip içilir (KK-4).

3.1.6.45. Siğil/ Kurbağagözü

Derinin üst tabakasına yerleşen HPV (Human Papilloma Virüs) virüsünün oluşturduğu enfeksiyondur ve bu virüs temas yoluyla bulaşmaktadır. Siğiller vücudun herhangi bir yerinde meydana gelebilmektedir (URL 35, Erişim Tarihi: 18.04.2023).

Dereli’de kurbağagözü olarak bilinen siğil deride meydana gelen bir tür hastalıktır. Bu hastalığın tedavisi için kimi zaman halk hekimliği uygulama ve yöntemlerine başvurulmaktadır.

Eldeki parmakta çıkıntı şeklinde olan hastalıklı bölge için kurbağa bulunur. Kurbağa, siğil olan yerde Fatiha ve İhlas Sûreleri okunarak dairesel şekilde çevrilir. Kurbağaya, “Al gözünü ” denilerek bu işlem son bulur. Kurbağa daha sonra doğal ortamına bırakılır (KK-1, KK-10, KK-37). Burada analogik ilişki kurulduğu görülmektedir. Kurbağagözü hastalığının tedavisi için yine canlı kurbağadan yararlanılmıştır. Yapılan uygulama ile insanlarda kurbağanın gözünü alıp gideceği inancı olmalıdır.

Tuzdan yararlanılarak yapılan uygulamalar: Kalın tuz ele alınır ve siğil olan yerin etrafında tuz çevrilerek dua okunur. Okunmuş tuz çeşmenin yanına konur. Tuz eridikçe kurbağa gözü kaybolur (KK-1, KK-13, KK-45). İhlas Sûresi kırk defa okunarak tuz, siğil olan yerde çevrilir. Okunan tuz dere kenarına dua edilerek gömülür (KK-23). Tuz veya su okunarak yapılan sağaltmalar etkili olmaktadır (KK-53). Gece ay ışığı altında kalın tuzu siğilin etrafında dolaştırırsın (KK-10).

Suya atılan okunmuş tuz ile hastalığın gideceğine inanılmaktadır. Frazer, Altın Dal kitabında Ceram'ın iç bölgelerinde, çiçek hastalığı ya da bir başka hastalık arttığında rahibin bütün eve kutsanmış dallarla vurup denize kadar gitsin diye sopaların nehre atıldığı; Rusyalı Wotyaklar'ın şeytanları köyden kovmak için kullanılan sopaları ırmağa bırakıldığı ve Baar adalar denizinde, köylünün hastalığını deniz ile göndermek ve şeytanları kandırmak için tekneye hasta insanları temsil edecek yapma bebeklerin bırakıldığı gibi su ile hastalıkların gönderildiği örnekleri yer almıştır (Frazer, 1992, s.173-174). Benzer örnek ile siğil tedavisinde karşılaşılmaktadır. Suyun akarak alıp götürmesinden dolayı sağaltma uygulamalarında da başvurulmaktadır. Hastalık tuza aktarılarak su ile akıp gitmektedir.

Bıçak, siğil olan yerin etrafında dolaştırılarak dua okunur (KK-15). İhlas Sûresi üç kez okunarak siğle yaprağı ile siğil olan yerde çevrilir (KK-30). Evin ilk çocuğunun saç teli ile İhlas Sûresi siğilin etrafında dolaştırılarak okunur. Saç teli siğile bağlanır (KK-29). Karaavu yaprağı, siğil olan yerin etrafında İhlas Sûresi okunarak çevrilir. Yaprak kurudukça siğil de kurur (KK-31). İncir yaprağından çıkan süt siğil olan yere sürülür (KK-36). Siğilotu, siğil olan yere sarılır (KK-43). Süt kesigi, siğil olan yere sürülür (KK-43). Bıçağın sembolik olarak kesme işlevinde olduğundan siğilin de bıçak vasıtasıyla kesileceğine inanılmaktadır. Karaavunun kurumasıyla siğilinde kuruyup düşeceğine inanılmaktadır. İncir sütünün asidik bir yapısı olduğundan siğili yakarak kurutacağı düşünülmektedir. Saç telinin kesici etkisi olduğu için tedavide uygulandığı görülmektedir. Lakin buradaki şart evin ilk çocuğunun saç teli olması gerekmektedir. Bu tedavide uygulanan saç telinin evin ilk çocuğuna ait olması ilginçtir.

3.1.6.46. Soğuk Algınlığı / Grip

Soğuk algınlığı; öksürük, boğazda rahatsızlık hissi ve burun akıntısı gibi belirtilerin olduğu, virüslerin ve en sık rinovirüs olmak üzere hastalığa neden olan boğaz ve burun mukozasının enfeksiyonudur (Gökdemir ve Ersu, 2010, s.39).

Solunum yoluyla bulaşan grip, influenza virüsleri tarafından hastalığa neden olan enfeksiyondur (Kaygusuz ve Gül, 2018, s.329).

Kış ayları ve mevsim geçişlerinde sıkça karşılaşılan soğuk algınlığı ve grip insan hayatını kısıtlamaktadır. Son üç yıldır dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan Covit-19 sebebiyle günümüzde insanlar soğuk algınlığı ve gribin belirtilerini Covit-19 belirtileri

sanarak hastanelere müracaat etmektedir. Öncelikli olarak modern tıptan faydalanılmaktadır. Bunun yanı sıra alternatif olarak geleneksel halk hekimliğine de başvurulma görülebilmektedir.

Giresun Dereli ilçesinde soğuk algınlığı ve grip tedavisi için başvurulmuş halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: İki baş sarımsak soyulur ve sarımsak dişleri doğranır. Tereyağında sarımsaklar kavrulur ve yenir (KK-1, KK-36, KK-10); sarımsaklı süt içilir (KK-2, KK-36, KK-10); keçi sütü içilir (KK-30); bol sarımsaklı paça çorbasına biber koyulur, yenir ve terlenir (KK-3); ıhlamur çayı içilir (KK-49); bol sarımsaklı helle yenir ve terlenir (KK-49).

3.1.6.47. Suçiçeği

Suçiçeği, bir DNA virüsü olan varisella zoster virüsünün meydana getirdiği hastalıktır. Çocukluk döneminde damlacık, hava yolu ve temas ile suçiçeği bulaşmaktadır (Dilek vd., 2015, s.360).

Giresun Dereli ilçesinde suçiçeği tedavisi için fazla bir bilgiye ulaşılmamıştır. Başvurulmuş halk hekimliği uygulama yöntemi şu şekildedir: Soğuğa çıkılmaz, soğuk suçiçeğine iyi gelmez (KK-31).

3.1.6.48. Tansiyon

Kanın atardamar duvarlarına yaptığı kan basıncına tansiyon denir ve kan basıncı sayesinde kan, vücuttaki bütün organ ve dokulara kadar nakledilebilmektedir. Bu organ ve dokular varlıklarını kan basıncı ile devam ettirerek gerekli maddeleri kandan almaktadır. Büyük ve küçük tansiyon olarak belirli normal değerler olup bu değerlerin altına düşmesi ve üstüne çıkması sağlığı tehdit edebilmektedir. Büyük tansiyon, kalbin kasılması sırasındaki ölçülen tansiyon olup yetişkin bireyler için normal değerleri 10-14 cm civa basıncı arasındadır. Kalbin gevşediği esnada ölçülen kan basıncı ise küçük tansiyondur ve normalde 9 cm. civa basıncını geçmemesi gerekmektedir (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.519).

Giresun Dereli ilçesinde tansiyon tedavisi için başvurulmuş halk hekimliği uygulama yöntemleri şu şekildedir: Tansiyon düşmüşse tuzlu ayran içilir (KK-22); karanlık yerde beklemek tansiyonu düşürür (KK-6); limonlu su içmek tansiyonu düşürür (KK-6); tansiyon yükseldiğinde çiğ sarımsak yenir (KK-1); yüksek tansiyonu

olan kişi ceviz içini, bir bardak suya koyar ve suda bir veya iki gün bekletir. Daha sonra bu sudan içer (KK-1).

3.1.6.49. Temre/ Temriye

Alerjik reaksiyonlar ve bakteriler haricinde pek çok çevresel unsurlar ile oluşmakta belirtileri egzama ile benzerlik gösteren bir cilt hastalığıdır. Cilt temizliğine yeterince özen göstermeyen bireylerde temriye görülme riski çok fazla olmaktadır (URL 36, Erişim Tarihi: 30.01.2023).

Giresun Dereli ilçesinde temrü tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama yöntemleri şu şekildedir: Yepelek ot bulunur ve bu ot temrü olan yerde çevrilir. Bu eylem gerçekleşirken de İhlas Sûresi okunur. Okunan ot bacaya konur. Bacaya konan ot kuruyunca temrü de kurur (KK-13, KK-1, KK-6); incir ağacının yaprağının sütü temre olan yere sürülür (KK-1, KK-40); iğne, temre olan yerde dua okunarak çevrilir (KK-40).

3.1.6.50. Tırnak Dolaması

Dolama parmak boğumlarında, tırnak diplerinde veya alt kısımlarında bakteri üremis sonucu ortaya çıkan iltihaplı durumdur. Tıp dilinde bu hastalığın adı paronişidir ve bu hastalık sadece bakteriyel sebeplerden olmamakla birlikte virüs ve mantardan da oluşabilmektedir. Apse oluşumuyla dolama olan bölgede ağrı ve acı meydana gelebilmektedir (URL-12, Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Giresun Dereli ilçesinde tırnak dolmasının tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama yöntemleri şu şekildedir: Sinirotu yaprağı ısıtılıp o parmağa sarılırdı (KK-8, KK-13, KK-15); çam sakızı dolamalı yere sürülüp bir gece kalıp iltihabı çekerdı (KK-8); ala veya sarı ineğin burnuna sokulur (KK-11, KK-13, KK-6, KK-38); pezik yaprağı çiğden sarılır (KK-13, KK-39).

3.1.6.51. Uykusuzluk

Uykusuzluk (insomnia); insanın uykuya geçmede, uykudan erken uyanmada ve tekrar uykuya dönememede yaşadığı uyku bozukluğu durumudur. Stres, seyahat, kötü uyku alışkanlıkları, akşamları çok geç yemek, tıbbi ilaçlar, ruh sağlığı problemleri vs.

durumları uykusuzluğun nedenleri olarak görülmektedir (URL 43, Erişim Tarihi: 20.04.2023).

İnsan hayatının kalitesi olarak görülen uyku yaşamımızda çok önemlidir. Uykusuzluk gibi durumun olması ile insanın sağlığında ve yaşamındaki kalitede bozulmalar meydana gelmektedir. Uyku ilaçları kullanmak yerine insanlar doğal kaynaklara yönelmişlerdir. Buna göre Dereli ilçesinde uykusuzluk problemine karşı uygulanan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şunlardır: Uykunun gelmesi için bir tabak yoğurt yenir (KK-6, KK-36); papatya çayı içilir (KK-25); gece yatmadan önce bir elma yenir (KK-8)

3.1.6.52. Uyuz

Sarcoptes Scabiei isimli eklem bacaklı parazitin hastalığa yol açmasına uyuz denir. Uyuz bulaşıcı ve kaşıntılıdır (Ak, 2020, s.20). Günümüzde pek rastlanılmayan uyuz hastalığına Dereli ilçesinde geçmişte uyuz olan kişilerin başvurduğu halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Uyuz olan kişi küllü su ile yıkanır (KK-2, KK-11, KK-34, KK-38); barut sürülür (KK-31); arapsabunu ile yıkanılır (KK-7); uyuz olan kişinin kıyafetleri ütülenir (KK-10).

3.1.6.53. Yanık

Derinin ya da deri altına ısı, elektrik, kimyasal maddeler ve radyoaktif ışınlar maruz kalarak meydana gelen doku zedelenmesine yanık denir (Tuna ve Çetin, 2010, s.2). Uzun zaman güneşe maruz kalma, sıcak sıvılarla kısa zaman temas ve gaz patlamaları ile meydana gelen yanıklar birinci derece yanıklardır. Ağrılı ve çok hassas olan bu yanık ile cilde kuruluk ve kızarıklık meydana gelmektedir. Ciltte hasar yüzeyseldir ve iyileşme süresi bir haftadır. Aleve kısa zaman maruz kalarak veya çok sıcak sıvılarla temasta ikinci derece yanıklar meydana gelir. Bu yaralar birinci derece yanıklara göre biraz daha derindir. Yanıklarda sıvı toplanır oldukça ağrılı ve hassastır. Alevlere ve sıcak maddelere uzun süre temas sonucunda üçüncü derece yanıklar oluşmaktadır. Deri köşeleşmiş, kuru, kömür gibidir. Sinir uçlarının ölmesinden dolayı ağrı yoktur (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.582).

Dereli ilçesinde yanık tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemleri şu şekildedir: Yumurta kısıp ateşte yağı çıkana kadar pişirilir, yanığın

üzerine pişirilen yumurtanın yağı tüy ile sürülür ve yanık iyileşene kadar bu yöntem uygulanır (KK-11, KK-13); yanan bölgeye diş macunu ya da tuz sürülür (KK-15, KK-27); yanık olan yere yoğurt sürülür (KK-11, KK-27, KK-45, KK-49); çürük elma sürülür (KK-2, KK-29, KK-52); yumurtanın bir yüzü pişirilir diğer yüzü pişirilmeden yanık olan yere konur (KK-30); sarımsak tuzsuz yağ ile kavurulur ve bu uygulamadan çıkan sarımsak suyu tavuk tüyü ile yanık olan yere sürülür (KK-28); kabuklu sülüğün kabuğu kavrulur, dövülür, elekten geçirilir ve elde edilen un kıvamı yanık olan yere sürülür (KK-28); patates kabuğuyla rendelenip yanığın üzerine konur (KK-10); toprak sarılır (KK-36); yumurta akı bir kapta çırpılır ve yanık olan yere sürülür (KK-37, KK-40, KK-45); yoğurt ve mısır unundan karışım olur. Karışım yanık olan yere sürülür ve pamuklu bir bezle o bölge sarılır (KK-52).

3.1.6.54. Yaralar

İnsan dokusunda delici, kesici ve batıcı aletler ile fiziksel yolla; asit ve alkali maddeler kimyasal yolla ve aşırı sıcak ya da soğuk ile yaralar meydana gelmektedir. Bu durumda insan dokusunda bozulmalar oluşmaktadır (Sağlık Ansiklopedisi, 1984, s.584).

3.1.6.54.1. Ağız Yarası/ Aft

Ağız ve yanakların iç kısmında, diş etlerinde, dil ve dil altında, damaklarda meydana gelen mukozal hasarlara ağız yarası nedir. Eğer yaralarda iltihaplı bir görünüm ve şişlik varsa buna da aft denir (URL 37, Erişim Tarihi: 20.04.2023). Aft, tek veya çok sayıda ülserasyonların ve en sık karşılaşılan Rekürrent Aftöz Stomatit oral mukozal ülseratif hastalıklarından bir tanesidir. Ağız mukozasının ağırlı olması ve bu hastalığın tekrarlanması yaşanmaktadır (Karapınar ve Ünür, 2018, s.62).

Giresun Dereli ilçesinde ağız yarası ve aft tedavisi için başvuru alan halk hekimliği uygulama yöntemleri şu şekildedir: Tuzlu su ağızda çalkalanır (KK-6, KK-31, KK-36, KK-38, KK-39, KK-40, KK-41); karbonatlı su yapılır ve ağızda çalkalanır (KK-6, KK-25, KK-31, KK-36, KK-40, KK-49) ve sirkeli su ile gargara yapılır (KK-49). Bu uygulamalar ile ağızdaki bakteriler temizlenir ve aft geçer. Ağız yarası ile ilgili dini unsurlardan faydalanılarak sağaltma uygulandığı da görülmüştür. Uygulama şu şekildedir: Okunmaya gidilir. Kadın, dua okur ve “Bir şey söyleyeceğim, yaklaş.” der.

Sonra hasta olan kişinin ağzına tükürür. Hasta olan kişi tiksindir ve tikslenme ile ağız yarası geçer (KK-45). Bu uygulama ile de hastalığın geçeceğine inanılır.

3.1.6.54.2. Cilt Yarası

Cilt bütünlüğünün bir hastalık nedeninden ya da dış etkenlerin darbelerinden meydana gelen bozulmalardan dolayı ciltte oluşan yaralardır (URL- 38, Erişim Tarihi: 29.04.2023).

Giresun Dereli ilçesinde cilt yaraları için başvuru alan halk hekimliği uygulama ve yöntemi şu şekildedir: Çaput yakılır ve yanan çaput külü yaralara konur (KK-12); keten bez yakılır ve kalan külü bez ile sarılıp yaraya sarılır (KK-31).

3.1.6.55. Zehirlenme

3.1.6.55.1. Sindirim Yolu ile Zehirlenmeler

Ağız yoluyla alınan toksik maddelerin yol açtığı zehirlenme; bozuk besinler, zehirli mantar türleri, yüksek dozda ilaç alınması, temizlik ürünleri gibi kimyasal maddelerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak içilmesi, sindirim yoluyla gerçekleşmektedir. Gıda zehirlenmesi, kimyasalların yutulması ve ilaç zehirlenmeleri gibi durumlar sindirim yolu zehirlenmelerini kapsamaktadır (URL-44, Erişim Tarihi: 29.09.2023).

3.1.5.55.2. Solunum Yolu ile Zehirlenmeler

Tüp kaçağı, baca sızıntısı, egzoz gazı gibi nedenlere bağlı olarak karbonmonoksit gazının solunmasıyla meydana gelen zehirlenmeler solunum yolu ile zehirlenmelerdir (URL-44, Erişim Tarihi: 29.09.2023).

Sindirim ve solunum yoluyla zehirlenmelere Dereli yöresinde cüğerlenme veya cüherlenme de denilmektedir. Zehirlenmede başvuru alan halk hekimliği uygulamaları şunlardır: Zehirlenen kişi kusmalıdır (KK-47); ham meyve yenildiğinde, eski zamanlarda (ulaşımın zor olduğu zamanlar) solucan bir kapta ezilip zehirlenen kişiye solucanın suyu içirilir (KK-1, KK-15, KK-10, KK-39, KK-40, KK-41, KK-49); turşu suyu zehirlenen insana içirilir (KK-1, KK-13, KK-15, KK-38, KK-39, KK-40, KK-41, KK-49, KK-54, KK-56); ekşi ayran içilir (KK-15, KK-10, KK-39, KK-40, KK-44); bir kaşık karbonat içilir (KK-6); yoğurt yenir (KK-10, KK-42, KK-46, KK-47); arı balı

sulandırılır ve içilir (KK-44); tarladaki bostanın kökü haşlanır ve suyu içilir (KK-41); tavuk kesilir ve tavuk karna sarılır (KK-31); toprak karna sarılır (KK-31); cüğerlenen kişi başı dışarıda kalacak şekilde toprağa gömülür (KK-32, KK-34, KK-36, KK-10, KK-39, KK-40, KK-44, KK-49, KK-52, KK-54, KK-55, KK-56).

Başvurulan sağaltma uygulamalarından solucan tedavisi ilgi çekicidir. Bu uygulamanın eski zamanlarda tercih edildiği ama günümüzde başvurulmadığı da ifade edilmiştir. Ekşi ayran ve yoğurt da zehirlenme için bir panzehirdir. Karbonat, turşu suyu, haşlanmış salatalık suyu ve sulandırılmış bal da mideyi rahatlatmak amacıyla tercih edilmektedir. Bu uygulamalar başarılı olduğu için de günümüzde sağaltma için kullanılmaktadır. Karına sarılan tavuk da solucan kadar ilginçtir.

Toprak, dünya mitolojilerinde önemli yere sahiptir. Doğurganlık, cömertlik, iyilik, temizlik, saflık, arınma, doğum, erginlenme, ölüm gibi anlamlar toprağa yüklenerek dünya görüşleri içinde bu manalar ortak olmaktadır (Aça, 2018, s.33). Yaşam döngüsünün başlangıç maddesi ve insanın fâniliğinin sembolü topraktır. Toprak maddesi etrafında sembolik ve büyüsel nitelikte inanış ve ritüeller bir araya toplanmıştır (Eren, 2012, s.260). Türklerde halk hekimliğine değinmiştik ve Manas destanından da bahsetmiştik. Manas'ın zehirli şarabı içmesiyle öldüğü ve gömüldüğünde de tekrar dirildiğini görmüştük. Dereli halk hekimliğinde de bazı sağaltma uygulamasında kullanılan malzeme toprak olmuştur. Zehirlenen kişinin toprağa gömülerek hastalığı toprağa gömmek amaçlanmıştır. Hastalığın toprağa gömülmesiyle yeniden doğuş ritüeli gerçekleşmiştir.

3.2. DERELİ HALK HEKİMLİĞİNDE TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE KÜLT ÖRNEKLERİ

Giresun Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde başvuru alan halk hekimliklerine bir önceki başlıkta değindik. Orhan Acıpayamlı'nın "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi" adlı çalışmasında halk hekimliği tedavi yöntemlerini altı maddede ele almıştır. Dereli Halk Hekimliğinde Tedavi Yöntemlerinin tasnifinde Orhan Acıpayamlı'nın sınıflandırması esas alınacaktır.

3.2.1. İrvasa Yoluyla Sağaltmalar

Fatoş Yalçınkaya, ırvasa yönteminin dağlama, kesme, çizme, gibi yöntemler kullanılmadan sağlıklı insanlar ya da canlılardan faydalanılarak temas büyüsiyle yapılan hastalığın tedavisinde başvurulan bir sağaltma yöntemi olduğunu ifade etmektedir (Yalçınkaya, 2019, s.75).

İrvasa, Anadolu'da hastalıkların tedavisinde kullanılan bir yöntemdir ve bu sağaltma yöntemi çeşitli isimlerle de zikredilmektedir. Uğrasa, urasa, ırlama ve afsunlama hastalığın tedavisinde uygulanan aynı işlemin değişik isimleridir (Boratav, 1984, s.117-118). Eski Türkçede afsuna arviç yahut arbağ, bugünkü Kıpçak lehçelerinde arbav, Doğu Türk lehçelerinde arbiş olarak söylenirdi. Yakut lehçesinde “kötü ruhları aldatmak; dalkavukluk etmek” gibi anlamlara gelmekte ve Altay lehçelerinde anlaşılmayan sözlere de arbiş denmekteydi (İnan, 1986, s.145).

Türkiye’de farklı bölgelerde ırvasa sağaltma yöntemi için urasa, uğrasa ve oğrasa gibi adlar görülmektedir. Hasta olan kişinin tedavisinde ırvasa yoluyla aşağıdaki sağaltma yöntemlerine başvurulduğu görülmüştür

- a) Sağlıklı bir kimsenin yanına yatırılmakta,
- b) Hamamda sağlıklı bir kimsenin oturduğu kurnaya oturtulmakta,
- c) Kurt kafatasının içindeki su ile yıkanmaktadır (Acıpayamlı, 1988, s.2).

Nazara bağlı meydana gelen hastalıkların tedavisi için telkin (ırvasa) sağaltma yöntemi içinde dinsel büyüsel sağaltma uygulamaları geliştirilmiştir. Bu sağaltmalar; kurşun dökme, tütsüleme, köz söndürme ve tuz yakma olarak görülmektedir (Bekki, 2017, s.203-204).

Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde ırvasa yoluyla yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Hamile kadının doğumunun kolay geçmesi için su göletinin önündeki su birikintisinin önünü açması.

Bebeğin göbek bağını, beşiğe bağlayarak çocuğun ileride eve bağlı biri olacağının düşünülmesi.

Erkek bebeğinin göbek bağının balta saplığının üstünde, kız bebeğinin göbek bağının eğircek üstünde kesilerek erkeğin güçlü olacağına ve kızın evinde becerikli olacağına inanılması.

İlk bebeği ölen veya bebeği doğduktan sonra yaşamayan kadının diğer doğumunda doğan bebeğin kulağının delinmesi ve Yaşar veya Ersin gibi isimlerin verilmesi.

Bebeğin sarılık olmaması için altın, sarı kıyafet ve çiçek üstünde yıkanması. Bebeğin bu şekilde yıkanarak sarılığı, sarı renge karşı kovmaya çalışıldığına inanılması. Çocuğun ayak bağını eli çabuk olan birine kestirilerek ayak bağını kesen kişiye benzeyeceğine inanılması.

Konuşması geciken çocuğun ağzında canlı kuşun öttürülmesiyle çocuğun da kuş gibi sesinin çıkacağına inanılması.

Yeni pişen ekmeğin parçasını arpacık olan bölgeye bastırıp bir köpeğe atılması; köpeğe üç kez tükürüp ardından üç kez “Dirseğini gözümde al!” denilmesi ve köpeğin yediği yala el sürüp arpacık olan yere sürülmesi.

Boğmaca hastalığında ikiz doğuran kadının etek lastiğinden geçirilmesi; etek lastiği boğmaca olan hastanın boğazına geçirilip üç kez “Ben boğdum, sen boğma” denilmesi; üç cumartesi art arda ceviz ağacının dışarıdaki köklerinin arasından geçilmesi ve ceviz ağacı kökünden geçilmesi.

Erişiklik veya dışarlık olan hastanın ocak yanına götürülmesi.

Sarılık olan hastaya sağlıklı kişinin idrarından bir kaç damla içirilmesi.

Kurbağagözü çıkan kişinin dua okuyarak canlı kurbağaya üç kez “Al gözünü” denilmesi.

3.2.2. Parpılama Yoluyla Yapılan Sağaltmalar

Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’nde parpılamak iki anlama gelmektedir.

1. Keneli koyunu tuzla tedavi etmek veya siğil ve temregü gibi hastalıkları efsunlamak.

2. Suya, tuza ve benzeri maddeleri okumak yoluyla insana veya hayvana efsun yapmak (Parlatır, 2011, s.1340).

Parpılama kelimesi Konya’da keneli hayvanlardaki keneleri gidermek için yapılan işlem; Denizli’de ve Muğla’da tehlike, korku; Amasya’da tehlike ve sıkıntı; parpılamak Kayseri’de döverek korkutma; darpılama, Bozkır’da kuduzun tanılama ve sağaltmasında kullanılan yöntem ile hastanın veya hastalık şüphesi bulunan kişinin üzerine su dökme; Sinop’ta daha çok kuduz için, ama başka hastalıklar için de, ocaklının, ince bir gül

değneğiyle hastanın çıplak yerlerine veya elbisesinin üzerine birkaç defa vurma anlamlarına gelmektedir. Parpılama Türkiye’de parpı, parpu, parpılamak, parpullamak ve parpillamak gibi çeşitli isimler görülmektedir (Boratav, 1984, s.118).

Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalarda hastaların vücutları çizilir, delinir, dağlanır, kesilir veya vücutlarına değnekle vurulur (Acıpayamlı, 1988, s.3). Parpılama; vücuttaki hastalıklı yeri kesici aletlerle çizerek kan akıtma veya keser gibi yapma ya da hastalıklı yerin üzerini kalem veya yanmış odun parçası ile çizme gibi uygulamalar olarak da görülmektedir (Kumartaşlıoğlu, 2012, s.201).

Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde parpılama yoluyla yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Et veya arı alerjisi yaşayan hastanın kulak memesine çizik atarak kan çıkarılması. Sarılık olan hastanın eline ve ayak parmaklarına; çene, burun ve alına; üst damağa veya kulağa jilette çizik atılarak kan çıkarılması. Kırık tedavisinde sabun rendelenip yumurta ile harç olunarak bir çubuk ya da ince tahta ile kırık olan yerin sarılması. Gezeğen olan annenin göğüs ucundaki yara bıçak yardımıyla dua okunarak çevrilmesi ve son kısımda sembolik olarak kesik atılması. Kurbağagözü ya da siğil olarak bilinen hastalığın tedavisinde bıçak ile siğilin çevresinde dua okunarak çevrilmesi.

3.2.3. Dinsel Yolla Yapılan Sağaltmalar

Hasta olan kişinin tedavisinde dinsel yöntem, araç ve madde kullanılarak yapıldığı sağaltmadır. Örneğin; hasta olan kişinin yatır sandukasının çevresinde üç kez dolaştırılması, hasta dolunay sırasında okunmuş kaptan su içmesi ve hastaya üç kez dua okunmuş ekmeğin yedirilmesi (Acıpayamlı, 1988, s.3). Anadolu’da türbe, tekke, yatır ve diğer ziyaret yerleri gibi halk inançları içinde önemli yere sahip olan mekânlar vardır. İnsanlar tekke ve türbelere giderek dualar etmekte, adaklar adamakta, sulardan içmekte, orada yatmaktadır (Şar, 1987, s.47-66). Peri kızına tutulma, siyah köpek üstüne düşmek, cin ve perilerin üzerine basmak, ateşe, sokağa sıcak su dökmek, korkutulmak gibi durumların sebep olduğu akıl ve ruh hastalıkları meydana gelmektedir. Hastalığın tedavisi için türbe, tekke ve veli kişinin mezarını ziyaret, mezarın olduğu odada 1,3,5 ve 7 gün kalma gibi çeşitli şifa bulma yollarına başvurulmuştur (Bayat, 1988, s.67-69).

Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde dinsel yolla yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Bebegın sağlıklı olması için hamayili (muska) yaptırılması. Beşığe ve lohusa kadının yanına Kur'an- Kerim'in konulması. Bilek ağrısı için yel ipinin cumartesi günü dua okunarak yapılması. Arpacık çıkan hastaya İhlas Suresi okunması. Erişik, alınma veya dışarlık olan kişiye muska yazılması veya muskalı sudan içilmesi. Göbek düşmesinde içi su dolu tabak içine iğne atılarak dua okunması. Siğil olan yerin çevresinde tuz çevrilerek dua okunması ve dere ya da eşme olan yere tuzun bırakılması. Siğil olan yerin etrafında dua okuyarak siğle ya da karaavunun evrilmesi.

3.2.4. Bitki Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar

Ebe gmeci, ısırgan, sarımsak, rek otu, zerlik, papatya, keten tohumu, saparma, zeyrek, ak zencefil, mısır püskülü, afyon, kara üzüm, susam, dut ve birçok bitkinin kökü, gövdesi, kabuğu, yaprağı, meyvesi, çiçeği ya da tohumunu doğrudan kullanarak ya da belli bir işlemenden geçirerek hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Örneğin; hastanın  sabah patlıcan suyu içmesi, kuduz köpek tarafından ısırılan kişinin kuduz otu yedirilmesi, hastaya kırk evden toplanmış olan dualı ekmek yedirilmesi (Acıpayamlı, 1988, s.3-4).

Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde bitki kökenli ilaçlarla yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Ağrıyan dişin dibine karanfil veya sarımsak konulması. Ağrıyan kulağa zeytinyağının damlatılması. Bir diş çiğ sarımsağın arpacık olan yere sürülmesi. Ceviz yaprağını dişe sürterek dişin beyazlatılması. İdrar yolu enfeksiyonunda nane ayı veya haşlanmış maydanoz suyunun içilmesi. İşhal olan hastanın kuru çay yemesi. Haşlanmış pirincin suyunu, ishal olan hastaya içirilmesi. Kabakulak tedavisinde kabak yaprağı ya da yavşu otu tavada ısıtıldıktan sonra boğaza sarılması. Kabız tedavisinde kabak yemeğinin yenilmesi, erik hoşafının veya bir yemek kaşığı zeytinyağının içilmesi. Kesik olan yere tütünün bastırılması. Kansızlık tedavisi için armut pekmezinin yenilmesi. Zeytin ekirdeğinin ezilerek ezik olan bölgeye sarılması. Prostat tedavisinde kabak çekirdeğinin yenilmesi. Siyah zm ağacının dalındaki suyun, sa bakımında kullanılması. Saçkıran tedavisinde sarımsağın kullanılması. İncir yaprağından çıkan sütün temre/ temriye olan yere sürülmesi. Tırnak dolamasında çiğ pezik yaprağının sarılması. Yanık olan yere çürük elmanın sürülmesi.

3.2.4.1. Karahindiba

Karahindiba mide bağırsak ve şekere iyi gelir. Sarı çiçeği kurutulur ve çayı yapılır.

Yapraklarının salatası kavrulup yenir ve şifalıdır.(KK-8)

Fotoğraf 6: Karahindiba çiçeği ve yaprağı (Fotoğraf Zeynep Şirin'in arşivinden)

3.2.4.2. Ebegümeci

Ebegümeci, karaciğer yağlanması iyi gelen bir bitkidir. (KK-8)

Fotoğraf 7: Ebegümeci (Fotoğraf Zeynep Şirin'in arşivinden)

3.2.4.3. Sinirotu

Sinirotu erkeklerde prostata iyi gelir (KK-8)

Fotoğraf 8: Sinirotu ve uzun yapraklı sinirotu(Fotoğraf Zeynep Şirin'in arşivinden)

3.2.4.4. Patates

Patates baş ağrısına iyi gelir. Patatesi yuvarlak yuvarlak dilimleriz. Dilimlenen patatesleri alnımıza koyarız ve tülbent ile bağlarız (KK-9).

3.2.4.5. Papatya

Papatya çayı uykuda yararlıdır. Bebeklerde de kullanılır. Bir çay kaşığı verilebilir. Bağırsaklara çok faydalıdır (KK-13).

Fotoğraf 9: Papatya (Fotoğraf Necla Aydın'ın arşivinden)

3.2.4.6. Devedikeni

Devedikeninin çiçeği hemorite iyi gelir (KK-8).

3.2.4.7. Hatmiçiçeği

Hatmi çiçeği boğaz ağrısına iyi gelir (KK-8).

3.2.4.8. Ihlamur

Ihlamur da sağlık için önemli bir bitkidir. Faydaları da şu şekildedir: Ihlamurun soğuk alınlığına iyi gelmesi ve balgam sökücü etkisi olması (KK-13).

3.2.4.9. Kazayağı

Kazayağı, salata yapılır faydalıdır (KK-8).

3.2.4.10. Gelincik

Gelincik çiçeği/ Atatürk çiçeği yemeği yapılır şifa özelliği vardır (KK-8).

3.2.4.11. Mısır

Mısır püskülü çayı kilo vermeye yarar (KK-8).

3.2.4.12. Kiraz Sapı

Kiraz sapı çayı idrar yolları tedavisinde ve zayıflamak için içilir (KK-8).

3.2.4.13. Maydanoz

Maydanoz suyu ödem attırır (KK-9).

3.2.4.14. Kekik

Kış aylarında soğuk algınlığı olan hastaya kekik çayı yapılır ve içirilir (KK-1, KK-30, KK-6)

3.2.4.15. Karalahana

Baş ağrısı için karalahana tülbent ile sarılır (KK-1, KK-8, KK-22).

Fotoğraf 10: Karalahana (Fotoğraf Hatice Çifçi'nin arşivinden)

3.2.4.16. Ayva yaprağı

Öksürüğe iyi gelir (KK-2).

3.2.4.17. Yivdin Çileği

Hemoroid hastalığında da yivdin çileğine değinmiştik. Kaynak kişinin hemoroid tedavisinde yivdin çileğinin faydası olduğunu, saplarından ayrılan yivdin çileğinin bir kaşık alıp çiğnenmeden su ile yutulmaktadır. Hemoroidin yanı sıra günümüzde öksürük

ve bronşit gibi hastalıklarda da kara mürverin ilaçların içinde olduğu görülmektedir. Kara mürver Dereli bölgesinde “yivdin çileği” olarak anılmaktadır.

Fotoğraf 11: Yivdin çileği(Fotoğraf <https://www.cnnturk.com/saglik/kara-murver-nedir-nasil-kullanilir-faydolari-nelerdir-kara-murverde-hangi-vitaminler-var> arşivinden)

3.2.4.18. Karaavu/ Karaağu/ Orman Gülü

Baş ağrısında Dereli çevresinde tedavi için Orman Gülü’nün yaprağının ısıtılıp alına sarıldığına değinmiştik. Ayrıca avu çiçeği, zehirli bir bitkidir dikkatli olmakta fayda vardır.

Fotoğraf 12: Karaavu/ Karaağu/ Orman Gülü (Fotoğraf Necla Aydın’ın arşivinden)

3.2.4.19. Isırgan

Saç bakımında haşlanmış ısırgan suyunun kullanılır (KK-25). Isırgan haşlanır ve ezik olan yere biraz soğunca bir bezle sarılır (KK-8).

Fotoğraf 13: Isırgan (Fotoğraf Tülay Doğan'ın arşivinden)

3.2.4.20. Domuz Aşağı (Sıklemen Yumrusu)

Sarılık olan hastaya domuz aşağıının koklatılması (KK-6)

Fotoğraf 14: Sıklemen Yumrusu (Fotoğraf Tülay Doğan'ın arşivinden)

3.2.5. Hayvan Kökenli Em'lerle Yapılan Sağalmalar

Öd, eş, göbek bağı, kurt tüyü, koyun tüyü, iç yağı, bal, deve eti, köpek eti, yarasa kanı, tavus kuşu tüyü ve bazı hayvansal ürünler, oldukları gibi ya da birtakım işlemlerden geçirildikten sonra hastaya ilaç olarak kullanılmaktadır. Buna örnek olarak hasta olan kişiye sarı karpuz kabuğunda güçlü insanın idrarının içirilmesi, kuduz

böceğinin suyunun içirilmesi ve yatır üzerindeki böceklerin yedirilmesi gibi uygulamaların yapıldığı görülmektedir (Acıpayamlı, 1988, s.4).

Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmada hayvanın kendisi, parçası ya da hayvansal ürünlerin kullanılarak yapılan tedavilerdir. Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde hayvan kökenli ilaçlarla yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Bir ailede bebek ölümleri oluyorsa doğan bebeğin yaşaması için siyah tavuğun ibiğinden alınmış bir damla kan bebeğin ağzına damlatılması. Gezeğen olan kadının göğsüne canlı solucan sarılması. Sarılık olan hastaya manda yoğurdunun yedirilmesi. Ağaç kurdunun kemirdiği ağaç tozunun pişikte kullanılması. Salyangozun kabuğunun yakılıp ağrıyan dişin dibine konması. Boğaz ağrısında tereyağı ve ballı sıcak sütün içilmesi. Alt ıslatma veya idrar kaçırma durumunda koç yumurtasının pişirilerek yenilmesi ve tavşanın kanından birkaç damla yutulması. Dışarlık olan hastaya eşek sütünün içirilmesi. Hemoroid olan hastaya kirpi etinin yedirilmesi. Kesilen bölgenin kanamasının durması için tereyağı ve örümcekağının o bölgeye bastırılması. Kansızlık tedavisinde et ya da ciğerin pişirilerek tüketilmesi. Vücutta ezik olan bölgeye etin çiğ olarak sarılması. Öksürük tedavisinde ballı sütün içilmesi. Ses kısıklığında çiğ yumurtanın içilmesi. Soğuk algınlığı veya grip olan hastanın keçi sütünü içmesi. Tırnak dolması olan hastanın parmağını ala ineğin burnuna sokması. Yanık tedavisinde yumurtanın ilaç olarak kullanılması. Romatizma ağrısı için benekli alabalığın ağrıyan yere sarılması. Romatizma tedavisinde koyunun yününün yıkanmadan kullanılması.

3.2.6. Maden Kökenli Em'lerle Yapılan Sağaltmalar

Civa, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve madensel maddelerin olduğu gibi ya da işlemlerden geçirildikten sonra hasta olan kişiye ilaç tedavisi olarak kullanılmaktadır. Madensel kökenli emlerle yapılan sağaltma örnekleri; hastaya, sihirli gücü olduğuna inanılan taş tozunun suda eritilerek içirilmesi sihirli sözler söylenerek okunmuş suyun içirilmesi, değirmenin çark suyu ile yıkanması gibi durumlardır (Acıpayamlı, 1988, s.4).

Dereli ilçesinde hastalıkların tedavisinde maden kökenli emlerle yapılan sağaltma örneklerinden bazıları şu şekildedir.

Ağrıyan karna taş veya toprağın sarılması. Arı alerjisi olmuş birinin topraklı suyun süzülerek suyunun içilmesi. Böbrek taşı olan kişinin maden suyu ve bol bol su içmesi. El ve ayaklarda meydana gelen cilt çatlaklarında motor yağının sürülmesi. Göbek düşmesinde ısıtılan tuzun göbeğe sarılması. Mıknatısın, göbek düşmesinde göbeğe sarılması. Ağız yarasında tuzlu veya karbonatlı suyun kullanılması. Besin zehirlenmesinde bir kaşık karbonatın yutulması. Cüherlenen (zehirlenen) kişinin karnına toprak sarılması veya toprağa başı dışarıda kalacak şekilde gömülmesi.

3.2.7. Dereli Halk Hekimliğinde Kült Örnekleri

3.2.7.1. Ateş Kültü

Giresun Dereli ilçesinde halk hekimliğinde ateş ile ilgili inanış ve uygulamalara kimi zaman başvurulduğu tespit edilmiştir. Nazar olan anne ve bebeği için köz üstünde şeker saçılıp ve dumanının anne ve bebeğine koklatılması, kötü ruhları ve nazarı def etmek için eve gelen misafirin eteğini sobaya silkelemesi, eve gelen misafirin arkasından kül dökülmesi, nazarlayan kişi biliniyorsa ondan bir saç teli ya da kıyafet parçası alınıp köz üstünde tütsülenmesi, nazar için ocak üstünde kahve tütsüsü, sobanın üstünde defne yaprağı tütsüsü ve sobanın üstüne tuz saçılıp tütsü yapılması ateşin ve onun parçasının halk hekimliği sağaltma uygulamaları olarak görülmektedir.

3.2.7.2. Su Kültü

Suyun koruyucu ruhlarının olduğu, suyun kerametler gösterdiği ve tedavi edici güce sahip olduğuna değinmiştik. Giresun Dereli ilçesinde halk hekimliğinde su ile ilgili inanış ve uygulamaların varlığına dair örneklerle rast gelmekteyiz.

Suyun sağaltmadaki yeri ile ilgili örnekler şu şekildedir:

Bebek ve annenin kırklanmasında kırk kaşık suyun ilitirden geçirilmesi, alerji olan kişinin soğuk su ile yıkanması, böbrek taşı ya da kumu düşüren hastanın maden suyu içmesi, göbek düşmesinde bir tabağa su konulup içine iğne atılması, kötü ruhların musallat olmaması için akşam ezanından sonra sulak olan yere tuvaletin yapılmaması, akşam ezanından sonra pencereden dışarıya su dökülmemesi gibi inanış ve uygulamalar Dereli yöresinde görülmektedir.

3.2.7.3. Dağ ve Atalar Kültü

Bu başlıkta dağ ve atalar kültü örneklerini birlikte alacağız. Çünkü örneklerde gördüğümüz kadarıyla kimi önemli şahsiyetlerin mezarlarının dağın zirvesinde olduğu düşünülmektedir. Dağlar yaratıcıya en yakın nokta olarak görülmekte ve bu sebepten dolayı ulu kişilerin mezarları da burada olmaktadır.

Kaynak kişimiz sağlığının yerinde olduğu zamanlar yaylanın tepelerine çıkıp ocak olarak kabul görülen yere gelip orada biraz uzanıp dilekler dilediklerini ifade etmiştir (KK-7). Mehmet Fatsa Geçmişten Günümüze Dereli adlı kitabında Karagöl Dağı üzerindeki Kırklar Tepesi'ni ziyaret eden insanların evliyanın arasında bir yeri olsun diye oraya yatarak kendilerinin kırklar arasında yer aldıkları inanişına değinmiştir (Fatsa, 2015, s.115).

Dereli ilçesinde kötü ruhların musallat olduğu kişilere dışarlık veya erişiklik olmuş, denilmektedir. Erişiklik olan kişinin tedavisinde ocak yanına gidilerek hastanın orada yatırılıp ocak üstündeki ağaçlara ip bağlandığı kaynak kişimiz tarafından ifade edilmiştir. Dereli, Yassıalan (Ortaoba) yaylasında ocak yanına gidilip hasta olanların şifa bulmak için orayı ziyaret ettiği de belirtilmiştir (KK-2, KK-3, KK-4). Hacı İlyas Türbesi de yine önemli ziyaret mekânları arasında olup şifa bulmak için de uğrak yerlerdendir (KK-55). Ocak veya türbe ziyaretleri ile hastalıklardan kurtulma çabası içinde olunmaktadır.

Günümüzde atalar kültü izleri olarak kabir ziyaretlerini ele alabiliriz. Lakin kabir ziyaretlerimiz ise büyüğümüze saygı ve sevgi dahilinde meydana gelerek onun ruhuna dualar okumak amacıyla gidilmektedir. Ayrıca keramet ehli olan Hacı Mustafa, Seyyid Şeyh Habib Efendi, Hacı İlyas, Gürlü Baba ve Hamza Şeyh gibi önemli şahısların kabirleri ise insanların dertlerine derman aradıkları yerler olup dilekler dilendiği mekânlar olmaktadır.

SONUÇ

Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları adlı çalışmamız, Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Giresun Dereli ilçesi ve köylerini kapsamaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma sahamız olan Giresun Dereli ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde çalışmamızın bel kemiğini oluşturan halk hekimliği ele alınarak halk hekimi ve hekimliği, halk hekimliğinin tarihçesi ile Eski Türklerde ve Anadolu’da Türk halk hekimliğine dair bilgiler aktarılmıştır. Araştırmamızın üçüncü bölümünde sağlık kuruluşlarına başvurmadan halk tarafından uygulanan halk hekimliği yöntemlerine değinilmiştir. Ayrıca çalışmamızın üçüncü bölümü; doğum öncesi, hamilelik dönemi, doğum anı ile doğum sonrasında uygulanan halk hekimlikleri dört ana başlık ve yirmi üç alt başlık olarak incelenmiştir. Dereli ilçesinde zaman ile ilgili halk hekimliği inanış ve uygulamaları ve diğer halk hekimlikleri başlığımıza dahil altmış dört hastalığa yer verilerek hastalıkların tedavisinde başvurulanan halk hekimliği yöntem ve uygulamaları ele alınmıştır.

İnsan için en değerli unsurlardan birinin de sağlık olduğunu çalışmamızda değindik ve halkın sağlık için başvurduğu geleneksel halk hekimliği uygulama ve yöntemlerine araştırmamızda yer verdik. İnsanların hastalandıklarında hastalıktan kurtulmak için bir gayret içine girdiklerini, günümüzde modern tıp ve geleneksel halk hekimliği imkânlarına yönelmelerin mevcut olduğunu ayrıca sağlık kuruluşlarına çeşitli nedenlerle gidilmediğinde başvurulanan sağaltma yöntemi olarak geleneksel halk hekimliğinin kapısının çalındığını görmüş olduk.

Halk hekimliği; sağlığı korumak ve hastalıkları sağaltmak için uygulanan geleneksel ya da batıl olarak görülen pratik tedavi yöntemleridir. Eski Türk inanışında halk hekimliğini uygulayan kişiler şamanlardır ve şamanlara bakşı ve otacı gibi farklı adlandırmaların yapıldığı görülmektedir. Türkler tarih boyunca geniş bir alanda hayat sürerek çeşitli toplumlardan etkilenmiş ve başka toplumları etkilemiştir. İslamiyet’in kabûlü ve coğrafya değişikliği; Türklerin inanışında, kültüründe, edebiyatında, yaşayışında değişiklikler meydana getirmiştir. Lakin kültürel bellek içinde bazı kodlar

nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir ve halk hekimliği araştırmasında Eski Türk inanıninın terk edilmediği görölmüştür.

Şaman, farklı yeteneklere sahip olup toplumda hastalık, ölüm, doğum ve evlenme gibi durumlarda yol gösteren, hastalıkları sağaltan kişi olmuştur. Ayrıca şaman olmak için de bazı kaideler olmuştur. Benzer durum olarak ocaklı olan halk sağaltıcısının da belli kurallar dahilinde ocaklı olduğu bilinmektedir. Ocaklı olmak için kan bağının olması ya da ocaklı bir aileden el almak gerekmektedir. Türk toplumlarında önemli yere sahip olan şamanın yerini günümüzde ocaklı ve el almış insanların halk hekimi görevini üstlendiğini de söyleyebiliriz.

Eski Türk inanıninın izlerini günümüzde de tespit edebilmekteyiz. Örneğin; Şaman kıyafetinin kuşa benzediği ve şamanın kuş taklitlerini yaptığına değinmiştik ve çalışmamızda konuşma yaşı geldiği halde konuşamayan çocuğın ağızına kuş tutulması tesadüf değildir. Gök Tanrı'ya ulaşmadaki koruyucu ruhlardan biri de kuş olmakta ve başka dünyaların dili olmaktadır. Tengri ve şaman arasında iletişimin unsuru kuşa ait öğeler olmuştur. Kuş bir nevi konuşmanın yani iletişimin ilk anahtarıdır.

Sözlü anlatım içinde önemli yere sahip olan halk hikâyelerinden Arzu ile Kanber'de tükürük ile sağaltma örneğine rastlanılmıştır. Dereli bölgesinde bebeğin huyu güzel olsun diye huyu güzel olan insanın bebeğin ağızına tükürme uygulaması ifade edilmiştir. Kamber'in Arzu'nun ağızına tükürmesiyle şiir söyleme yetisini kazandığı ve huyu güzel olan insanın bebeğin ağızına tükürmesiyle iyi huylu olacağına inanılmasında olumlu bir aktarım düşüncesi hakim olmalıdır.

Bazı halk hekimliği inanış ve uygulamaların Dereli bölgesinde göröldüğu gibi Anadolu sahasında da benzer örneklerine rastlanılmaktadır. Konuşamayan çocuğın konuşması için kuşun temas etmesiyle konuşacağına, yürüme yaşı gelen çocuğın yürüyemediğinde ona engel olduğu düşünölen bağın kesilerek yürüyeceğine inanılması gibi benzer inanış ve uygulamaların olduğu görölmektedir.

Dereli bölgesinde ocaklar ile ilgili inanış ve uygulamaların olduğu tespit edilerek atalar kültünün; nazar olan kişiye okunmuş su içirilmesi ve göbeği düşen hastanın tedavisi için suya iğne atılması gibi uygulamaların su kültünün; kısırlıkta sıcağa oturma, nazarda ateş veya közde tütsü hazırlama, yeni doğmuş bebeğin dünyaya ses vermemesiyle plasentasının ateşe atılması gibi uygulamaların ateş kültünün devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Soğuk algınlığında sarımsak kavurmasının yenilmesi, kulak ağrısında zeytinyağının damlatılması, idrar yolu enfeksiyonunda haşlanmış maydanoz suyunun içilmesi, yanık olan bölgeye çürük elmanın sürülmesi vs. bitkisel; boğaz ağrısında ballı sıcak sütün içine tereyağı karıştırılarak içilmesi, alt ıslatma veya idrar kaçırma hastalığında koç yumurtası ve kansızlık için ciğer yenilmesi, vücuttaki eziklerde et sarılması vs. hayvansal; böbrek taşı düşürmede soda suyunun içilmesi, göbek düşmesinden göbeğe mıknaşın sarılması, baş ağrısında tuzun kavrularak başa sarılması vs. madensel ürünlerin hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bazı örneklerdendir. Öyleyse Dereli bölgesi için hastalıkların tedavisinde bitkisel, hayvansal ve madensel malzemelere başvurulduğunu söyleyebiliriz.

Kabak, zeytinyağı, karanfil, limon, ıhlamur gibi bitkisel malzemeler; su, maden suyu, mıknaş gibi madensel ürünler ve bal, tereyağı, keçi sütü, yoğurt gibi hayvansal malzemeler alternatif tıpta da kullanılmaktadır. Bitkisel, hayvansal ve madensel sağaltım yöntemlerinin yanı sıra ırvasa, parpılama ve dinsel yolla yapılan sağaltım yöntemlerine de çalışmamızda yer verdik. Başvurulan sağaltma yöntemlerinin bazılarının Giresun çevresinde benzerlik gösterdiği hatta Anadolu'nun birçok yerinde de benzer örneklerinin olduğu sonucuna da varılmıştır.

Bölgede bitkisel sağaltma örneklerinin diğer sağaltmalardan daha fazla olduğunu da söylemek mümkündür. Dereli ilçesinin köy ve yaylalarında bitki çeşitliliğinin fazla olmasından kaynaklı, insanlar ilk olarak şifa için bitkisel sağaltmaya başvurmuşlardır. Bitkiler, deneme yanılma yoluyla hastalığı sağaltmada etkili olunca hastalık tedavisinde bu ürünler kullanılmıştır. Karalahana, kekik, nane, ıhlamur, ısırgan, maydanoz, papatya, sinirotu, mısır, ayva yaprağı, kara mürver gibi ürünler bitkisel sağaltmada kullanılan ürünler olmuştur.

Giresun Dereli ilçesi halk hekimliği uygulama ve yöntemlerinde Eski Türk inanışlarının izlerine rastlandığını, kültlerin devamının günümüzde de varlığını gösterdiğini, bitkisel, hayvansal ve madensel malzemeler ile tedavi ilacı hazırlandığını görmekteyiz.

Bu hastalıkların tedavisinde “inanmak” tedavinin uygulaması kadar önemlidir. Kaynak kişilerimizden olan Zırhan Mahallesi Güvenç Abdal Ocağı Dedesi Mustafa Özer, bu hastalıkların sağaltma yöntem ve uygulamaları sırasında kalben inanarak yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte hastalıkların tedavisinde

uygulanan halk hekimliğinin temelinde akıl ile ve kalben inanmanın da önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Günümüzde hastalığın ilk esnasında bir sağlık kuruluşunun tercih edildiği kaynak kişiler tarafından da ifade edilmiştir. Hastalandığımızda ilk olarak sağlık kuruluşlarına müracaat etmekte fayda vardır. Sağlıklı yaşam için bitkisel, hayvansal ve madensel ürünler doktor tavsiyesine ve akla uygun olarak kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1969). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri. *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, S.26, s.5.
- Acıpayamlı, O. (1974). Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Acıpayamlı, O. (1974). Türkiye’de Yürüyemeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri (s. 357). Ankara.
- Acıpayamlı, O. (1988). Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonsiyonel Yönden İncelenmesi, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (s. 1-8). Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi.
- Aça, M. ve Yolcu, M. A. (2016). Halk Bilgisinin İnanış Temelli Temsilcileri. Mustafa Aça (Ed.) içinde, Halk Bilimi El Kitabı (s.536). Konya: Kömen Yayınları.
- Aça, M. (2018). Dünya Mitolojilerinde Toprak Simgeciligi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1.
- Ak, Ö. (2020). Dünya Sağlık Örgütü’nün “İhmal Edilen Hastalıklar” Listesinde Uyuz, Bilim ve Teknik Dergisi. (<https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/>).
- Akdeniz, H. (2006). Akut İshal Tanı ve Tedavisi. *Türkiye Klinikleri Cerrahi Tıp Bilimleri Dergisi*, C.2, S.15.
- Alabaz, Ö. (2007). Etiyoloji ve Fizyopatoloji. A.Baykan, M. Füzün, A. Zorluoğlu (Ed.) içinde, Hemoroid Hastalığı ve Tedavisi (s. 27-31). İstanbul: Türk Kolon ve Rektum Cerrahisi Derneği.
- Alptekin, A. B. (2010). Türk Halk Hikayelerinde Halk Hekimliği. *Milli Folklor Dergisi*, 22 (86).
- Altınkaynak, E. (Ed.) (2008). Giresun Kent Kültürü. Ankara: Giresun Valiliği Yayınları.
- Arat, R. R. (2008). Kutadgu Bilig. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Aslan, F. E. (2009). Cerrahi Hemşireliğin Tarihçesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*.
- Atalay, B. (1998). Divân-u Lügât-it-Türk Tercümesi, C-I, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Ataseven, A. (1988). Sünnet Hakkında Bir Araştırma, İstanbul: İslamî Araştırmalar, C. 2, S.6.
- Aydemir, H. ve Uyar Hazar H. (2014). Düşük Riskli, Riskli, Yüksek Riskli Gebelik ve Ebenin Rolü, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*.
- Bayat, A. H. (1988). Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (s. 61-69). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Yayınları.
- Bayat, A. H. (1997). Anadolu Halk Hekimliğinde Deri Hastalarına Bir Örnek Olarak Sigil ve Tedavisi, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek, Görenek İnanışlar Seksiyon Bildirileri (s. 61). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayat, A.H. (2010). Tıp Tarihi, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul: Pınarbaşı Matbaacılık.
- Bayat, F. (2002). Türk Mitolojisinde Dağ Kültü. Folklor/ Edebiyat, C.12, S.46.
- Bayat, F. (2022). *Kadim Türklerin Mitolojik Hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayık, A. (1989). Kanser Epidemiyolojisi. *Ege üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, C.5, S. 3.
- Bekki, S. (2017). Halk Hekimliği. Nebi Özdemir (Ed.), Ortak Miras, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.198-209.
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Brown, J.A.C. (1985). Tıp ve Sağlık Ansiklopedisi. (A. Kazancıgil Çev.). Ankara: Remzi Kitabevi.
- Çelepi, M. S. (2017). Türk Kültür Evreninde Toy Denizli Örneği. Konya: Kömen Yayınları.
- Çevik, A. ve Alan, S. (2020). Doğum Sonu Dönemde Yapılan Geleneksel Uygulamalar, *Lokman Hekim Dergisi*, 10 (1).
- Çıblak, N. (2007). “Tarsus Kültürünün Tanıtımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16.
- Çinpolat, S. (2017). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Sünnetin Yeri. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S.III.
- Dağı, F. (2020). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği*. Ankara: Gece Kitaplığı.

- Davulcu, M. (2021). Türk Halk Tıbbında “Yel” Hastalığı ve Antalya Yöresinden Bir Sağaltım Örneği: “Yel Bileziği”. *Folklor Akademi Dergisi*, C.4, S. 1, s.149 – 171.
- Daymaz D. ve Güner P. (2015). Aile Planlaması, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Toplum İçin Bilgilendirme Sunumları. Demir, N. ve Aydoğdu, Ö. (2009). Giresun İli ve Yöresi Ağızları (Tarih-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük). Giresun: Giresun Valiliği Yayınları 15.
- Demirhan Erdemir, A. (2017). Türk Tıp Tarihinde Kuduz Hastalığı ve Tedavisi Üzerine Yorumlamalar, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 117, S. 230.
- Dilek, İ., (2020). Kült Kavramı ve Söz Kültü, *Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Dilek, M., Helvacı, M. ve Aksu, N. (2015). Suçiçeği Komplikasyonlarının Değerlendirilmesi, *Abant Tıp Dergisi*, C.4, S. 4, s. 360-365.
- Doğan, M. (2013). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (24. Baskı). Ankara: Yazar Yayınları.
- Doğan, Ş. (2011). XIV.- XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri, *Milli Folklor Dergisi*, S.89.
- Duran, M. ve Kenanoğlu, D. (2020). Erken Çocukluk Döneminde Dil Gelişimi Üzerine Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi, *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C. 8, S. 1.
- Ekinci, B. (2009). *Türk Ninnilerinden Seçmeler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ekinci, B. (2009). *Türk Atasözlerinden Seçmeler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*. (M. Ünal Çev.). Konya: Serhat Yayınevi
- Erbil, N. Sağlam, G. (2010). Gebelikte Bebeğin Cinsiyetini Belirleme ve Tahmin Etmeye İlişkin Geleneksel İnanç, Uygulamalar ve Bazı Sosyo-demografik Özelliklerle İlişkisi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C.7, S. 1.
- Eren, M. (2012). Türk Kültüründe Ölüm ve Toprakla İlgili İnanış ve Ritüeller, *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, S.1.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

- Ertuğ, F. (2014). Resimli Türkiye Florası, C.I, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 319-344.
- Fatsa, M. (2015). *Geçmişten Günümüze Dereli*. Giresun: Dereli Kaymakamlığı Yayınları.
- Frazer, J. G. (2004). Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri. C.I, (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Frazer, J. G. (1992). Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri. C.II, (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Göksu, Y. ve Ersu, R. (2010). Soğuk Algınlığı. *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler Dergisi*, C.6, S.4.
- Gözükara, F., Kabalcıoğlu, F., Ersin, F. (2015). Şanlıurfa İlinde Kadınların Aile Planlamasına İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi, *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, C.12, S. 1.
- Günalp, S. ve Tuncer, S. (2004). *Kadın Hastalıkları ve Doğum: Tanı ve Tedavi*, Ankara: Pelikan Yayınları.
- Günay, İ. (2017). Yenidoğanın Cilt Bakımı ve Banyosu. A. Zenciroğlu, S.Özbaş (Ed.) içinde, Temel Yeni Doğan Bakımı (s. 79-90). T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı.
- Güngör, H. (2007). Geleneksel Türk Dininden Anadolu'ya Taşınanlar, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler (s. 1-6). Ankara.
- Gürkan, M. (2010). *Orta Asya'daki Eski Türk Tıbbının Başlangıçtan 14.Yüzyıla Kadarki Döneme Ait Bilinen Türkçe Tıp Metinlerinde Tıp Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tez), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gürkan, S. L. (2010). Sünnet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38.
- Harman, Ö. F. (1993). Dağ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8.
- Harputluoğlu, M. ve Akarca, U.S.(2018). Viral Hepatit Hasta Bilgilendirme Kitabı, Türk Karaciğer Araştırmaları Derneği (TKAD).
- Harva, U. (2015). Altay Panteonu Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar. (Ö. Suveren, Çev.) İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hufford, D. J. (2007), "Halk Hekimleri" (M. Sever, Çev.) *Milli Folklor Dergisi*, S.73, s.73-80.

- İçli, A. (2013). Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyündeki Bir Ocaklı Aile. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S.18, s.98.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A.(1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kahraman, S. ve Kaplan, F. (2020). Türkiye’de Kızamık Hastalığının Son Yıllarda Artma Nedenleri, *Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, C.2, S. 3.
- Kalafat, Y. (2004). Altaylar’dan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kara, B. (2003). Çocuklukta Ateşle İlgili Bilgilerin Gözden Geçirilmesi, *TTB Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, C.12, S.1.
- Karapınar, G. ve Ünür, M. (2018). Rekürrent Aftöz Stomatit Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar, *Clinical and Experimental Health Sciences*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/542840>
- Kaya, D. (2019). *Dereli Monografisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Kaya, M. (2001). Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri, *Folklor/ Edebiyat*, C.7, S.25, s.199.
- Kaygusuz, S. ve Gül, S. (2018). Grip ve Aşı, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, C.20, S.3.
- Korkmaz, Y. (2016). Çocukluğumda Yayla Göçleri, İstanbul: Yaz Yayınları.
- Korkut, M., Çelik, S., Çağdır, A. S., Sosyal, Z. (2004). Plasenta ve Adli Tıp Sorunsalı, *Adli Tıp Dergisi*, S.18, s.2.
- Kufacı, A. (2016). Giresun İli Güce Yöresi Araştırmaları. Trabzon: Sonhaber Yayınları.
- Kumartaşhoğlu, S. (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü* (Yayımlanmamış Doktora tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Lvova, E.L., Oktyabrskay, İ. V., Sagalayev, A.M. ve Usmanova, M.S. (2013a). Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşü (Kâinat ve Zaman. Nesneler Dünyası), C-I, (M. Ergun, Çev.) Konya: Kömen Yayınları.

- Lvova, E.L., Oktyabrskay, İ. V., Sagalayev, A.M. ve Usmanova, M.S. (2013b). Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşü (Simge ve Ritüel), C-III, (M. Ergun, Çev.) Konya: Kömen Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1993). Dağ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.8.
- Okuşluk Şenesen, R. (2018). “Anadolu Efsanelerinde Sular ve Su İmgeleri Üzerine Arketipsel Bir Değerlendirme”, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (s. 367). Ankara.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi (Cilt II), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2010). Türk Mitolojisi (Cilt I), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (2000), *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S.V. (1966), Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, s.31.
- Özdoğan, S. (2020). *Giresun Dereli İlçesi Geğrez Havzası Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Kayseri.
- Parlatır, İ. (2011). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınları.
- Potapov, L.P. (2012). Altay Şamanizmi (M. Ergun, Çev). Konya: Kömen Yayınları.
- Püsküllüoğlu, B. (2019). *Ten Tene Temas ile Salgılanan Hormonların Plasentanın Ayrılma Süresine Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Anabilim Dalı.
- Sağlık Ansiklopedisi (1984). (C.I- C.II), İstanbul: İhlas Matbaacılık, Gazetecilik ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.
- Santur, A. (2021), Anadolu’da Konuşamayan, Konuşması Geciken Çocuklarla İlgili Bazı Halk Hekimliği Uygulamalarına Etnolojik Yaklaşım, Ö. Ceylan (Ed.) içinde, Halk Kültüründe Sağlık (213-222). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, s.217-219.
- Seyidoğlu, B. (1998). “Kültürel Bir Sembol: Yılan”, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara.
- Sümer, F. (1972). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Şar, S. (1987). Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar, III. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (s. 47-66). C.IV, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Şar, S. (1992). “Afyon Yöresi Halk Hekimliğinde Görülen Uygulamalar”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri (s. 241-248). C.IV Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanyu, H. (1976). “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (s. 283–304). IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatar, N.(1991). *Bütün Yönleriyle Dereli*, Ankara: Utku Yayınları.
- Tekin, F. ve Cantürk, S. (2014). Giresun ve Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar, *Diyalektolog- Ağız Araştırmaları Dergisi*, S.14, s. 33-46.
- Toprak, A. (2018). Folklorik Bir Değer Olan Halk Hekimliğinin Kaynaklarına Göre Türkiye’deki Bazı İcra Şekilleri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, s. 398-408.
- Toraman, A. (2022). Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya’daki İzleri, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, Amasya Özel Sayısı, s. 11- 26.
- Tuna, Z. ve Çetin, C. (2010). Yanıklı Hastaların Yaşam Kalitesi ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*.
- Türkan, K. (2012). Türk Dünyası Masallarında Su Kültü , *Millî Folklor Dergisi*, S. 93.
- Türkoğlu Babakurban, S. ve Aydın, E. (2019). Çocuklarda Kulak Ağrıları, *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, C. 11, S. 6.
- Türkyılmaz, C. (2017). Anne Sütünün Bebeğe ve Anneye Faydaları Nelerdir?, *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi*, C. 2, S. 2.
- Ünal, A. (2014). Türk Halkları Arasında Ortak Değer Olarak Köstek Kesme'ye Dair Bazı Tespitler. H. W. Choi, İ. Şahin, B. I. Kim, B. İsakov, C. Buyar (Ed.) içinde, *Altay Communities* (s. 285-297). İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını.
- Yalçinkaya, F. (2019). Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, s.70-80.
- Yoder, D. (1975). “Halk Tıbbı”, *Folklora Doğru*, S. 43, s. 23-30.
- Yoket, Ü. (2003). “ Eski Çağda Tıp”. *Sted Dergisi*, C. 12, S. 2, s.76-78.

Zakırova, İ. (2018). “Halk Arasında Ebeler”, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirisi (s. 385). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

URL1: <http://www.dereli.gov.tr/tarihce>

URL2: [Tarihçe – Dereli Belediye Başkanlığı](#)

URL3: <https://www.turkcerrahi.com/makaleler/meme/mastit/>

URL4: <https://www.turkcerrahi.com/tip-sozlugu/sarilik/>

URL5: <https://sozluk.gov.tr/>

URL6: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/gobek-dusmesi-nedir>

URL7: <https://www.aid.org.tr/et-alerjileri/>

URL8: <https://www.aid.org.tr/ari-alerjisi-nedir/>

URL9: <https://www.medicalpark.com.tr/regl/hg-2272>

URL10: <https://www.guven.com.tr/saglik-rehberi/konjonktivit-nedir-belirtileri-ve-tedavi-yontemleri-nelerdir>

URL11: <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/15824/bebegin-cinsiyeti-ne-zaman-belli-olur>

URL12: <https://www.medicalpark.com.tr/dolama/hg-2212>

URL13: https://www.nufusu.com/ilce/dereli_giresun-nufusu

URL14: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dereli>

URL15: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/dusuk-belirtileri>

URL16: <https://www.aysedarama.com/dogum-cesitleri>

URL17: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/romatizma/>

URL18: <https://drsalihaeroglugdemir.com/blog/bas-agrisi-nedenleri-ve-cesitleri-nelerdir/>

URL19: <https://basarihastanesi.com/makale/karin-agrisi-neden-olur-ne-iyi-gelir-nasil-gecer>

URL20: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/dis-agrisi>

URL21: <https://www.cerrahi.com.tr/bogaz-agrisi-neden-olur-bogaz-agrisi-nasil-gecer>

URL22: <https://www.medicalpark.com.tr/kulak-agrisi>

URL23: <https://www.drvolkanaydin.com/tr/icerik/6/bel-agrisi>

URL24: <https://www.medicalpark.com.tr/alt-islatma-enurezis/hg-2001>

URL25: <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12092/ates-nedir-neden-olur>

URL26: <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/ciban-neden-cikar-tedavisi-nasildir>

URL27: <https://www.acibadem.com.tr/hayat/10-soruda-gunes-lekeleri/>

URL28:<https://www.avrasyahospital.com.tr/hamilelik-doneminde-neden-ciltte-lekelenmeler-olur>

URL29: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/kil-donmesi/>

URL30: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/mide-bulantisi/>

URL31: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/mide-yanmasi/#nedenleri>

URL32:<https://www.acibadem.com.tr/acibadem-de/prostat-hastaliklari-tani-ve-tedavisi/#genel-tanitim>

URL33: <https://www.acibadem.com.tr/hayat/sackiran-bulasici-degildir/>

URL34: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/ses-kisikligi/#genel-tanitim>

URL35: <https://www.medicalpark.com.tr/sigil-nedir/hg-1945>

URL36:<https://www.hurriyet.com.tr/mahmure/temre-neden-olur-nazardan-olur-mu-temre-yarasina-ne-iyi-gelir-41929087>

URL37: <https://www.medicalpark.com.tr/agiz-yarasi/hg-2054>

URL38:<https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/cildinizde-iyilesmeyen-yaralar-hastalik-habercisi-olabilir>

URL39: https://www.kucukgeris.net/?page_id=356

URL40: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/idrar-yolu-enfeksiyonu/>

URL41: <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12376/mantar-hastaligi>

URL42: <https://www.medicalpark.com.tr/atopik-dermatit-nedir/hg-2685>

URL43: <https://www.medicalpark.com.tr/uykusuzluk-insomnia/hg-2205>

URL44:https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/18891/mod_resource/content/0/Hafta%206.pdf

KK-NO	İSİM-SOYİSİM	DOĞUM YILI	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEĞİ	DOĞUM YERİ
KK-1	Elmas ÇORUH	1988	İlkokul	Ev Hanımı	
KK-2	Güldane ÇETİN		İlkokul	Ev Hanımı	
KK-3	Mehmet Ali ÇETİN		Lise	Esnaf	
KK-4	Hasan ÇETİN		Ortaokul	Emekli	
KK-5	Şaziye ÇETİN		Lisans	Öğretmen	
KK-6	Elmas ÇETİN		Lise	Ev Hanımı	
KK-7	Şaziye ÇORUH		Okuma yazma yok	Ev Hanımı	

KK-8	Zeynep ŞİRİN
KK-9	Özlem GÜÇ
KK-10	Hatice ŞENLİKOĞLU
KK-11	Fatma BAYRAM
KK-12	Fatma ELVERDİ
KK-13	Ayşe ÇETİN
KK-14	Adem ÇETİN
KK-15	Yasemin ZENGİN
KK-16	İsa ÇİFÇİ
KK-17	Hatice ÇİFÇİ
KK-18	Aysel ÖZTÜRK
KK-19	Salih ÖZTÜRK
KK-20	Semra AYDIN
KK-21	Muhammet ÇETİN
KK-22	Suna ÖZTÜRK
KK-23	Hanife ÇETİN
KK-24	Havva ÇETİN
KK-25	Ayşegül ÇORUH
KK-26	Bahar VURGUN
KK-27	Selime KUTLU
KK-28	Neriman ÇETİN
KK-29	Mehmet Ali ÇETİN
KK-30	Saadet ÇETİN
KK-31	Kezban AYDIN
KK-32	Arzu ERGİN
KK-33	Zeynep ÇAĞIN

İlkokul	Ev Hanımı	
Ortaokul	Aşçı	
Önlisans	Ev Hanımı	
Okuma yazma yok	Ev Hanımı	
Lise	Ev Hanımı	
İlkokul	Ev Hanımı	
İlkokul	Şoför	
Ortaokul	Ev Hanımı	
Ortaokul	İşçi	
Önlisans	Memur	
İlkokul	Aşçı	
İlkokul	İşçi	
Ortaokul	Ev Hanımı	
Lise	Esnaf	
Lise	Ev Hanımı	
Ortaokul	Ev Hanımı	
Okuma yazma yok	Ev Hanımı	
Önlisans	ATT	
Önlisans	Ev Hanımı	
Okuma yazma var	Ev Hanımı	
Okuma yazma yok	Ev Hanımı	
Okuma yazma var	Emekli	
Okuma yazma yok	Ev Hanımı	
Okuma yazma yok	Ev Hanımı	
Lise	Kuoför	
Okuryazar	Ev Hanımı	

KK-34	Kerime ÇİFÇİ	Okuma yazma yok	Ev Hanımı
KK-35	İsminur ÇİFÇİ	İlkokul	Ev Hanımı
KK-36	Rukiye KUDU	Lisans	Ev Hanımı
KK-37	Gülüshan ATİŞ	Okuma yazma yok	Ev Hanımı
KK-38	Tülay DOĞAN	Lisans	Öğretmen
KK-39	Ayşe TÜRK	İlkokul	İşçi
KK-40	Sevim ÖZER	Önlisans	Ev Hanımı
KK-41	Ayşe ŞİRİN	Önlisans	Ev Hanımı
KK-42	Gonca KARAKAYA	Lisans	Tıbbi Sekreter
KK-43	Aysun KARAKAYALI	Lise	Ev Hanımı
KK-44	Songül KILIÇ	Lise	İşçi
KK-45	Elif ŞENLİKOĞLU	Lisans	Memur
KK-46	Ebru YAVUZYILMAZ	Lisans	Ev Hanımı
KK-47	Nermin KÜÇÜKOĞLU	Lise	Ev Hanımı
KK-48	Hanife KILIÇ	İlkokul	Ev Hanımı
KK-49	Naime KILIÇOĞLU	Lise	Ev Hanımı
KK-50	Zeynep KAYA	İlkokul	Ev Hanımı
KK-51	Ayşe KAYA	Okuma yazma yok	Ev Hanımı
KK-52	Sümevra AYDIN	Lisans	Memur
KK-53	Mustafa ÖZER	Lise	Emekli
KK-54	Ayşe DİZDAR	Okuryazar	Ev Hanımı
KK-55	Kenan DİZDAR	İlkokul	Emekli
KK-56	Telat DİZDAR	İlkokul	Emekli
KK-57	Mehmet KIRLAK	Okuma yazma yok	Emekli

EK 2. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 15: Elmas Çoruh'un, suya iğne atarak göbek çekme tedavisi

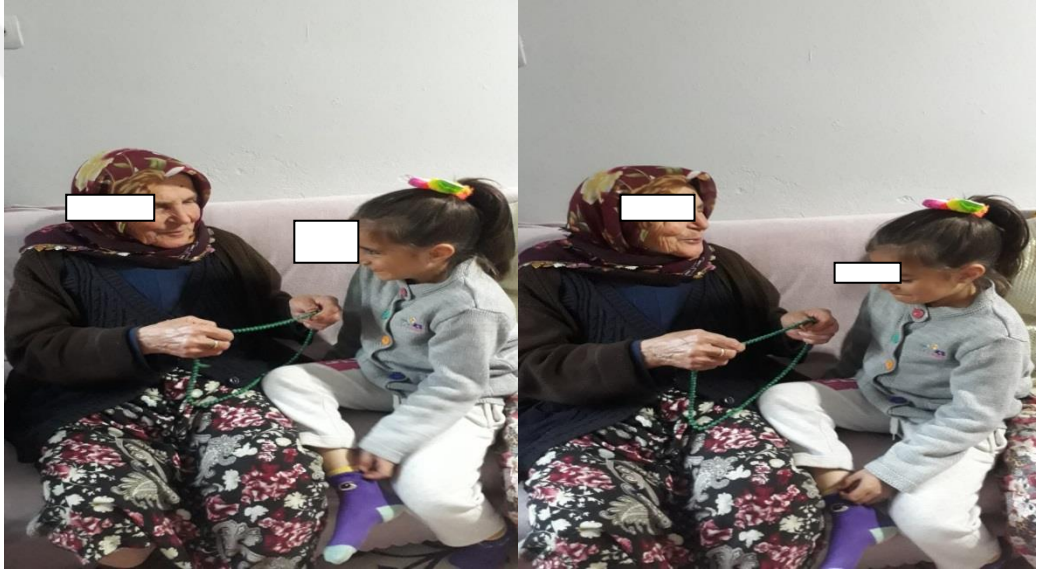
Fotoğraf 16: Elmas Çoruh'un, bilek ağrısı tedavisinde “Yel İpi” uygulaması

Fotoğraf 17: Fatma Elverdi'nin, bardak çekme yöntemi ile göbek düşmesi tedavisi

Fotoğraf 18: Hatice Şenlikoğlu, Kırk Uçurma/ Kırk Çıkarma Banyosu

Fotoğraf 19: Saadet Çetin, nazarlanan çocuğa dua okuyarak nazar sağaltması

Fotoğraf 20: Dereli- Pınarlar Köyü Şifalı Maden Suyu

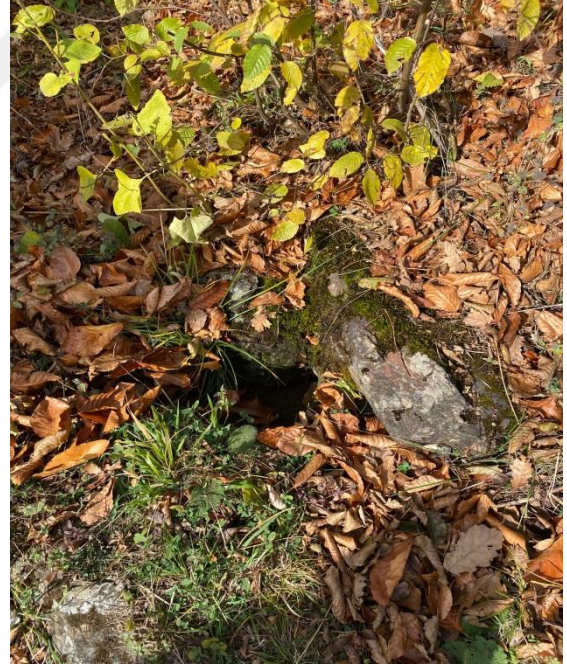
Fotoğraf 21: Yastıalan Yaylası (Ocak Gıranı)

Fotoğraf 22: Cazi diken (şamdanlı diken) ve bu dikenin kötü ruhların gelmemesi için evin kapısına asılması

Fotoğraf 23: Sevim Özer, Zırhan Mahallesi Molla Halil ve Gürlü Baba Ocağı

Fotoğraf 24: Şaziye Çetin, Kızıltaş köyü Hacı İlyas Türbesi (Ocaktan alınan toprağın şifa olacağına inanılır).

EK 3. SÖZLÜK

Akunduruk/ Akınduruk: Çam sakızı, reçine (Demir ve Aydoğdu, 2009: 567).

Basık olmak: Zayıf, güçsüz olmak; hasta olmak (KK-11, KK-53).

Bensiz: Simsiyah (KK-11, KK-53).

Bostan: Salatalık (Demir ve Aydoğdu, 2009: 585).

Camış: Manda.

Cüher/ cüğer: Hacı İlyas ocağından alınan toprağa denilmektedir (KK- 54, KK-55, KK-56)

Cüğerlenme/ cüherlenme: Zehirlenme.

Çaput: Eski bez, bez parçası (Demir ve Aydoğdu, 2009: 592).

Dışarlık: Cinlerin musallat olması (KK-11).

Eğircek: 1- 1,5 cm kalınlığında yün eğirmeye yarayan çubuk, kirmen. Bir ucunda diske benzeyen takma ağırşak bulunur. Parmaklar arasında ya da dize sürterek döndürülür (Demir ve Aydoğdu, 2009: 609).

Erişiklik: Bir diğer ismiyle dışarlık olan erişiklik; cinlerin musallat olmasıdır (KK-11).

Gezeğen: Doğum yapan kadının göğsünde oluşan yara, hastalık (KK-1, KK-2, KK-7, KK-8)

Gogurca: Boğmaca hastalığına verilen isim.

Ham meyve: Olgunlaşmamış meyve (KK-11, KK-20, KK-23).

Hamaylı/ hamayil: Omuzdan çapraz olarak bele inen bağ, hamaylı, muska (Demir ve Aydoğdu, 2009: 626).

Hartama/ Hardama: Kiremit yerine kullanılan ince çatı tahtası, doruk veya çam ağacından çok ince biçimde soyulan tahta (Demir ve Aydoğdu, 2009: 627).

Helle: Un çorbası (Demir ve Aydoğdu, 2009: 628).

Hıdırellez: Halk takvimine göre abrul (nisan), miladi takvime göre mayıs gününde kutlanmaktadır. İnaniş'a göre bu günde Hızır ile İlyas sağlık ve uğur dağıtmaktadır (Demir ve Aydoğdu, 2009: 629).

Kabuklu sülük: Salyangoz.

Karaavuv: (Komar, kuman çiçeği, orman gülü) on metreye kadar yükselebilen kışın yaprağını dökmeyen, mavimsi pembe çiçekli bir ağaç (Demir ve Aydoğdu, 2009: 650).

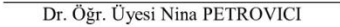
Kelem:	Karalahana kökü.
Kuşak:	Bele sarılan geniş örme (Demir ve Aydoğdu, 2009: 654).
Mal:	Sığır, koyun, keçi gibi hayvanlar (Demir ve Aydoğdu, 2009: 657).
Okunmak:	Nazar için dua okutmak (Demir ve Aydoğdu, 2009: 662).
Pancar:	Karalahana (Demir ve Aydoğdu, 2009: 666).
Pancar çorbası:	Karalahana, tuz, bulgur veya mısır, mısır unu katılarak pişirilen çorba (Demir ve Aydoğdu, 2009: 667).
Pezik:	Pazı
Sırgan:	Isırgan
Siğle yaprağı:	Siğil yaprağı
Şeblemek:	Tuzlamak (KK-53).
Taflan:	Karayemiş
Temrü- Temre:	Bir çeşit deri hastalığı (Demir ve Aydoğdu, 2009: 684).
Umsunmak:	Çok ummak (Demir ve Aydoğdu, 2009: 688).
Yamalık:	Yama yapmaya yarayan bez veya kumaş parçası (Demir ve Aydoğdu, 2009: 692).
Yavşı:	Hayvanlara verilen bir çeşit yeşil ot (Tekin ve Cantürk, 2014: 39)
Yepelek:	Hafif
Yivdin çileği:	Mürver
Yüzünkoyu:	Yüzükoyun yani yüzü yere gelecek biçimde yatmak.

EK 4. DERLEME SORULARI

- 1)Çocukken hasta olduğunuzda aileniz sizi tedavi etmek için neler yapardı?
- 2) Annenizden öğrendiğiniz tedavi yöntemleri var mıdır?
- 3) Köylerde kadınların doğumu için doktora gidilir miydi? Gidilmiyorsa eğer doğuma kim yardımcı olurdu? Uyguladıkları tedavi yöntemleri nelerdi?
- 4) Çocuğu olmayan kadın için hangi geleneksel tedavi yöntemi uygulanırdı?
- 5) İtdirseği(arpacık) hastalığı nasıl tedavi edilirdi?
- 6) Yanık için hangi tedaviler yapılırdı?
- 7) Kırık-Çıkık-Çatlak gibi durumlarda uygulanan tedavi yöntemleri nelerdir?
- 8) Sarılık hastalığı nasıl tedavi edilirdi?
- 9) Kırklama ve tuzlama neden yapılır ve nasıl yapılır?
- 10) Sünnet yaşı kaç olmalıdır? Sünnet yaşı için neden yaş kriteri vardır?
- 11) Siğil (kurbağagözü) hastalığı nasıl tedavi edilirdi?
- 12) Vücutta meydana gelen ezikler nasıl tedavi edilirdi?
- 13) Diş ağrısı nasıl tedavi edilir?
- 14) Saç kıran için uygulanan tedavi yöntemleri nelerdir?
- 15) Öksürük gibi durumlarda neler yapılmalıdır?
- 16) Uykusuzluk yaşandığında neler yapılmalıdır?
- 17) Gezeğen hastalığı nasıl tedavi edilirdi?
- 18) Göbek düşmesinde neler yapılmalıdır?
- 19)Yetişkinin ya da çocuğun altına kaçırma hastalığında hangi tedavi gerçekleştirilmelidir?
- 20) Ağız yaraları nasıl tedavi edilirdi?
- 21) Arı alerjisinde ilk olarak neler yapılır?
- 22) Çocuklar ve yetişkinlerde ateş yükselmesinde hangi tedavi yöntemleri uygulanır?
- 23) Baş ağrısı nasıl tedavi edilir?
- 24) Boğaz ağrısında hangi tedavi yöntemleri uygulanır?
- 25) Bitlenme ve uyuz olma durumlarında neler yapılırdı?
- 26) Çıban için hangi tedavi uygulanırdı?
- 27) İshal olduğunda hangi tedaviler yapılmaktadır?
- 28) Kabakulak olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?
- 29) Kızamık olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?

- 30) Suçiçeği olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?
- 31) Göz ağrımada ve bebeklerde göz çapaklanmasında hangi tedaviler yapıldı?
- 32) Kabız olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?
- 33) Ödemi vücuttan atmak için neler yapıldı?
- 34) Nasır için hangi tedavi yöntemleri kullanıldı?
- 35) Saç gürleşmesi için hangi tedavi yöntemleri kullanıldı?
- 36) Yüz bakımı için bir şeyler yapılır mıydı? Sivilce ve yüz lekeleri için neler yapıldı?
- 37) Soğuk algınlığı/ grip olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?
- 38) Tırnak batması olduğunda yapılan tedaviler nelerdi?
- 39) Zehirlenme durumlarında uygulanan tedavi yöntemleri nelerdi?
- 40) Diş beyazlatmak için uygulanan tedaviler var mıydı?
- 41) Tüylenmemek için uygulanan yöntemler var mıdır?
- 42) Konuşma yaşı gelen çocuk konuşmadığında neler yapıldı?
- 43) Yürüme yaşı geldiği halde yürüyemeyen çocuklar için uygulanan yöntemler var mı?
- 44) Et alerjisi olan kişi için hangi tedavi yöntemleri kullanılmıştır?
- 45)Kötü ruhların musallat olduğu düşünülen kişiler için uygulanan tedavi yöntemi nelerdi?
- 46) İltihaplar için hangi tedaviler yapıldı?
- 47) Ocaklara neden gidilir?

EK 5. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 07/12/2023
Tez Başlığı : Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 16/11/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 13 'tür. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar dâhil 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
07/12/2023 Tarih ve İmza
Adı Soyadı: Şaziye ÇETİN Öğrenci No: 2003300001 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Türk Halk Edebiyatı Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Dr. Öğr. Üyesi Nina PETROVICI

EK 6. ETİK KURUL KARARI

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-67796128-000-2200032540
Konu : Bilimsel Yayın ve Etik Kurul Kararı
(Dr. Öğr.Üyesi Nına PETROVICI)

03.10.2022

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nına PETROVICI

Danışmanı olduğunuz Yüksek Lisans Öğrencisi Şaziye ÇETİN'in "**Giresun Dereli İlçesindeki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamaların Geçmişten Bugüne Yansımaları**" başlıklı tez çalışması kapsamında yapılacak araştırmalarda uygulayacağı derleme soruları Üniversitemiz Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş olup, yapılan değerlendirme sonucu söz konusu tez çalışmasının Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kriterlerine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Komisyon Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: T34FC33

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi:
<http://ubys.ardahan.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Adres: Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü Rektörlük Hizmet Binası , Çamlıçatak Mevkii, Ardahan
75002
Telefon No: (0 478) 2117575
e-Posta: bayek@ardahan.edu.tr
Kep Adresi: ardahanuni@hs01.kep.tr

Faks No: (0 478) 2117509
İnternet Adresi: www.ardahan.edu.tr

Bilgi için :
Kubilay Aras
Etik Kurulu Komisyon
Raportörü
Telefon No: (0 478) 2117575

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Şaziye Çetin

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Bildiği Yabancı Diller :

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Posof Aşık Sabit Müdami AİHL

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 7 Aralık 2023